
БИБЛИОТЕКА
ЖИВОТОК

УРЕДНИК
ЗЛАТА КОЦИЋ

СЛАВОЉУБ МАРКОВИЋ

ПАРАЛЕЛНА
БИБЛИОТЕКА

РОМАН

НОЛИТ · БЕОГРАД
2000

ЈУНАК И ЊЕГОВИ АУТОРИ

Мобилисали су нас на превару. После поноћи ишли су камионима од стана до стана. Позивао би нас неки познаник, резервиста из зграде. Када бисмо се указали, рашчупани, он би се смејао. Изговарао је речи: „Зар ја да одем без тебе.” Старешина није смео да нас пожурује док бисмо распакивали неветрену војничку униформу. Пошто смо се познавали, јер смо и до сада ишли на војне вежбе – елитна јединица – смејали смо се једни другима.

До зоре смо задужили пушке. Направљена је колона. Ишли смо некуда. Када смо кренули аутопутем, видео сам да идемо ка Београду. Због честих војних вежби нисам се одвикао спавања у камиону. Сан је забава војника. Не знам колико сам спавао. Зора је. Бунован сам. Старешине су желеле да нас фасцинирају. Наша земља је имала изузетно важан стратегијски положај. Само што нисмо нападнути! Чим сам мобилисан, почињем да мислим о дезертирању. Овога пута желим да то бежање буде коначно.

Мој отац је на фронту дванаест дана сахрањивао мртве. Није могао да гледа лица изгнулих младића, зато је побегао са фронта. Ипак, није стрељан због дезертерства. Кажњен је пребацивањем у јуришну чету. Имао је мале шансе да преживи али је ипак преживео. Судбина!

Замишљавам собу у којој се крио отац, дезертер. Све до нестанка био је заљубљен у њен намештај. Чак ми је причао да је скровиште сачувано из времена хајдуковања његовог деде. Софру, столице, ормар и кревет није променио ни када је он морао да се скрива у тој соби.

Камиони су стали. Сишли смо. Смејали смо се.

„Журино”, рекао је официр. „Ускачи у камион!”

Поче да наређује.

„Бежимо”, повикаше окупљени војници.

За камионом иде вод војника са бајонетима на пушкама. И они се раштркаше. Командант је позивао официре, али и они се нису одазивали.

„Ја се понашам како желим. Не желим да се мешаш у моје одлуке”, драо се неко.

Није се први пут разбежала војска. Неки су отишли кућама да би се већ сутрадан вратили на зборно место. Они који се не би појавили плаћали су казну или би их приводила војна милиција. Прошли пут су ме *пронашли*: нисам се одазвао позиву за мобилизацију! Мајка их је из страха послала рођаку. Био сам приведен у поноћ. Слушао сам предавање о важности мобилизације.

„Па, непријатељске трупе су на граници, а ти бежиш“, драо се мајор за безбедност. Сада нисмо знали шта смера.

Убрзо, побегнем у Београд. Војник ЈНА који се напречац пасивизирао. Онда читам текст из 1941. године: „У Београду сусрећем десетак официра. Сви су они слободни и у цивили. За сада их уопште не узнемиравају. Са друге стране доћи ће до формирања добровољачких одреда. Дobar број официра је по страни узнемираван због тог свог става. Према томе, нека господин добро размисли о свему! Ипак би било најбоље да остане у Београду, где је, бар за сада, безбедно.”

Рано и мутно кишовито јутро. Расцветали јорговани спустили гране. Ваздух мирише на

димове. Мораћу да побегнем из земље. Не знам само на који начин.¹⁾

Сакривен код једне госпође, пијем а онда причам о прецима. Она се смеје а ја је не видим од дима. *Пуши мушкетеру*. У црвеном је жакету. Креће се по соби. Сада стоји поред прозора. Гледа на улицу. А букачи држе проповеди на телевизијским екранима, раније су то радили по вашарима.

„Ви сте обичан мајмун сељачки”, каже госпођа.

А онда ми одобрава: ваљда воли мајмуне. Ето, госпођа. Славна балерина и играчица, чувена у уметничком свету! Ето, мада није отмено, бави се тако ниским пословима као што је спремање ручкова и подвођење. Ипак није покварен тип. Неће више да ме храни. Онемоћао сам. Она се тада смеје. На уснама јој се показује прави женски подсмех на моју слабост. Гледа ми лице, милује ме. Љуби ми врат. Још сам у дилеми да ли да останем у Београду или да одем тамо где се налази *шајна очева соба*? Већ сам се сместио код ове жене када сам пронашао школског друга. Одрасли смо заједно на обронцима планине.

Седимо у соби са мирисом леванде. Школски друг ми је донео пасош. Куда?

„Можда бисмо, ипак, могли да пронађемо неког ко би ме *ослободио* војске; њен задатак је измишљање опасности. А дотле би било најбоље да се скривам.”

1)Текст могу да придодам сваком рату. Стара прича може бити испричана било када. Нова прича нема никакав заплет; заправо, заплет је изван приче. Он је везан за одређено време и тиме *сужава* причу – ограничава је на познавање историјског времена; или оног што се зове *поновљивост историје*.

Зажелео сам се очеве тајне собе. Око поноћи сам одлучио да бежим из Београда. Школски друг је обећао да ме превезе до родног краја.

* * *

У завичају ме је чекао исти мирис собе. Мајка се кретала тешко. Ипак је умрла чим је чула мој глас. Постављала ми је иста питања као некада. Рекла је да јој није жао да умре, пошто је видела своје дете. Ја сам покушавао да скратим разговор. Молио сам је да више не понавља ту фразу. Откада се разболела и почела тешко да хода, непрестано изговара те речи. Онда њена брига.

„Ти се одмори”, рекла је, „а ја ћу да спремим доручак.”

Огрнула се кућном хаљином која је била пребачена преко наслона столице. Подигла је ролетну. Отворила је прозор плашећи се да соба не мирише на зној. Али соба је имала исти мирис као некада, а да ја нисам умео да га именујем већ сам га описао фразом: *мирис собе мога дејинијства*.

Седео сам у тајном очевом скровишту. Постављао сам себи иста питања као некада мој отац. Кога да обавестим о бекству из војске? Могао сам да обавестим потомке оних људи које је мој отац обавештавао консултујући се са њима. Погледао сам ка зиду. Угледао сам отвор на њему. Попео сам се на столицу. Видим светло у дворишту. Да ли да изађем и видим ко је укључио светло? Неће ме ваљда преварити поново? Ипак излазим. Збуњен сам што напољу нема светла. Зар је искључено? Мрак је потпун. Касно је после поноћи. Враћам

се поново у *скровишту*. Пењем се на столицу. Померам главу. Извијам се. Поново видим светло. Схватам: ја седим у башти! Жена ми сипа вино. Испочетка ми се чини да је препознајем: она је моја бивша девојка!

Зато је мој отац и после рата наставио да борави у овој соби. Отац је у соби боравио све до нестанка. То је био тренутак када нико није могао да одговори где се налази отац. Био сам тада дечак. Мајка је рекла:

„Вратиће се. Ако није негде скривен, вероватно је одлутао.”

Мајка је очекивала очев повратак. Врло дуго није обавестила милицију.

Нестали су многи мушкараца из суседства. Неки нестали у рату, а неки после ослобођења. Њихове мајке и жене никада нису хтеле да их прогласе мртвима. Десило се само два пута да су се јавили нестали. Један се јавио из Аустралије. Он је био момак, није имао ко да га чека осим мајке. Она се онесвестила када је, отварајући писмо, видела његов рукопис. Била је то једна сиромашна породица која је ипак приредила славље.

Други повратник био је професор. Његова жена је радила у школи. Наставница! Имали су девојчицу. Живеле су саме тако да је мајка морала да се уда за једног агресивног човека који ју је непрестано малтретирао. Имала је већ и друго дете када се вратио њен први муж. Кајању више није било места. Њен први муж се једноставно поново изгубио. Чак ни кћер, која је касније покушавала да нађе оца, није успела ишта да сазна о њему.

Тако је било и са мојим оцем. Више никада ништа нисам сазнао о пензионисаном мајору А. А. Проглашен је несталим.

* * *

Данас поново помишљам да прођем кроз отвор и сиђем у башту. Онај човек кога двори жена префињених покрета је мој отац. Питао сам се да ли да се подигнем до отвора да бих посматрао двориште? Пажљиво сам пришао отвору. И гле, видим силуету мушкарца. Служи га жена са белим рукавима који лепршају док она покреће руку. Приближавам се све више прозору. Када мушкарац подигне руку, да би узео чашу, схватам да сам то ја. Значи да тамо није мој отац. Седим у башти са женом, чији ми се лик указује пред очима.

Почели су да ме плаше појмови које је створила психоанализа. Питао сам се: да ли ова слика није део мог несвесног? Да несвесно не ствара имагинацију у којој се налазим? Задрхтао сам. Прекрио сам лице шакама. Дуго сам жмурио. Затим сам поново погледао отвор. Човек, то јест ја, више није окренут леђима. Он је полуокренут. Одмахује саговорници. Вероватно нешто и каже, али ја не чујем његове речи. Слика полако почиње да се приближава ка мени. Увећава се све више. Ускоро ћу престати да је видим и бићу у њој. Потиснуто несвесно почиње да превазилази моје *свесно ја*, а да не могу да се одупрем. Тресу ми се вилице. Само што не заплачем. Почињем да псујем психоанализу. Постајем жртва.

„Сањам”, урлам.

Ипак, узалудан је мој вапај. Схватам: ово је опсесија због које је нестао мој отац. Људи могу да воле оно што их уништава. Можда су склони уништењу или помисли: како може да

постоји нешто што спречава њихову моћ!? Доживљај измиче мојој контроли. Скочио сам са столице. Сео сам поред зида. Нећу више да гледам кроз отвор. Не знам колико дуго сам издржао. Онда сам се упитао: зашто бих своје унутрашње, потиснуто, још више потискивао, и довео себе до лудила? Следећи поступци били би хистерија, апатија, затворска болница, таблете, уништавање бића.

Постојао је све чујнији звук који је допирао до тајне собе. Чуо сам глас. Помислио сам: психоанализа је тако млада! Није могао да ме уплаши књишки страх. Постоји и фантастика. Чудесно је много старије од психоанализе. У чудесном су неограничене могућности. Попео сам се на столицу. Погледао сам. Уобичајено, као када зумира камера, приближавао сам се башти.

Поздравила ме је девојка у шеширу. Почучнула је.

„Очекујемо вас већ неколико дана. Не знам шта вас је спречило да стигнете?”

Са човеком који је седео поред ње нисам ни приближно сличан. Чак је, за разлику од мене, био и обријан. Сенка његове главе личила ми је на браду. Он се представио као *директор истраживачкој институту*. Одмах ме је упутио на жену која се смешкала.

„Најбоље је да сарађујете са њом”, рекао је. „Задужена је за вас.”

2) „Зашто нагли прелазак?” побунио се ауторов двојник.

„Изгледа није било тако једноставно побећи из земље. Могао си да изабереш воз, бекство преко границе, или хапшење, а ти си се одлучио за филмску сцену.”

„Метефора”, одговорио сам класично. „Не постоји само време историје, постоји и време литературе.”

Више није хтео да нам смета. Наклонио се скидањем шешира и отишао. Схватио сам да они знају моје место у овом центру. Морам да будем стрпљив док и ја не сазнам своју улогу у њему.

Жена је рекла да јој је драго што сам њен гост. Показала ми је собу за спавање. У меморији библиотеке чувају се не само све књиге нашег језика, баш тако је рекла, него и *сви литерарни покушаји*. Они су често важнији за изучавање рада неког књижевника него завршена дела. Поновила је.

„Меморија! Меморија!”

Писци би *целокућну своју меморију* поклањали центру. Упитала ме је да ли сам некада познавао неког писца. Нисам ли случајно послужио за модел његовог лика? Док је причала, посматрао сам јој лице. Кожа лица била јој је бела. Усне су изразито румене. Очи су јој сетне. Желео сам да је додирнем. И док сам размишљао како током ноћи да дођем до њеног стана, учинило ми се да сам пропустио једну *значајну* реченицу. Можда је одговорила на питање: зашто сам ја у овом граду? Поново сам почео да је слушам. Пошто нисам био пажљив, рекла је да ћу њене речи, можда, и прочитати када сутра одем у библиотеку. Уз једно до виђења, брзоплето изговорено, затворила је врата.

„Она је сен или опсена”, помислио сам.

Упитао сам се: чији бих могао бити јунак? Набрајао сам имена значајних писаца. Нисам их познавао. Остало ми је да се у сну сетим ком сам писцу своје доживљаје наметао као тему, чекајући да ме узме за литерарног јунака. До сада нисам открио ниједну причу која би дотакла, а камоли узела за тему *мој животи*. Даље ми

се није дало да мислим. Уморан, убрзо сам се успавао прекривен само једним ћебетом.

Сутрадан сам био толико нестрпљив да сам аутоматски обављао покрете: кретао сам се од кревета до купатила, те затим у мензу журећи до просторије са рачунаром. Сетио сам се. Познавао сам једног писца. Тај писац је давно напустио земљу. Понекад су га помињали млади песници. Није још довољно афирмисано његово дело. Чак сам га и приморао да напише једну причу коју сам сам оречио. Он није успео да уобличи ту причу. Међутим, у истраживачком центру је могућно сагледати и литерарне покушаје. Ја сам лирски јунак који гледа себе у делима приповедача! Ако будем стрпљиво анализирао сличност лирског јунака са мном, то ће само гарантовати постојање писца а никако јунака.

Менторка је неколико пута провиривала у моју радну просторију. Одлазила је пошто би утврдила да радим. Размишљао сам да ли да јој предложим да изађемо или да проанализирам још неки од текстова. Нисам био спреман за удварање. Можда сам био радознао да дођем до белешке аутора кога сам познавао.

„Када човек познаје писце, то је тако; радозналост, сујета његовог јунака”, рекла је она. Наставио сам да претражујем текстове по именима јунака, а затим по именима аутора.

Седео сам и гледао у екран. Нашао сам име писца. Почео сам да читам неуспеле фрагменте. Гле, моја прича у првом лицу. На маргини рукописа један аутор забележио је причу желећи да је прошири, и то никада није урадио.

ПРИЧА

Ето га матори, иде са родитељског. Чујем одјек његових ципела. Звук окретања кључа? Шкрипи брава. Енергично отвара врата. Онда тишина. Отац ћути у ходнику. Чекам да почну *његове масаже*. Не рекох му... Комшија – педер један – позвао га је да заједно иду на родитељски састанак. Мој маторац га је сигурно убеђивао да није заказан родитељски. Ја никада нисам слагао! Па зар ја, његов син, да га лажем.

Ја нисам био у стану. Играо сам лопте с неким пацерима. Ове јесени, остало је још неколико топлих дана, па нећу ваљда да их проћердам тако лако. Зима је већ најавила свој долазак.

„Добар дан, момчино, а ти заборавио за родитељски”, почиње читање лекције.

Седим за столом. Гледам у отворену књигу. Учим, шатро. Он баца ћачку књижицу испред мене. Онда се шета од стола до прозора. Повремено уздахне. Застане поред прозора. Помера завесу али не гледа кроз прозор. Полако узимам књижицу. Гледам. Асови! Отац ми прича о девојкама. То његово причање о њима увек ме је узбуђивало. Ма колико био љут, он је за девојке налазио лепе речи. Његову болећивост нисам могао да објасним! Тома ми је рекао да мој маторац иде са неком студенткињом – возика је колима. Она је добра риба.

„Видео си да ти се младост ... Је ли? Добио неколико година више и ... Приметио си да

девојке носе кратке сукње. Имају витке ноге, које се завршавају и ишчезавају у недокучивост. И ти би хтео тамо да ставиш руку. Је ли? А овамо се правиш свемогућ. Гале даје лову...”

И онда види да ја предуго буљим у асове – као да се чудим шта ће ми оволики број. Наглим трзајем руку отима ми књижицу. Баца је на сто. Подиже ми главу: хоће да га гледам у очи! Знам да ће сада *почећи џустито*.

„Разбеснео си се, младићу. Пубертет. Ја и нисам знао када ми је био пубертет. Хоћеш жену да ти доведем? Је ли?”

И он мени кроше. Избројао сам све звезде.

„Шта ме, бре, удараш“, дрекнем ја.

„Опиреш се?” Он се још више изнервира. „Ја ћу те из куће. Аааа? Шта ме удараш? Напоље! Да ме човек брука пред оноликим светом.”

Недеља после подне. Као обично. Сви су отишли некуд и тек се враћају навече. Ужасно досадно. Пред кафаном седи неколико вечитих гостију, унутра исто толико. Град сам обишао неколико пута – никог познатог? За почетак утакмице је било још рано. Два пута сам био код Томе. Никога није било. Ко зна где је одлуњао?

Тома је припадао урбаној култури. Обилазио је клубове, слушао инострану музику, имао поред себе градске фуфице које је набацивао момцима. Становао је у забаченом делу града. Отац му је погинуо. Издржавала га је мајка. Познавао сам га и раније. Заједно смо се некада купали у реци. И пошто ја нисам умео да пливам, Тома ме је бацио у реку. Када сам почео да се давим, Тома се уплашио први пут у животу.

Онда сам, снебивајући се, отишао у кафану. Келнер ме није услужио. Изгледа да је навикао да овакви, као што сам ја, не траже пиће. Кроз отворена врата сам видео да разговара са дво-

јицом јединих гостију, унутар кафане. У башти су, за суседним столом, седела тројица пензионера. Један је несвесно мрдао оком. Други је непрестано гутао нешто. Дивио сам се потпуној опуштености њихових тела, а уједно се ужасавао старости. Онда ми је пришао један тип. Неки шофер. Питао ме је да ли радим неки *уметнички посао*. А ја шатро – правим се.

„Шта желите, господине.”

Међутим, шофер каже као да је завршио разговор.

„Плаћам пет крпа. Треба да истоваримо неке гајбе.”

Пристао сам за пет крпа. Све до утакмице носио сам гајбе. Онако знојав сам отишао на утакмицу. Имао сам петака у џепу, али сам из навике прескочио ограду. Утакмица ми није била занимљива. Једва сам препознао наш тим. Урлао сам, псовао да бих некако убио време.

После утакмице сам свратио у омладински клуб. Скоро је празан. За ниским столовима седе неки типови. За шанком стоји Томина девојка, с једном дропљом, како је назива Тома. Томина девојка је летос продавала сладолед. Не знам шта сада ради. Музика је толико гласна да сам само по кретању усана и померању главе разумео: чека Тому! Изашао сам. Кренуо сам на корзо. Успут сам срео Лидију. Она је јако фина риба, из мог разреда – само је ја не подносим. Шетали смо. Причала ми је како је тешко добила оцену из латинског, како њен маторац није био на родитељском, и све што ме не занима. Предложио сам јој да одемо на игранку или у клуб. Рекла је да воли свеж ваздух и природу. Романтичарка.

Сутрадан, када сам се вратио из школе, сестра је дошла да ми донесе новости. Од другова

сам узео *Чик* и неке друге часописе, да бих некако *убио* поподне. Матори се разболео. У кући су ме казнили: не говоре са мном! И сестри су забранили да улази у моју собу. Сада матори спава па је сестра дошла да ме посети. Сестра ми је причала о Данијели. Како јој се свиђам, како је она лепа девојка. Жели да се упозна са мном. Ја сам јој рекао да је досадна и да изађе из собе.

* * *

Тома има бесну лову. Питам га: „Одакле ти?”

Он каже: „Поштени свет се не пита о заради.”

Прилазимо паркингу. Тома ме као најмлађег пита: „Која кола волиш?”

Тек сада схватам шта смерају. Уплашим се. Кажем да су *сва кола лоша*.

Један од момака каже: „Упишкиће се од страха.”

Други каже: „Клинац је у праву. Не *дижимо* кола, *све су неки тирисџаћи и фиће*.”

Тома позива такси. Одлазимо у неку кафану. Тома одмах поручује литру вињака. Прво смо попили по неколико. Ја једва једну. Одмах ми се повраћало. Окренула ми се цела утроба.

„Морам да извршим девијацију”, каже Тома. Прича о некој девојци. „Она лежи пијана поред мене. Немој да ме понижаваш, каже. Не понижавам те. Настран сам, кажем ја. Ништа ми друго не преостаје него да поступим с тобом као што поступа са уплашеним, уздрхталим телима. Морам да је запоставим, претучем. Не морам да се убеђујем са њом.”

Други момак прича како је често вирио у рупу на зиду када се купала нека жена. Пре него што се она припремила, попео би се на греде тавана, и сакрио у углу шупе. Из угла је гледао како се свлачи, како сипа воду на белу кожу, како трља косу умом. Када га је угледала уплашена мишем који је цичао, стајао је збуњен. Скочио је. Побегло! Скоро да јој се није обратио до данашњег дана.

„Видиш, мој друже”, прекину за часак причу Тома прислонивши чашу на уста. Док пије, чини ми се да је заборавио шта жели да каже. Музиканти су поново почели да свирају. Не чујем његове речи.

Почело је весеље. Тома први ломи пикслу. Онда почињемо да ломимо чаше. Певамо. Једна чаша је пала пред гостом за суседним столом. Он одмах шаље конобарицу. Рекао је *ga se chistimo*. Тома се опире: „Ко је тај, мајку му?”

Таксиста га убеђује да бежимо. Друг има револвер.

„Ма какав револвер. Неће да му помогну десет револвера.”

Али одједном, Тома пристаје да се изгубимо, ваљда схвативши шта је револвер.

На излазу са старог пута чека милиција. Тома каже: „Плаћам дупло ако киднемо.”

„Немам разлога да бежим, али мрзим милицију”, каже таксиста. Угасио је светло. Смотао је у јарак. Кола мало шлајфују. Таксиста даје гас. Кола излазе из јарка. Иза окуке скрећемо у шуму. Таксиста искључује мотор. Милицијска кола су пролетела поред нас.

* * *

Узели смо очева кола.

Требале су нам две девојке да бисмо могли путовати, онако како се то показује у филмовима; до обале или до хотела на некој плажи.

„Можда ћеш успети да приуштиш себи оно што желиш; и ја то успевам крадући”, пева Тома.

Девојке које смо повели хтеле су да буду глумице.

Глумиле су, засад, у аматерском позоришту.

Оно им је било параван да би могле да путују и курвају се са угледним представницима власти.

Тома ми шапће: „Подсећају ме на орган који ми недостаје на телу.”

Са малог касетофона слушамо музику.

Сви певамо уз ритам Rollingstonesa.

Док пева, девојка ме грли.

Тома често одседа у овом хотелу на обали језера.

Током јесени хотел је празан.

Посећују га само љубавници.

У великој сали поручујемо храну.

Док девојка једе, кажем да пуни свој желуцац.

Када заврши обед, забаци косу, обрише уста;

припаљена цигарета већ је њена омиљена поза заводнице.

И тада не могу да се уздржим.

Док гледам голу кожу њених ногу, желим да ме додирује бутинама.

Тај мали посед који називам телом.

Никако да угостим њиме оне које бих желео.³⁾

У хотелској соби девојке ћаскају мажући се кармином.

Једна пева: „Оргазам тако тешко доживљавам, али зато му се сва предајем.

Сва се исцедим кроз њега.

Спере ми се чак и лице.”

Окупиране су собом.

Ми силазимо степеницама.

Тома каже:

„Ако располажу пичком и могу да руководе овим светом, мноме не могу.”

И остављамо их у мотелу.

Узимамо један антибиотик широког спектра.

„После овог још могу да очекујем трипер”, пева Тома.

* * *

Сестра је купила поклоне Данијели за рођендан. Ја сам најпре желео да нађем Томину девојку, али сам одустао. Пошао сам Данијели. Успут сам случајно срео Томину девојку.

„Што си се толико уштиркао?” питала ме је.

Онда је рекла мојој сестри да продужи. Предложила ми је: „Нађимо се вечерас.” Има нешто да ми каже. Тома је у затвору! Причала је, како је Тома запретио, посебно њој, да ме случајно не спомиње на суду, ни у милицији. А њега знаш. Онда је рекла: „Чека те твоје друштво? Зар не?”

3)(Ево, сада се прекида тексти. На изглед безазлено, или је наративу неважна њихова љубав. Тај мотив му је био споредан. Преварен је читалац ако је очекивао вођење љубави или перверзију.)

* * *

После ручка шетам са менторком. Пратим је, заправо, до аутобуса. Кажем јој да сам јунак приче.

Један текст који нисам прочитао, рекла је менторка, налази се у њеној текстотеци. Узела га је пошто сам већ најавио свој докторски рад. *Мартиналије као кључ за разумевање дела*. Покушавам да пишем, али то није разлог... Магистрирао сам на електротехничком факултету. Ипак, сада сам схватио своју улогу у истраживачком центру. Писац кога сам познавао тема је моје докторске дисертације. Хтео сам да јој кажем: дошло је до замене личности, али сам ућутао. Обећала је да ће ми показати биографију коју сам приложио пре доласка у центар. Замолио сам је да то, ипак, не чини.

„Сит сам већ *своје биографије*”, рекао сам.

Захтевао сам да ми каже нешто о свом животу. Она се насмејала.

„Нисам ја те среће да сам познавала писце”, рекла је. Уместо одговора предложила ми је да наставимо шетњу.

„Можемо поред реке.”

Покушао сам да је пољубим, шалећи се, али се она измигољила из мојих руку.

Огрнули смо мантиле. Пошли смо пешице. Нисам јој више персирао. Питао сам је: „Теби је позната моја биографија?”

„Мислиш на основу неколико бележака?”

Ветар је дувао поред реке. Ућутали смо. Ја сам се чак охрабрио. Загрлио сам је. Слушао сам њен глас. Удала се чим је дошла у ово место. На жалост, убрзо се распао њен брак.

Ето, поново је сама. Понекад излази са директором центра. Случајно су почели да се друже, али не инсистирају на сусретима. Испричао сам јој да се нисам женио. Дуго сам чекао посао, а и магистрирао сам да не бих губио време. Чак ни сада, у четвртој деценији, никако да закључим шта се дешава са мном. Нисам желео да се упуштам у даљи разговор са њом јер сам могао бити откривен као преварант. Још ми је био нејасан начин мог доласка. Нисам знао како се зове овај град. Да ли ми је било важно његово име? Не! Нису ми баш недостајали људи. Могао сам, крећући се улицом, од места становања до зграде за истраживање, да упитам неког мештанина о имену града. Једном сам чак и застао испред једног крепког старца. Упитао сам га како се зове овај град. Али он ме није чуо. Нисам хтео да поновим питање. Одједном оно о чему сам, неколико дана, размишљао није имало значај. Човек је био љубазан. Чак ме је и упитао шта се дешава са мном. Вероватно сам се променио у лицу. Осећао сам на челу капи зноја. Зато сам га изненада упитао да ли познаје мог оца и изговорио очево име. Стари је покушао да се сети. Не, није се сетио. Град сам назвао именом Санград и то ми је било довољно. Своју менторку нисам желео да називам именом.

„Именовану је тек после љубави са њом”, шапнуо сам. Питао сам је о наведеној белешци. Мислио сам да ће ме позвати код ње како бисмо је анализирали заједно. Али не. Послаће ми је *рачунаром*.

* * *

„Стварно је интересантан твој синдром оца.” Хтео сам да јој кажем да још видим мајчин лик у прозору. Чека на повратак мужа! Али сам мрзео тумачење човека који је одрастао без оца.

И док смо седели једне вечери у мојој радној просторији, ја сам је упитао о свом оцу.

„Зар он није живео у овом граду?”

Менторка није знала да ми одговори на постављено питање. Овде је дошла тек после студија.

„У граду се живи спокојно”, рекао сам.

„Лажни мир”, рекла је. „Бар у овом крају где смо ми, сусрећем спокојне људе. Ако желите да нарушите ред – што вам не препоручујем – јер могу вам ускратити право на истраживање, ви идите и у друге делове града.”

Замолио сам је да ми, ипак, помогне. Желео сам да сазнам нешто о свом оцу. Дуго се двоумила. Онда је одлучила да наруши свакодневни ред. Питао сам је да ли ће бити кажњена, рецимо, избачена са посла.

„Не”, одговорила је.

Архива се налазила у згради уоквиреној стубовима бетона. Била је натклоњена високим торњем. Улаз у зграду је скривен иза једног стуба. Ко је само једном ушао у зграду, касније не би могао пронаћи улаз. Обилазио би око торња, развртао се, загледао би, знао је да су ту негде тешка врата, али не би било улаза. Можда би истраживач чак и ушао у ходнике у којима се налазила архива, али пошто су били празни, са мирисом смоле, лепила и буђи, повлачио би се одмах назад.

Архива из прошлих векова налазила се у подруму. До ње се силазило лифтом. Ретко се користио. Нико га није контролисао нити поправљао. Нисам знао да ли притискивање дугмади води на жељени спрат, јер се лифт кретао својом вољом. Док је лифт клизио наниже, било ми је свеједно где ћу сићи. Када сам се пео, увек сам се плашио да више никада нећу изаћи. Међутим, лифт се увек враћао у *наше* време. Било је могућно изаћи из сваког дела зграде. Како ја нисам одлучивао, како лифт није био у синхронизацији са дугмадима, неко је руководио мојим кретањем. У противном – пошто лифт изнутра не подлеже контроли – сасвим случајно би био могућ излазак.

Ипак сам био спокојан. Очекивао сам да диригују мојим истраживањем, али нисам посустајао. Збуњивала ме је љубазност лица тих архивара: личила су ми на давно виђена. Чак сам се упитао: да ти људи не живе у овој згради? Не сећам се да сам успевао да у граду запазим такве људе. Зборана лица! Црни капут! Прашњаве надлактице. Седа коса.

Загледао сам књиге *исписане знањем* о уметности. Открио сам разлоге за смрт многих људи. Трагачи, слични мени, читали су о спаљивању животиња – те пресуде биле су идентичне са пресудама којима су спаљивали људе (ако се пресудама може спаљивати). *Осуђена имена* нису била део мог сећања. Магијски сам покретао руку отклањајући такве мисли да бих поново изговарао очево име. Тражио сам га у списковима, белешкама, писмима. Сумњао сам у очеву борбу, судије и сараднике. Причао сам о његовој болести. Мајка је одвраћала људе који су желели да га посете. Није дозвољавала деци да се задржавају поред болесниковог кре-

вета. Можда је очева смрт – ако је мртав – грешка иследника? Можда инкогнито живи у овом граду?

Међутим, једино је брижно чувана архива која је била *важна за будућности владара*. За истраживање у њој менторка је приложила молбу о сврси истраживања. А тек касније, када смо одлазили у архиву, приметио сам да, самим пењањем лифта, нестаје пустош и мемла. Из свих зидова избијају мириси. У радним просторијама се чује смех. Накинђурене госпође износе фасцикле, послужавнике, и уз смех затварају врата. Архивари не разговарају са ретким придошлицама. Ако би неко од молбеника самовољно почео да се креће, усмериле би га речи чувара. У време мог трагања биле су ми доступне просторије у којима је радила менторкина пријатељица. Менторка ми је помагала у претраживању приступачне документације. Али она није давала одговор на тражено питање. Име мајора А. А. није се налазило у документацији.

Менторка ми је говорила да престанем са прикупљањем пресуда, достава, биографских података. Задиркивала ме је у прљавој архиви, замореног, непрестано нагнутог над рачунаром. Али ја нисам одустајао.

Директор истраживачког центра је приметио да сам се зближио са менторком. Покушао је да нас завади. Мени је набацио да ова госпођа уопште није мој ментор, како сам ја сматрао, већ јој, очигледно, прија та улога. Само је службеница у центру каквих има ихаха. Лажно се приказује као ментор само да бих ја више радио, и да би она била слободнија. Тек ће доћи мој ментор! Шта ћу му тада рећи?

А менторки је рекао да сам јој постао симпатичан. Неће се ваљда заљубљивати у сваког докторанда који дође у истраживачки центар.

Мени је било свеједно када ће доћи ментор и што нисам написао ни прве странице доктората. Али, менторка је била потиштена. Чак нисмо ни изашли у уобичајену шетњу. Позвао сам је телефоном. Рекао сам јој да ја нисам докторанд. Забуном сам прихватио ту дужност. На то се она само осмехнула. Рекла је: „Осећам главобољу.”

Заправо није веровала у моје речи. Признајући забуну, позвао сам је да заједно проведемо вече. Постојало је *царство без лажи* и ја сам га замишљао у својој соби. Тај уски кревет, сто са лампом на њему, рачунар повезан са библиотеком, наша гола тела прекривена пешкирима. Чуо сам кикотање у другом стану. Да ли да пођем до суседа? Нисам их примећивао до сада. Одлучио сам да менторку поново позovem телефоном. Више није била непокојна. Рекао сам да ћу је посетити.

„Да, да”, рекла је збуњена.

Није било потребно да тражим њен улаз јер ме је чекала на аутобуској станици. Хтео сам да је упитам где проводи вечери. Можда бисмо могли заједно да одемо на игранку или у неки бар? Сигурно их има у граду. Она ме је само погледала. Осетио сам на себи њен поглед. И тог тренутка сам знао да је њен бивши муж изговорио ове речи које ја изговарам. Замислио сам ноћни клуб где се свира џез или можда танго. Да, танго одговара њеном телу. Они су се сигурно зближили уз танго.

„Запазио си”, рекла је, „стварно си брзо запазио.”

Није желела да одемо у клуб и гушимо се у диму. Превазишла је изласке. И док смо причали већ смо се пели лифтом. Њена соба је у полумраку. Рачунар на столу као и мој. Донела је две чашице. Поставила их је на сто. Сипала је коњак. Отворила је ормар. Нисам ни знао да се у њему налази грамофон. Чули су се први звуци танга.

„Колико ће се пута поновити исте речи”, рекла је грлећи ме.

Већ смо играли. Дисали смо убрзано. Видела је како ми се прва кап зноја појављује на крајевима косе и клизи низ врат.

„Постојало је и двоструко пролажење времена. Онда када време пролази због мене, када пратим његово пролажење, и онда када време пролази због себе самог. Време када сам у сну или ко зна где, само не у њему.”

Нашалио сам се додирујући јој раме. Није се супротстављала. Раскопчао сам јој блузу. Села је на кревет.

Додирujem јој дојке. Хладне су. Збунио сам се. Није ваљда да је уништен њен еротски део. Када сам почео да је љубим, затворила је очи. Тело јој је било хладно. Скочио сам уплашен. Ова жена је мртва. Почео сам да је масирам у нади да ће отворити очи. Није их отварала. Крај текста је мит о лешу жене и заљубљеног који ће је оживети? О, не! Сетио сам се једног морбидног чланка из новина. Неки радник је у мртвачници *водио љубав* са лешевима жена. Језиво! Никада то не би ни сазнали да није оживела једна од њих.

Узалуд сам себе обмањивао да ће нормално тећи мој истраживачки рад. Преварио сам се. Ипак фантастика. Само што се нисам заплакао. Понављао сам.

„Ово је немогуће, немогуће... зар сам у фантастичном свету морао да тражим оца”, викао сам и ридео.

Био сам огорчен на фантастику. Само ме је та жена задржавала у *истираживачком центру*. Да због ње водим двоструку игру.

„Немогуће”, узвикнуо сам још једном.

Име града је, ипак, тајна. Мој рад такође. Тема није *Мариналије као кључ за разумевање дела*, већ *Нивои фантастичног*. Зар да браним фантастичну књижевност од миметичке. Дрх-тавим рукама сам укључио њен рачунар. Повремено сам бацао поглед на њено лице. Мењало је боју. Не, она није мртва. Додирнуо сам је. Ово је лутка, закључио сам. Нисам хтео да поверујем у обману. Почео сам да трагам по текстотеци.

* * *

Многи аутори би центру завештали *своју меморију*, тако да су била упамћена, а тиме сачувана, писма, случајне белешаке, рукописи пишчевих пријатеља. Ова белешка је била управо из времена када сам очекивао посао. Надао сам се, још, да ћу бити запослен, а онда сам уписао постдипломске студије.

Ништа се није дешавало неуобичајено после мојих студија. Чекајући посао, дане сам проводио у кафани. Од силног седења већ сам био драги гост. Конобари су према мени имали *породични однос*.

А сада нешто што је важно пре ове приче. Одједном се у градићу појављују људи чије су напуштене остале родитељске куће. Били су то пензионери који су у великим градовима Југо-

славије изнајмљивали своје станове или их уступали синовима. Омладина није познавала пензионере. Нити их је уважавала. Али су их зато уважавали старији људи. Још су се плашили њихове моћи. Чак су и мислили да би им ти старци могли помоћи, те су их гостили. А и ти пензионери су очекивали да буду поштовани. Била су то најчешће пензионисана војна лица, удбаши. Било је и других. Неки од њих су се женили. Узимали би млађе жене које су их чувале због пензија. Од новчаног износа њихових пензија мештанима би застајао дах. Градић није знао за привилегије. Они који су добили стан *од државе* могли су се избројати на прсте. Пензионисана војна лица, суповци, и неколико просветних радника.

На једног од пензионера мајка ми је посебно скренула пажњу. Тај старац је познавао мог оца. Чак је и захтевао да га стрељају. Мајка је помињала имена људи за чију је смрт био одговоран овај старац.

„И, ево”, рекла је. „Не плаши се да се врати овамо. Отерали су га синови. Нашао је и неку жену!”

Избегавао сам сусрет са њим.

Сада почиње прича

Једнога дана конобар ме моли да га сачекам. „Журиш ли?” пита ме.

„Не”, кажем му.

Не успевам да схватим *у чему је штос*. Убрзо ми бива објашњено. Једна радница жели да води љубав са младићем који седи у кафани. (И радница и конобар су вршњаци мојих родитеља.) Конобар не жели да јој *набаца* овог

момка. Захтевао је од ње да му она набаци једну жену, њену пријатељицу, која је управо отишла у продавницу. Жена је врло млада. Тек се удала. Радница је пошла да сустигне своју пријатељицу. И док их ја чекам, они се дому-нђавају. Ускоро су сви пристали да се састану. Млада жена и радница одлазе напред, а момак и конобар иду за њима.

Затварају се кафанска врата. Ишчезава вика и звук шкрипања столице. Пензионер, његова жена, мој друг и ја остајемо у кафани. Она се налази поред пруге. Данас је празник. Нико неће да сврати. Чак и аутобуси раде по *скраћеном реду вожње*.

Пензионер и његова жена седе поред прозора. Она је тек после удаје *скинула мараму* какве носе жене у градићу, офарбала је косу, поправила зубе. Често се осмехује. Шетају сваке вечери.

Нас двојица седимо за другим столом. Пензионер и његова жена седе поред прозора да би гледали пејзаж: то су брда која пензионер памти из детињства.

„Он је, госпођо, мој отац”, кажем ја. Обраћам се жени. „Данас, после толико година знам ко ми је отац. Имам жену и децу, мајку, а не знам ко ми је отац. Признај! Отац си ми.”

Старац је снажан човек. Мало је погрбљен. Коса му је густа али седа. Сачувао је зубе. Једино га је издао вид. Од раног пролећа је на сунцу. Поцрнео је.

„Питај мајку ко ти је отац. Хоћеш докумен-та?” каже старац.

Жена покушава да га утиша.

„Не морате да се сваћате”, каже.

„Смем да разговарам са оцем. Ево докумен-та, тај и тај је мој отац. Дај да те пољубим. Келнер, дај пиће”, почињем да вичем.

Сто за којим седимо мој друг и ја, удаљен је од стола за којим седи пензионер. Подижем се да бих пришао његовом столу. Мој друг ми показује главом да га оставимо на миру. Питам га да ли зна ко је овај пензионер. Он слеже раменима. Кажем другу да је пензионер саборац моје мајке. Одлично познајем његову биографију. Али после неколико речи мој друг се већ сећа да је слушао причу о овом пензионеру.

Сада обојица стојимо поред њиховог стола.

„Чујеш, синко, будало једна. Имаш ти оца који годинама спава са твојом мајком”, каже пензионер. Онда се замисли.

„Синко, чекај. Знаш ти мајку. Истина, била је лепа. Али, не признајем. Нисам ти ја отац.”

Одавно одлажем сусрет са овим пензионером. Једном сам хтео да га посетим и чујем његову причу о свом оцу. Али сам почео да одлажем сусрет. Ево, још сам у дилеми.

Његови вршњаци су, крајем Другог светског рата, унапређивани у официре Југословенске војске. Жене које су имали до рата више им нису биле потребне. Нису *имале ниво*. Покушавали су да их напусте, или оставе у селима. Одједном, поставши привилеговани, победници у рату, официри, отишли су на дошколовање. Познавао сам једну жену која је успела да *сачува брак*. Једном ми је испричала, да тај друг који живи са њом – пружала је руку ка задремалом мужу – није хтео ни да је препозна у Сарајеву. А она је узела децу, и спавала пред његовим вратима, све док је није примио у стан.

„Живот ми је загорчао”, претила му је песницом. „Стуцаћу му сада главу.”

Официри су, после школовања, распоређени по градовима Југославије. Овај официр, сада пензионер, из рата је изашао као капетан. Оставио је жену. У граду се оженио другом, грађанком, жељном привилегија. Његова прва жена је *сачувала гостџојанство*, тако је рекла моја мајка. Али, брзо пролази време. Умрле су му и прва и друга жена. При крају живота је поново узео младу жену из завичаја. Она стоји поред нас. Седајући за њихов сто, из чаше смо просули преосталу киселу воду. Жена устаје да јој вода, која цури са стола, не би поквасила хаљину. Љута је зато што смо сели за њихов сто, али не сме да се супротставља. Још стоји поред нас. Двоуми се: шта би требало да уради? Каже љута: „Ако ти је отац, води га!”

„Немој да се секира госпођа. Она мисли да је твоја прича истинита”, каже пензионер.

Старац је навикао на игру младића. Жели да нам плати пиће. Претура по џеповима. Гледа ме.

„Синко, леп си као ја. Познајем те одавно. Немој да сам те више видео у кафани.”

Вече је ујодно. Моју још нешто да кажем о економији, историји, или природи. Жена чека пензионерову смрт. Штета је да *тешко тако* оде његова пензија. После његове смрти, када добије пензију, иселиће се из његове куће. Шта ће јој кућа. Нека припадне његовим синовима.

„Ви сте навикли да га малтретирате. Ако је он пијаница, ја сам његова жена. Водим га и чувам. Знаш ли ти шта је све он био некада?” прича нам жена.

„Сада ћу ја да се бринем о њему. Мој отац не сме да пије. Келнер, донеси сок. Хоћеш паре, тато. Он има децу са тобом а има и мене. Када сам се родио, он је био још млад. Отац мора да

дигне пет милиона динара да купим стан, или да зидам кућу”, говорим ја.

Жена престаје да се смеје.

„Свашта причате. Брига ме коме је он отац.”

Старац подиже руку. Повија главу. Покушава да је прекине у причи.

„Не вичи, жено”, каже. „Сине, ћути. Мораш да слушаш свог оца.”

Наљућена жена излази напоље. Шкрипе врата. У празној задимљеној просторији остајемо нас тројица: пензионер, мој друг и ја. Кажем да је пензионер саучесник у прогањању мог оца. Мој друг ми показује пензионеров џеп. Из џепа му вади новчаник. Гледајући му личну карту пита га за име и презиме. Ја више не успевам да се уздржавам. Ошамарио сам старца. Изненадио сам га. „Зар оца?” упитао је. Затворио је очи. Чкиљећи је посматрао кретање моје руке. Уместо да му постављамо питања, рекли смо му да прочита оптужницу и потпише је.⁴⁾ Старац је очекивао да буде поново ошамарен. Покушавао је да се подигне, затим да се удаљи од стола. Нисмо му дозволили. Шчепали смо га и поставили на столицу.

„Стрељање је била реч коју си изговорио највише пута”, урлао сам.

„Ви не можете имати доказа о мојој кривици”, рекао је. Нагласили смо му да ће сада бити пребачен у затвор. Показан му је налог за хапшење. Мој друг је извадио из џепа један папир. Махао је папиром пред старчевим очима. По лицу бих рекао да је пензионер, за тренутак, био у недоумици: да нисмо стварно суповци?

4) Наш поступак био је виђен много пута. (Реченица извучена из контекста?)

„Ако му сада не судимо, нико му се неће осветити”, рекао је мој друг.

Пресамитио је старца преко стола. И једну и другу руку смо му повили на леђа. Глава му је пала на сто. Ја сам му ударао главу о слабу даску стола. Друг га је ритало.

„Зар ти није лакше да кажеш истину него да те тучемо? Понављам питање: Ко ме си судио?”

Старац је почео да запомаже. Нисмо се обазирали на његов јаук. Мој друг је викао:

„Па са којим људима ми живимо? Убице су свуда око нас. Пошто ништа не признајеш, мораћеш да седнеш на најоштрије чавле.”

Узео је једну шпенадлу и почео је да га боде у задњицу. Старац је запомагао.

5) У крућу су писац, јунак приче и будући читаоци. Књига уроњена у ложику неће да се промени ни за будућег читаоца. Нека се читаоци потруди да промени ложику како би била измењена ова белешка. Како читаоци јако желе да прочитају у причу које је нараторово историјско време, и да виде какав је став корисника према историјском периоду који описује: морам да кажем: деветнаестог века!

Текст читања и одговора, текст пресуда, ограз је друштвених кретања, парадима је низа друштвених, психолошких, идеолошких односа.

Каква је референција историјског значења овог текста? Контекст? Време када је настао текст? Шта значи жели овим текстом? Које кодове преноси? Одговорио је већ одговореним дискурсом?

Цитирање ранијих суђења; околности и историјских година постали тема; лавиринт којим лутају пресуде, доставе, сећања затвореника, изјаве судија. Отварају се архиве али измичу постојано сагледавању. Ако је речник музеј језика, нека и ово саслушање буде враћање у прошлости.

Довде је аутор усјевао да руководи причом, али је био конфузан.

Можда би он и пристао на смрт, због одржања режима. Стварао је тај режим. Сви убеђени раде важну ствар, од цинкатора до судија и извршитеља.

„Провокатори! Издајнице! Подлаци! Слуге!” викао сам.

„Убићете ме”, рекао је старац. „Ви не знате како се врши истрага. Ја, који сам мучио друге, био сам спреман да издржим све њихове муке. Да им докажем да су они издајничке њиге.”

„Шта мислиш? Мене да учиш како се врши истрага?” викнуо је мој друг. „Одговори? Издајцо! Ја те познајем. Не бих хтео да те мучим, али ти никако да признаш. Често су људи оптуживали и своје родитеље и жене. Не бих волео да се то деси и теби.”

„Шта ви говорите, за милога Бога? Ја сам невин. Без икакве премисли обављао сам своје дужности.”

Оптуженог смо поставили на под. Ја сам седео на столици. Гледао сам старчево лице. Очи су му биле увучене у дупље. Застрашивале су накомтрешене обрве. Израз лица није показивао шта се збива са њим. Не верујем да се плашио. Мој друг му је подизао клонулу главу да би старац гледао у мене.

„Кажеш да си бранио невино оптужене. Нико не брани друге. Нико није луд да брани друге: човек увек брани своју кривицу.”

Изненадила ме је толика мржња. Плашио сам се. Како да прекинемо ислеђење? Та нагло стечена слобода: да у кафани будемо сами са мрским непријатељем, показала нам је да и ми можемо бити као он.

„Нећу ништа да вам признам”, рекао је оптужени. „Увек сам се питао: коју снагу поседују ти издајници, да и мучени крију своје налогодавце.”

Онесвестио се од удараца. Лице му је било у модрицама а кожа раздрта јер смо га вукли по поду. Мој друг је у руци држао нож.

„Хоће мучења, која је некада вршио над другима, да преиспита на себи”, рекао је.

„Па ми га мрзимо”, рекао сам.

Убили бисмо га, и то у кафани, да аутор није одлучио да заврши причу. Вратио је жену у кафану. Већ улазећи, она је почела да плаче. Понављала је неколико речи гледајући час старца, а час нас двојицу. Подизала га је са пода. Био је претежак за њу. Док је плакала, жена му је навлачила кошуљу. Бунцао је. Уз њену помоћ успео је да устане. Поново је седео за столом. Влажном крпом жена му је брисала лице. Нудила га је киселом водом. Старац је рекао:

„На жалост, ипак, муке нису биле довољно ефикасне. Понеки бандит је успевао да их издржи.”⁶⁾

Старац је преиспитивао себе, и то сада, при крају живота. Какав ли је могао бити у младости? Монструм један тај денунцијатор.

И ту је крај приче.

6) (Били смо толико изненађени да је само аутор могао спречити да поново не насрнемо на њега. Аутор је тако и урадио. Једном реченицом је завршио причу преносећи акценат на старца, тако да је он, заправо, постао јунак ове приче.)

ПИСМА

Поштована госпођо,

Инжењер електротехнике године 1972. одлучује да искористи знање из рачунарства и информатике. Жели да направи базу података у коју ће унети питања и одговоре са свих суђења током историје, текстове пресуда, као и начине мучења којима су били изложени окривљени.

Вече је. Инжењер електротехнике се прештао до обале. Јасно је видео купачице. Главе су им окренуте ка пучини. Косе су им свезане у репове. Власи су им црвене боје тако да се пресијавају и блеште на сунцу. Голе су, преплануле од сунца. Нису покретале руке, нити су корачале. Непомично су стајале на обали. Са гребена, одакле их је посматрао, није се могло сићи до обале. Он виче: „Нико вам се не може приближити!”

На песку, поред саме обале, било је опружено још нагих тела. Слуते да их неко посматра. Покреће се рука: маше или прети?

Пријатељ ваше куће и мајора А. А.,
Доктор

Поштована госпођо,

На обалској клупи замишљен седи инжењер електротехнике. Сећа се једног рачунара на свом факултету, као и магнетних трака у рачунском одељењу града. Размишља о суђењу вештицама. (Једино је прибавио књигу о суђењу вештицама.) Затим се пита: да ли да се

одсели у иностранство или да остане у социјалистичкој земљи? Гледа! Замишљен је.

Кажем му: „Ја сам спасао твог оца. Нисам оправдавао сваки његов потез. Чак је и твоју мајку нашао негде, потпуно апатичну. Учланио ју је у партију. А касније се и оженио њоме. Она је поново добила привилегије које су имала војна лица.”

Кажем му: „Твој отац је био мајор; истражитељ. Можда зато желиш да прикупиш питања са саслушања. Мислиш да није било лудих који су изоловани? Твој отац је мало лечен. Затим пензионисан. Вратио се у живот.”

* * *

Мајор, А. А., није могао да оде на посао. Било је то први пут да изостаје са посла. Постављао је самом себи питања са саслушања и давао потврдне одговоре.

„Ја не постојим. Како могу отићи на посао када не постојим?”

Звонио је телефон. Мајор је знао да њега траже. Подигао је слушалицу.

„Да”, рекао је. „Не, овде не станује тај човек. Тај човек не постоји.”

Проверили су број телефона.

„Да”, рекао је мајор. „Број телефона је тачан али човек није исти.”

Не! Мајор није посумњао да оптужени није крив.

„Ко ће да га саслушава? Ја га најбоље познајем. Али, без обзира на то што га познајем, како ћу га саслушавати када не постојим? Морам оптуженог да препустим другом иследнику. Он може изнети и доказе који ће га теретити.”

Нервно стање мајора није му омогућавало да настави посао, тако да су га сместили у болници.

„Друже мајоре, знате ли да су рехабилитовани они које сте осудили?”

Поштована госпођо,

Кажем вашем нећаку: човек који је основао многа предузећа, као и предузеће за погребну опрему, твој отац, упорно стоји поред прозора. Осећа се мирис изгорелог хлеба. Чује се лупа у суседним становима. Твој отац чује глас који га прати: „Сасвим ћеш угњилети, поцрвенети и надути се.”

Био је то уобичајени глас какав се чује по кафанама, гужвама, на пијацама, плажама, за говорницом. Заправо, на његову смрт и не могу мислити, пошто он не постоји. Остаје још да на ишчезнуће наведемо тело.

Поштована госпођо,

Твој брат је средином платна повукао четком, црвеном бојом, пуну линију. Онда је незадовољан том мрљом забио главу у дланове: коса му је вирила између прстију.

Пријатељ ваше куће и мајора А. А., Доктор

Драга моја тетка,

Не знам да ли ти је писао доктор. Али, свеједно. Ја ти ипак пишем. Ако ти је доктор писао, сигуран сам да ти је писао о мени. Жели да ми помогне, да ме спасе. Саслушавали су ме. Због чега желим да преиспитујем суђења?

„Суђења су ми прва пала на памет”, рекао сам.

„Можда је могућно урадити и биографије народних хероја, поређане по абецеди, користећи знање које си стекао на студијама електротехнике.”

„Могућно је тако нешто”, рекао сам.

„Добро. Знаш судбину свог оца”, рекли су. „Сада ћеш да се јавиш у војни одсек. Иди у војску. Можда ћеш у војсци да се средиш.”

Али ја не желим да идем у војску. Имам тек двадесет и три године.

Тетка, већ ми је познат твој однос према мојој мајци. Зато о њој нећу да ти пишем. Надам се: ниси заборавила да је та жена моја мајка, као што си ти моја тетка. Она је још живела са мојим оцем и када је био у немилости. Сваког јутра је желео да оде до погребног предузећа, чији је био оснивач. У току су били радови на откопавању и обнављању града. Сваки тренутак када је могао изаћи, отац би искористио да седи поред археолога свађајући се са њим. Археолог га је сматрао саговорником; уживао је у дуготрајним расправама.

Археолог: *Знаш да се у свету ништа не мења. Ти си сликар који хоће да научи тело да зависи од боје. Или си онај тамо сликар што продаје своје цртеже за тањир сује, или си сноб који сјоро говори о сликарству прошећи очево наследство. Онај тамо или овај овде. У ствари, свеједно је да ли си ти сликар или ниси. Слике и боје су исте.*

Отац би рекао: *За моју душу је гост и празно платно. Нисам могао да избејнем да стално живим. Нисам могао да издржим.*

Археолог би рекао: *Откада знам, ти не постојиш. Умиреш, нестаети, удаљаваш се сваким даном од живота и још си његов заштитник. Мораш да пожуриш с тим огласком. Желим твоју жену. Међутим, нови сликар неће да слика њену душу.*

Како си могао да превариш жену са онако белом кожом? Плашио бих се да је годирнем. Оштетити би је годир.

Земља са гробља коју су нанеле блатаве ноге још се оцртавала на асфалту. Отац има жељу да његово тело буде подигнуто и бачено, да се он понаша према њему као да је туђе, да буде сврстан са костима које откопавају археолози. Усправља се. Осећа бол у грудима. Покретима руку додирује поцрвенело лице. Ципеле тону у песак. Мајица је умазана бојом. Са свих страна, на земљи, на камену и у трави, стоје тубе. Боје се налазе у конзервама. Отац се повијао, па се уздизао. Очекивао је да птице однесу небо.

У његовом погледу налазио се споменик. Видео је крст. Рука ухвати део земље и поче јој давати облик. Дуга колона тела са шаловима и заставама: слике које се шетају очима упутише камен ка оцу. Он не виде да пада камен.

Од гробља до обале стиже се преко зелене пшенице, боцки и трава. Померање ногу, пешкири, кукови, музика. Песма долази са плаже.

Отац не види људе, узнесен је (*чиме?*) књигом коју археолози читају или су је откопали. Тело увек остаје помешано са земљом или од земље. Археолози очисте кости, укажу на прошлост; *снабдеју* узорке вечношћу и дају им значај.

У поподневу, звуци се дуже задржавају у ваздуху. Распознајем их јасније. Из боровог честара, дође вика, нејасни гласови, песма.

„Вика долази из прошлости, из гробова које су отворили истраживачи”, рече један песник.

На средини асфалтног трга, испред зграде, где се заустављају отпаци хране, ношени ветром, где се налазе поцепани и одбачени натписи, сада без значаја, на подијуму су постављене даске (или је то био трг из приче мог оца). Дете поред жене прати: преко трга је претрчао пас луталица! Дете рашири руке и јурне ка псу.

Отац је везан конопцем. Разбарушена му је коса. Иако су биле истакнуте очеве груди, песнице нападача су тражиле лице и окрвављене усне. Пошто се отац није опирао, нападачи су га и даље шамарали. Када се размакну руке, које држе уже, отац почиње да посрће. Пада на земљу. Рукама чупа траву. Хвата блато. Ваља се поред ногу све док не почну да га ритијају. Затеже се конопац који као да су заборавили, и оца вуку преко воде која га одмах кваси. Дуго га вуку. Нападачи се заустављају на тргу. Сви желе да се пробију до подијума на који извлаче изобличено очево тело. Посматрачи који су се налазили на попришту желели су да се удаље, или су то били они исти радознали људи који су

настојали да приђу. Ветар улази у бачене флаше и конзерве. Свира кроз њих.

„Зашто мучите тог човека?” чује се питање жене са прозора.

„Радије бисмо ми мучили жене”, глас ће из масе. Слабе детиње руке се подижу изнад глава, да би невешто упућивале каменице ка везаном оцу. Камење није доспевало до оца, већ је падало на главе окупљених људи. Лица су се мрштила. Упућиван је прекор деци, иако су људи знали да камење случајно пада на њих.

„Доле је земља, по њој газимо”, чуо се глас. Утишали су се људи. Погледали су ка прозорима не би ли иза завесе распознали буљећа лица. Једино се нису могла ућуткати деца. Непрестано су трчкарала и бацала камење.

Флаша, бачена кроз прозор, разбила се уз тресак. Окренуле су се главе ка прозорима.

„Извадили су кости, напунили су сандуке њиховим прахом, и однели их некуда. Откопали су неколико камена које су преци одбацили, те се ухватили у коштац са женама. И нас тако постављају у историју”, чуо се глас. Онда су повици пратили уздицање мотке која се задржавала у ваздуху, да би слетела и тежином падала на оца.

„Убиће сликара!” чуо се глас. Мушкарац је одложио мотку, спустио је руке низ тело, подигао је главу.

Огрејани сунцем, у гужви, људи су већ били мокри. Низ лица им се цедио зној. Неки су се удаљавали и седали у хладовини која се простирала од уздигнутих говорника. Сишао сам низ степенице. Растерао сам децу. Ухватио сам првог човека. Дрмао сам га, вукао за панталоне и питао зашто туку мог оца. Човек се није плашио. Рекао је: „Можда твој отац може да

одговори на то питање?” Када сам ушао у масу, у жељи да одбраним оца, више се није знало да ли браним или нападам изношено тело, да ли су повици упућени мени или против мене. Заталасала су се остала тела. Пригњечила су ме. Деца су поново приграбила камење. Бацала су их. Падало је на наше главе.

Драга тетка,

Моја мајка није била позната ни по добротинству ни клевети, ни пакости, већ према *истинољубивости*. Крај рата је био дочекан са одушевљењем. Фашисти су коначно напустили земљу. Навала весела јењавала је доласком и устоличењем нове власти, која је била непозната, и о којој су кружиле само приче радосно дочекиване. У јавности је била испољена мржња, бојкот према старим властодршцима, и удварање новим властима, ради боље будућности удворица. Мука ми је да пишем о логорима, грађанском рату, о стрељанима.

Драга тетка,

Када сам почео да правим базу података, послали су ме у војску. Људи из власти су претпоставили да ћу *емоциивно сазрећи*. Записали су на моје очи: *На саслушавање је привођен инжењер електротехнике*. Рекли су ми: „*Чули смо шта радиш, друже. Интересују те процеси. Зашто, друже? Шта теби недостигаје? Школвала те је држава. Кредити. Биће ти обезбеђен и посао.*”

Захваљујем им. Комисија је вратила неколико војника из армије као *емоциивно незреле*. Али оно због чега је требало да сазрим пронашао сам у војној библиотеци – прве књиге советских логораша. То је била уједно и прва књига која је објављена у Југославији пошто су се сукобиле две компартије.

Састављајући базу података помислио сам да ће некада неко моћи да састави причу; база може бити литература. Временом белешке, писма, изјаве, доставе, постају књижевно штиво. Немогуће је да се, пред трагиком осуђених, исприча било каква прича о њима, а да не буде цитиран неки њихов одговор; или се трагедија не види из одговора који стоји иза само неколико неповезаних речи.

Драги нећаче,

Нисам одговарала доктору. Он је, још од рата, пријатељ твог оца. Сећам их се. Долазили су у нашу кућу. Били су млади скојевци. Видиш како су завршили. Један од њих се убио. У тадашњим новинама је писало: *Сада када претпе нашој земљи, један официр извршава самоубиство: убија жену, па себе. Док најољу трађани испраћају мртву капетанову жену, леи официра је бешумно, без икаквих церемонија, ошправљен јуи вајона, за родни крај. Луд и љубоморан! Безумник и дефетиста! Да ли је такав човек могао раслолаати соистивеним животиом, па чак и сурутиним? Ишошћени животи једној незрелој човека. Добар гео људи којима смо окружени као да је из неких друћих земаљских сфера. Далеких и минулих. Из ранијеј средњеј века, можда и раније. На столу је стајала депеша којом му отац честита унапређење. Шљам људски, који се хвата ножева, секира, пушака, пиштоља. Не знаи иша се у њему крије? Капетан је био ишић однарођеној човека. Њему су били гражи љубавни јади нећо претње покором нашој земљи. Народ и држава беху на његово дућодишиње школовање пошрошили милионе. Промашај збој лошеј ученичкој материјала.*

Твој отац... Шта рећи... нестао је. Доктор је постао ... чија је сатисфакција да, ето, може некоме помоћи.

Позвала бих те да живиш код мене, али не желим да видим твоју мајку. Никада нисам разумела зашто је њу спасао твој отац, осим да би је задржао за себе. Тиме не значи да је

руководио њоме. Опростила сам му. Али она је и тебе доживљавала као туђе дете: његово! Са завршетком рата појавила се нада за оне који су упропастили своја богатства и за оне који их нису имали. Волеће се мане дародаваца исто као што ће се одбацивати врлине неважних. Школовање и *бекство* у лудило твог оца. Нестанак. Његова жена ниједног тренутка, као ни у тренутку када би морала да учини превару, ни трептајем ока, није одавала смућеност ни недоумицу. Ни унутрашњу узнемиреност не исказа на лицу. А нас, његове, није ни примећивала.

Био је радни дан. Твоја мајка се управо туширала. Увила се пешкиром. Огрнута, полугола је шетала кухињом. Није ме ни примећивала.

Ако је доведе изгледало да читате роман, сада излазимо из романа.¹⁾ Ипак, много текстова коренспондира са причом. И оно књижевно једном ће бити некњижевно; једном ће бити роман.²⁾

Савремени субјект је непрестано у комуникацији са једним наслеђеним субјектом из текста; с оним опорученим субјектом из прошлости; дуалност је дуел а сарадња полемика; текстуални субјект је моћнији, тако да он припитомљава савремени субјект који је нестабилан и коме је језик дуалност. Јунак приче, отац, А. А. је јаки субјект – он је војно лице!³⁾

1)Реализам текста и реализам ствари излазе у шетњу.

2)Светски истраживачки центар издао је CD: Суђења током историје. У бази података су оптужбе, питања и одговори за време суђења, и пресуде после окончања процеса.

3) Повремено аутор иступа као да и сам не ствара роман, али текст се и даље може читати као роман.

Прва генерација корисника базе података

Славољуб Марковић

Почетак је деведесетих. Лето је. Путujem. Моја пријатељица, која је сада у Лондону, требало би да дође у Југославију. Међутим, последњег тренутка ме обавештава да не може да допутује. Пише ми, заправо, о нашем сусрету док је била професор енглеског језика у Југославији, понижавана и незадовољених жеља. Сећа се неких доживљаја које сам ја заборавио. Мој рукопис *Пловно стицање историје* однела је у Данску у интегралној верзији.

Са одушевљењем ми пише. „Недостајеш ми. Историја је коначно постала тема. Запад је опхрван дискусијама о историји. Седамдесетих година си историју сместио у музеј. (Пет година сам се дружила с тобом. Пет година си ми причао о историји и њеним кодовима: твој кодовник.) Отада историју третирам као комуникацију са непотребним или са музејем.

PS

Искрено, нисам се заносила да ћеш постати писац. Дружила сам се с тобом зато што си уобразио да си песник. Одласком из Југославије ниједног тренутка нисам мислила да ћу се сећати неког. Толико ми се смучила учмалост, али, ипак, ти си био динамичан.

(Приметио си да ти не пишем о детињству)

Одговарам јој:

да је повређена моја сујета. Пројект историје једног писца не може бити исти као концепт једног *пропагандног* филозофа. (Писац је можда лиричнији.) Човек проживи и историјски и неисторијски живот...

Онда схватам да су поређења бесмислена. Одустајем од објашњавања. Интелектуализирање! Филозофирање! Писмо настављам *о сили која намеће тему*. Та сила не само да може да наметне тему већ и да да одговоре на питања која сама поставља. Ја сам сам. Иза мене не стоји никаква сила. Само стрпљивошћу могу да наметнем тему.

Затим додајем:

Ханибал је чувао оштров да би се оштровао. Цезар је имао нож. Додуше, чувао га је Брути. Нерон је имао Рим. Невероватно: имао је Рим. И сјалио га је. Софистици су имали делфски храм. Сократици из Алојеке имао је пехар кукутициног оштрова. Истичио га је. Александар Македонски је имао пустицињу. Није је носио са собом, ницици је чувао заједно са болестима које су из ње извиривале. Христос је имао мучицицеље и ученике. Пројоведао им је о васкрснућу. Тако да су они знали за ускрснуће пре него што се он појавио у небо. Енглези Дон без Земље, имао је сојстичевену Велику повељу слободе. Бордано Бруно је имао своју ломачу. Њутици је имао јабуку. Честичио је легао како пада. Спиноза је имао своју болест, туберкулозу. Никога није пошцидела. Песничке творевине и слике су тпрунуле у историји. Чичава

поколења су смрдела на папир и распаднуће стихове. Свети је био сити афера Кузњецов, Димшиц.

Оговара ми:

Говориш да историја више не може да постоји, да се у њој налазе богови и кости, да све што се сада износи из историје може и да се купи у продавницама за широку потрошњу. Могу се чак издвојити људи који излазе из историје. Уморни не знају, или занесени не виде, где престаје тама историје, одакле почиње светло. Оно што износи из историје толико је тешко да су им се тела, успут, у тами, од које су ослепели, сасвим истрошила, да више не знају ни где се налазе.

„Ако је тешко ући у историју, не значи да модел историје није наш.”

Улазимо у кафану. Препуна је. Посетиоци су на тераси. После тога долази конобар, који је твој познаник, и седа поред нас.

Кажеш ми: „Често те увлачим у историју и вичем: жена у историји!”

Међутим, пролазници се нису занимали за жену. И ти долазиш у сукоб са конобаром. Почео је да ти прети.

„Обећао си да нећеш да вичеш.”

„Ти си, човече, луд. О чему говориш?”, кажем ти.

„Говорим на чијој је страни историја. Река Морава протиче кроз историју. Ти и ја седимо у кафани... Увек је могућно изнова повратити све фазе кроз које је прошла историјска свест. Тако долазимо до оног најважнијег: историја производи себе саму!

Ми ћемо обући мантил, подвити крагну, те отићи у топли стан исто као што ћемо зинути два пута, док други гледају како се утишава наше било на жили куцавици. Прекриће нас чаршавом. Ставити у сандук. Приредити спровод. Земља пада на поклопац и ударац одјекује. Можда нас неће сахранити већ бацити у ватру. Можда ће сачувати мало пепела за оне после нас. Тако ћемо напустити историју.”

Мој отац је био војно лице. Познавао је друга А. А. Одрасла сам са будућим инжењером електротехнике. Тражио си нашу преписку, али ја сам давно уништила те пожутеле папире. Увек, приликом сусрета, причала сам ти понеку занимљивост из свог детињства: ћерка војног лица која је живела у трима југословенским републикама. „Та генерација има исту биографију. И друг А. А. и друг Ј. У. имали су исту биографију. Чак је и писање биографије *ствар моде*. Зависно од тога шта је *модерно*... место рођења се мења. Час је село, час град. Порекло је такође ствар моде. Ако је потребно, могу се пронаћи прецихероји, учесници Првог српског устанка. Такође се учешће у рату гледа из садашњости: садашњост је вечна и она мери прошлост”, причам ти.

До Сокобање се возимо мојим аутомобилом. Додирујеш ми колена. Морам да кочим. Засмејаваш ме. Згужвана је. Може да се употреби: (и онда наводиш *неповезане синтаксичке целине*) за под који је брисала једна жена, за имена блудница, за сликање врата у која улазе ноге у чизмама.

„Како можеш да будеш са њим”, рекао је мој бивши младић. „На крају ћу одлучити да га пребијем.”

Тај дечко се занимао за слике *country* звезда. И ја сам му поклонила слике COUNTRY звезда. Дала сам му неке порнографске часописе. Он их је прелистао с радозналости, а онда, када је схватио нашу везу, поцепао их је вичући: „Шта хоћеш!”

Ако се сећаш, дошло је до туче између вас двојице где си ти, не желећи да се опиреш, добио дебљи крај. Жалила сам те једино ја, почевши да се бринем о теби. Моји најбољи ђаци, они што су писали прве дитирамбе, говорили су о твојој упорности. Прсти су ти још дуго били увијени завојем и намазани неком машћу коју ти је дао мој пријатељ лекар.

Увек си захтевао да ти испричам своју биографију.

Можда још није касно. Деца војних лица имају сличне биографије, као што су се преплитале биографије њихових родитеља. Почетком рата и друг А. А. и друг Ј. У. смештени су у васпитне логоре.

„Ако те занимају нараториучесници рата... већ ти је познат живот у логорима. Ј. У. је депортован крајем рата. Друг А. А. је дезертирао. Касније му је суђено... прекомандован је у јуришну чету. Преживео је.

Али, 1945. и друг А. А. и друг Ј. У. су официри ЈВ. Друг А. А. је чак боравио у Москви. Убрзо после сукоба компартија враћа се у Југославију. По подацима... ухапшени су људи са којима се дружио у Москви.”

* * *

Нисам јео тог дана, глад понижава, желудац ме је морио, једном сам се ознојио, очекивао

сам дрхтање, али до тога није дошло. *Напољу је обичан радни дан, мир географије и трамвајских шина, шуме су као и увек на брду, ништа се нарочито неће догодити, куће су мирне, кревети је полумештени. Ја сам ладан.* Нисам чуо никаво питање нити одговор, био сам у соби: кауч или само душек? Нечег је ипак било. Лежао сам. Било је хладно. Сигурно нисам јео тога дана. Очекивао сам дрхтавицу. *Ја се данас нисам хранио,* рекао сам и почео да дрхтим. Жена је питала: *Зашто дрхтиш?* Рекао сам: *Требало би прво прибавити храну, тада би постајала веза између стварности и литературе.* *Онда бих могао рећи: ладан сам, и почео бих са припремањем јела. Извадио бих из фиоке хлеб, лук, јојурти и почео да једем.* *Овако – пошто немам хране – морам рећи: почео сам да дрхћим!* Дрхтање ми је неугодно. Непрестано се знојим. Не могу да говорим. Промуцам: *Дрхтање ме понижава. Чини ме неспособним. Жао ми је што данас нисам могао да прибавим храну. Друге чињенице не постоје, без обзира на то да ли се мирим са редоследом ствари, биолошки, дрхтавицом се манифестује лад.* Узми коцку шећера, заповедиће. *Да, то се тако каже када нас саветује лекар, али овде у тексти?* Не замарај ме, рекла је она. Он је већ стасао. Ко то? Мој син. *Стасао?* Да, плашим се за њега. То су године када почиње да онанише. *Па да,* рекао сам. *То је развој тела, јасан, сасвим јасан; развој тела се не мења отикада је свети. Док траје развој тела, човеку се чини да пролази време. Када тело сазри и време више не пролази: човек у њему стари.* Ми смо га обманули. Мој муж не уме да разговара с дететом. Дете је сада изненађено сопственим телом. *Ни ја не могу да учиним*

нишња. Да ли ти је муж причао како је он доживео џуберџеџи? Није ми причао. Дете може да полуди: Чему стџрах мајке? Било би лепо да поразговараш са њим. Зашићо са њим не џоразџовара нека жена? Моја или твоја џријаџељница? Можда ће сусрет са женом да остави трагове у њему? А шња не остџавља џраџове? Он је дечко, како да се ослободи набоја? Да га убедим како сношај није ништа. Шња ћеш му џонудиџи као кулџи? Ја сам имала поверење у момка. Мало је тако блискости између партнера. Однос између момка и девојке је најчешће превара. Чак мислим да је девојкама лакше да овладају коитусом, не морају бити активне. Зашто су тако постављени односи између мушкарца и жене?

* * *

Нисам уживао што због дијалога касним, али надао сам се да ће ме сачекати девојка. Уосталом, зна где је кључ па ће моћи да уђе у собу и седи док ја не дођем. Зашто би закашњење могло да буде трагично? Закаснио сам, па шта? Можда је и отишла доказујући се предном. Али она је узела кључ и намерно закључала врата. Сада је унутра. Морам да чекам напољу, да лупам у врата, јер нема звона. Она слуша радио или спава склупчана у кревету, док ја стојим пред вратима. Тако мало касним да је немогуће да већ спава. Вероватно жели да спава после сношаја. Тада јој добро дођу сан и смирење тела. И свакако откључава врата. Не љути се што касним. Каже нешто. Наравно, музика је у соби прегласна и зато није чула мој долазак. Пита ме зашто сам закаснио. Ја

кажем: Нисам добро џрорачунао џуџи. Она се слаже. Утишавам радио. Увек има врата у ходнику на која могу да покуцају људи. Сит сам их. Не желим да се појаве сада. Напунили би собу, тако да не бих био сам са девојком. Позваће нас, или ће доћи к нама, кажем. Морам да уџишамо радио. Не желим људе сада када је моћуће да будемо заједно. Добро је када има других, каже она, може да се догоди нешто неочекивано. Овако, када смо сами, заситимо се тела, а после тога? Она песницом лупа у зид. На то одговара друга лупа с оне стране зида. Очекујем да неко изађе на терасу и почне да нас дозива, зато је хватам за руку. Не дозвољавам јој да безразложно удара у зид. Отимамо се. Ја почињем да јој љубим лице. Тело јој се опушта, смирује се, али сада неко други лупа у зид, међутим, како му нико не одговара, непознати се удаљава од зида, тако да из собе избија само нечији смех.

Драги мој,

Оне јесени када смо се срели, ја не знам зашто си се налазио у родном месту или сада не могу да се сетим, али и ти си био збуњен: одакле се појавила жена као што сам ја?

Усавршавања у Лондону прекинула сам због болести родитеља. (Ах, требало им је дозволити да на миру умру!) Закратко сам осетила, после боравка у Лондону, топлоту роднога дома и завичаја, да бих онда била прикључена руралном (ти би рекао да је рурално најближе природном). Удала сам се, родила дете, и тек тада схватила где се налазим. (У међувремену ми је умро отац.)

И ја се још нисам одлучивала на одлазак.

Седели смо у мојој соби. Дошао је мој муж. Захтевала сам нешто од њега. Он је неколико пута прећуткивао моје захтеве. (Наравно да ти ниси желео да се мешаш у наше односе.) И као што је данима мирно трпео моје хирове, тако је сада нагло подигао руку. Ја нисам ни гледала у њега. (Касније си ми рекао да си видео искрице у мојим очима.) Он је у бесу бацио чашу на под. Уследила су два ударца. Пала сам у несвест. Можда сам изгубила дах? Он ме је одвукао, хватајући ме за косу, у другу собу. Дуго није излазио јер ме је ритало. Онда се вратио и понудио те пићем.

И тада сам коначно одлучила да себе и своје тело не препуштам земљи и људима без перспективе. (Твој останак је такође избор.)

Мајка није могла да преболи мој одлазак. Дошла је да ме посети. (Иако су јој лекари предлагали да не путује.) И ево, овде је умрла.

Обнављање приче

Дошао сам, први пут, у посету пријатељу. „И наврати, требало би да видиш ту зграду. Некада је то био затвор.” Нисам га позвао интерфоном. Један господин, управо је излазио из зграде. Осмехнуо се. „Само их залупите”, рекао је пружајући прст ка вратима.

„Да, да”, рекао сам и потрчао.

Ушао сам у лифт. Притиснуо сам дугме са бројем спрата, који је на цедуљици записао пријатељ. Лифт није полазио. Отворио сам врата. Изашао сам. Поново сам ушао у лифт и нагло повукао врата. Лифт је кренуо. Подизао се неколико спратова, затим је почео да се спушта. Стао је између спратова. Нисам успео да отворим врата. Дугмад у лифту нису реаговала на моје притискивање.

Наравно, онај човек је сишао лифтом. Зашто би лифт стајао у приземљу? Док сам трчао нико није позвао лифт. Као да је чекао мој улазак. Ма, да ли се онај човек возио лифтом?

Изашао сам из лифта. Стао сам у ходнику. Дубоко сам удахнуо загушљиви ваздух затворених просторија. Притиснуо сам руком прекидач. Није било светла. Зазвонио сам на прва врата. Нико! Затим сам или звонио или лупао од врата до врата. Истрошићу плин. Ионако је на измаку. Бројеви на вратима били су од 228 до 235, па затим поново 228. Можда су затворске ћелије сада канцеларије? Пријатељ ми је дао адресу радног места! Није ваљда желео да ме превари? Рекао је да ће ми користити раз-

гледање зграде. Зар писац мора да измишља и оно што постоји. Ако некада будем описивао затвор! Како да се вратим? Ко зна када ће, до овог спрата, доћи лифт.

Држим упаљач у руци. Одложио сам торбу, да је не бих вукао кроз ходник: кроз *ово мртво неисторијско време*. Махао сам руком као да сам скидао какву паучину, па сам се лагано ослонио, најзад, на једна врата.

„Невероватно. Да ли могу доћи до краја ходника?” повикао сам.

Скинуо сам капут. Ознојио сам се. Спазих на празном поду...

„Поново нешто”, рекох.

У дну ходника говно. Насмејох се, открављујући се, па припалих цигарету.

Чуо сам да постоје војне зграде без степеника, које су укопане у земљу, и до педесет спратова. Архива! Тајне службе! Могу замислити како изгледају војни магацини. Није ваљда да се поново налазим у једној од зграда коју користи војска; па ту је лаж на сваком кораку. Превара непријатеља! Кривотворење мапа, улаза, натписа. Пројектовање зграде мора служити да обмане непријатеља.

Морам да тражим излаз. Проверавао сам врата. Браве су биле једноставне. Није постојао никакав безбедносни уређај. Када будем развалио једна врата, лакше ће бити са другима. Ваљда ћу наћи било какву металну шипку? Како да врата нису боље осигурана?

Онда је нешто лупило. Одједном страх од неког ко би се налазио у згради. Схватио сам: почео је да ради лифт! Запоставио сам обијање врата. Отрчао сам до краја ходника. Лифт се подизао. Радост! Као и у животу: ситнице ме радују, али немам излаза.

Без обзира на то што у ходнику светли само једна сијалица, нашао сам натпис: *лифти не ради*. Значи да је зграда била уселена. Како су ти људи излазили из зграде, ако није радио лифт? Можда постоји помоћно степениште? Степенице за случај пожара! Како их пронаћи?

Чим сам могао да се концентришем, снажно сам почео да ударам у врата. Држим кваку и цимам је. Не! Не могу да обијем врата. Ако успем да изађем из зграде, оптужиће ме за обијање.

Померим главу, климнем, ужаснем се. Гуши ме у грудима. Знаци хистерије? Осећам: дрхте ми уста!

Успео сам да провалим у једну просторију. Соба је вероватно служила за пријем јер се у њој налази сто, ормар, телефон на столу, и велика фотелја. На столу сам нашао бележницу. Брзо окрећем листове наилазећи на ситно исписана слова, да бих онда стрпљиво почео да читам. На једној страници стоји написано: *када будеш ситио у моју канцеларију, ако ме не буде било у њој, слободно се понашај као да си код куће. У ормару ћеш наћи флашу пића. Кључ од ормара је у фиоци у кутији од печења.*

На другом папиру је написано: *Позвајте Марију телефоном!*

И тако на свакој страници понека белешка или број телефона. Кључ сам нашао у фиоци, уједно и боцу пића. Нисам желео одмах да разгледам собе у које сам могао да уђем из пријавнице. Нисам могао никог да позовем телефоном. Био је прикључен у централи: тамо сада никог нема! Опружио сам се у фотелји.

Попио сам још један гутљај ракије.”

* * *

Угледао сам два писоара. Неко их је понео негде и оставио у угао. Писоаре сам очистио и *изложио* на средини собе. Одмах сам просторију назвао *Дишанова соба*. Ствари које сам сматрао непотребним изнео сам у ходник и ставио испред врата. На столу поред рачунара лежи мапа.

1)Једном сам написао причу о јунаку који се нашао као ја, у згради, и да није знао где се налази, као што ја сада не знам. Давно сам уништио ту причу. Сада би ми добро дошла. Са ово мало плина могао бих да осветлим рукопис и прочитам шта се десило са јунаком.

Сећам се да је у неком делу приче јунак урлао, вршистао, плакао, затим ридао. Али тада је већ изгубио наду да може да изађе из зграде. Ево новог испитивања односа стварности и литературе. Зато одлучујем да прво *добро одурлам* у нади да ће ме неко чути. Док сам урлао, слушајући ехо, схватио сам де је зграда *сасвим наушћена*. Онај човек испред зграде *деловао је мистериозно*. Не верујем да је уграђен интерфон. Само се пење и спушта лифт. Изгубљен у дунгли. Изгубљен у згради. Недостаје ми још аждаја. „Аждаја”, драо сам се. „Ти ми недостајеш да бих започео бајку!”

Проанализирајте могућност изласка из зграде, мене као аутора, као и могућност живљења мог јунака у причи, у истој таквој згради. Не сећам се да ли се јунак спасао или урлајући умро.

Наравно, када сам писао ту причу био сам војник; у војску сам доспео пошто сам ухапшен јер сам желео да избегнем служење армији. И алегорија је сасвим јасна. Војник је на вежби, у ходнику. Мој друг, који ме је упутио у ову зграду, није имао могућности да прочита причу, и да ме пошаље у исти ходник, какав сам описивао у причи. Судбина аутора!

2) *Овде аутор одступа од тога приче. Смањује њену ефикасност, или жели да вас заведе.*

„Опа! Историја!” кажем и почнем да је анализирам.

На мапи се дешава битка. Не знам да ли су они пре мене започели анализу неке од битака из прошлих ратова. Застанем са пијететом. Из распореда црвених и плавих заставица не могу да закључим да ли су у тој бици учествовали моји дедови који су махом изгинули у *ослободилачким ративима*. И поред тога што познајем имена река, планина, градова те чак и села, ипак, не успевам да увидим: да ли се ради о војној вежби или се анализира већ давно добијена битка? Гледао сам црвене и беле боје заставица. Можда ће битка коју водим бити идентична са оном у стварности. Прво да се одлучим за боју. Требало би извршити артиљеријску припрему. Мали је број оруђа за рафалну паљбу по побрђу, где је лежала непријатељска пешадија. Очекивао сам или помоћ или само лажно пуцање да би се заварао непријатељ. Стратешки гледано, ни моји ни непријатељски војници нису могли да предузму напад без ваљане артиљеријске припреме. Можда су за стратегију ратовања користили рачунар као и податке које би он сервирало. Пронашао сам начин да укључим рачунар, али сам одмах закључио да се ради о малом рачунару и да је он у неком систему који не прима информације. Рачунар сам назвао *својим*. Куцао сам текст али нисам добио никакву информацију нити сам коју успео да пошаљем. Требало би у центру да приметите: укључен је овај рачунар. Залихе се налазе у бази података.

Коначно су приметили да је укључен рачунар. Послали су ми *стање мајацина*. Упоредио сам га са претходним. Невероватно! Зар је могућно? Потрошено је толико материјала од

онда откада је штампано претходно стање. Само број уништених возила! Ово је ипак рат. Са оваквим стањем резерве нисам могао да изведем никакав напад. Одлучио сам се за укопавање. Одредио сам могуће правце повлачења. Жртвоваћу воде које би успоравали кретање непријатеља! Још нисам знао његову резерву и снагу. Претурао сам по собама и папирима тражећи извештај о непријатељу али њега нема. Неоспорно, ради се о напуштеној војној установи. Не могу да схватим да се напољу води рат.

Очекујем да са ивице шуме зарумени хоризонт, и људи не успеју да изразе своје чуђење. Проломиће се детонације. Шикнуће црни дим. Негде иза брда чуће се бука. На питања људи и на молбе оних чији су чланови породице похапшени одговориће се: преиспитаће се њихови злочини! Казниће их по заслуги! Неће одмах бити стрељани. Колико ме сада интересује поступање према заробљеницима? Само толико колико ће се проширити биографије заробљених и непожељних. Како ће романописци описивати јунаке? Уласком победника у град губи се траг јунака.

Овде стварно постојим апсолутно. Имам своје време, имам своје године, годишње доба, могу да променим и годину. Сат сам и даље навијао – илузија да за мене још постоји време – и понекад помињао звук, глас, тонове. Чак и рат који водим је моја кабинетска ствар без обзира на мртве и толико уништење залиха.

Покупио сам заставице. Цртајући, оловком померао сам границе. Онда сам се сећао ликов својих рођака. Знао сам да сам их напустио остављајући их, у собама у којима сам одрастао, у пољима у којима су провели свој живот.

Чак сам и своју љубавницу, која сноси кривицу за посету мом другу из детињства, јер ме је напустила и ја нисам имао где да проведем поподне, памтио по једној ласцивној сцени. Лагано, левом руком, са ноћног сточића, дохвати огледало. Застаде у трену, сред те заносне и оприрођене живе слике, тог митског одраза себе у огледалу. На прстима десне шаке беху јој нахватани густе и бели слојеви њених сладострасних излучевина.

* * *

Лежао сам у фотељи са опруженим ногама, ослањајући се боком о олињали штоф, са главом стављеном на преклопљени капут, дишући равномерно, што је било и једино наизменично покретање тела, а и цимајући се понекад у сну, мљацкао сам устима, да бих се поново смирио и настављао да дишем равномерно.

Мада сам личио себи на митског спавача, моје тело није било прво опружено у фотељи. На местима где су лактови и колена додиривали фотељу, исенио се штоф и на једном месту скоро процапао.

Испод мојих капака, отежалих од дугог спавања, бејаше тама (прошлости), а преко очију падаше вештачко осветљење (садашњости). Ни светло ни тама нису нарушавали тишину, тако да никакви шумови, осим оних у сну, нису могли да ме пробуде, или бејаш потпуно усебљен, *затворен у шами своје душе*, те ми није било потребно буђење. Ако се икада будем пробудио из овог сновидног сна, само ћу по дужини браде и ноктију моћи да утврдим

колико дуго сам био одсутан из *историјског времена*. Није могла да ме пробуди ни повремени лупа лифта јер се он кретао у сну, као што су фотеља, Дишанова соба, библиотека, па и моје тело које лежи у фотељи, били у сну. Осећао сам у себи да немам име које бих изговорио, да ми је страном и име Бога. Ово је сан. Требало би да се пробудим. Али, ово дешавање није било сан, и само буђење донело би ми бол у врату, грч у ноzi – и оно што ме је изненадило – ерекцију.

По буђењу нисам се сећао ничег другог осим свог сна, као и уласка у ову зграду. Знање које сам стекао школовањем и учењем сада ми је сметало, и само су ми логичка анализа и немогућност изласка појачавале резигнацију.

Отворио сам фиоку. Почео сам да анализирам њен садржај. Папири! Фасцикле! Кут-ије са дугмадима. Једна плишана кутија са кључевима за конзерве. Недостају ми конзерве. Ако следим логику: *тамо где има кључева за конзерве наћи ће се и нарезак или бар војничко следовање коме је прошао рок трајања*. Моћи ћу у згради да певам и да се храним да бих преживео, убијајући *све илузије о изласку*.

Пошто сам нашао пајсер, разваљивао сам врата једна за другим надајући се да ћу у некој просторији наћи магацин са храном. Али, хране за сада нема.

Куцам. Обузела ме је сета. И све што будем више изнемогао, све што се будем више грчио, дрхтао од глади, бићу све више у сну, као што у сну бива смрзнути човек, у вејавици, сањајући топлоту у којој умире, и ишчезавајући заједно са сном.

* * *

Најлакше је, пошто не могу да изађем из зграде, завршити текст у бесмислу језика, али ја желим да моје искуство искористе слични јунаци. Сумњам. Да ли уопште постоји овакава зграда? Напуштена зграда се понаша као природа; негостољубиво. Архива, досијеи. Војна вежба? Онај ко уђе у ову зграду, неће моћи да изађе. Бар ја нисам нашао могућност за излазак. Онај ко нађе овај текст, нека га одмах прочита, да не би поновио моје грешке, и нека сам потражи друге путеве изласка. Док нисам изнемогао желим да напишем крај приче? Пишем дрхтећи.

Јунак приче је сишао спрат ниже. Ја нисам хтео да ризикујем нови *сусрећи литературе* и стварности. Не желим да сиђем спрат ниже. Нити желим да се попнем спрат више.

2) У причи, коју сам писао у војсци алегорична је неминовна: напуштена кућа, покварен лифт, зграда без стеништа. Сећам се: приближавајући се крају приче, спуштао сам јунака са спрата на спрат. Свако поглавље било је доживљај јунака на неком од спратова. Тако су и главе биле поређане по бројевима спратова.

На спрату ниже један човек је лежао у кревету: као флека. Читао је новине које је нашао у соби. Није гледао датум њиховог издавања. Данас! Јуче! Сутра! Сто година раније или сто година касније, шта значе у његовом времену. Масакр јуче или масакр данас.

Тај човек који је лежао у сличној соби, на спрату ниже, поред разбацаних конзерви, поломљених флаша, повремено би се подигао колико је било потребно да би попио гутљај воде.

Написао сам причу да бих касније постао њен јунак. Можда је то усуд аутора. Онда сам донео одлуку. Пошто сам, у једној фиоци, нашао кључ од лифта. Урадићу следеће: отворићу врата лифта! Изазваћу кратак спој којим ћу оставити лифт. Онда ћу покушати да се пењем или силазим отвором за лифт све док не угледам светло. Ако успем да изађем из зграде ... *пројуститићу биографију А. А. кроз филозофију, психологију, религију; кроз моралне и правне норме, или ћу одлучити да је пројуститим кроз књижевне жанрове, ако не изађем сурфоваћу по Интернету, и овај текст остаће и даље прича.*

Чујем поново кретање лифта. Силазак или пењање? Не знам да ли сам испод или изнад земље.

**ПАРАЛЕЛНА
БИБЛИОТЕКА**

ТРАГАЊЕ ЗА ФОРМАМА
песме, приче, писма, артефакти... интервенције

Позориште*

„Преброј тела да упамтиш колико ће бити мртвих у осунчаном јутру. И немој да знаш да ли дишу”, говори глумица, нагнута над столом, уз упаљену цигарету.

Они што су ушли у салу знају да је напољу хладно. Ветар бије у доксате. У првом реду седи униформисана статуа са звездицама мајора. Поново је језик суђења језик сцене. „Шта ви ту радите? Какво је то казалиште?”

„Стојимо на бини.”

„Ја нећу да суделујем у овој представи. Историја! Испали су ми зуби. Лице ми је збрчкано. То двоје глумаца изговара моје име. На бини живи жена у плавој хаљини. Давно сам већ чуо речи које она изговара. Други глумац виче на њу. Она наводи имена љубавника.”

„Бити јунак у лошем, беспотребно репризираном комаду.”

Овде сам у пољу што се пружа изван државних граница. Ветар брише равницом носећи снег. *Пресвлаке* падају преко руку и преко голих тела. У јануару чезнем за топлим собама.

*) Читај као песме.

Жене на обали

После састанка требало је водити разговор, затим отићи на ручак. По подне је била заказана седељка. Сто са поређаним тањирима. Боје воћа и поврћа! Њихов укус. Присуство фотографа који би овековечио познате младе официре. Рекоше ми да не постојим и нису ме више гледали. Питања су несавршен свет. Знаш! Знаш! Због жеље да одговарам... Стално је мрак. Има ли сунца? Колико је дана до пропасти? И у затвору сунце прелази са истока на запад. Лишће лепрша и жути. И речи: *Па ви себе унишћавате*, делују као давно изговорене.

У јесен, када глас долази са брда и спушта се ка реци, жене последњи пут перу на обали. Беласају њихове руке.

Један старац се пење степеништем. Сазнао је: син му је жив! Пева!

Улицама родног града

Човек се повија напред. Чини се да гледа у своје руке. Подиже их. Нагло спушта главу и гута течност из флашице. Ми нисмо имали псе и када су се пробудили, били смо збуњени. Волели су газде и волели су месо. Подигли су главе према официру који је желео један сусрет са женом, међутим, није знао шта ће од љубави остати у њему, те је понављао: Пљубао сам у чаршав; пуњен је слином, заједно са децембром. Чиме би могао да надокнади то што он њу, ваљда, воли? Изговара имена блудница. Одакле бука? Псовке! Одакле све жене личе на наше претке?

У погледу ми се налази исклесани облик. Угурао сам га у камен!

Црева ће мирисати на парфем. Можда измет. Дупе ће такође мирисати на попијени парфем. „Девојчице плету кикице и носе ћачке кецељице,” каже шофер возећи га из једног дела града у други. Он је само замишљао макету као да се креће по карти коју зна напамет, а не улицама родног града.

Рецепт

Отишли су са слике а да је нису ни видели: отац и мајка, дете које су држали. Остаје влажан подрум. Знање о ратовању старих Грка. Заборављање је исто што и плави сомот који се лиња. Схватања своја покушавам да штитим на сваком месту. Повремено ме боли глава. Није лако прошетати од зида до зида. Оставити измет! Опрати руке! Нико ме не пита о зубима и киши. Пишем имена.

Даске. Папир. Светло. Мутан поглед. Сузно око.

Осунчани недељни дан када људи у свечаним оделима, са медаљама окаченим на капутима, полагају цвеће на бисте, и када венчани младенци трче до споменика да би се сликали улазећи у нови живот.

Мој пријатељ брише посуђе обасјан тачкастом светлошћу. Ципеле су му изношене. Пресуда. Ви знате питања и одговоре. И ја их знам.

И у зору ће отићи на реку. Понеће штап, кесу, столицу. У ово доба године оплића река.

То што смо се скрили у њене степе, логоре, било је само знак да нећемо остати у књигама које тек намеравамо да напишемо.

Измаглице, ноћне мењаве које познајемо из песама, смрт неких људи који су говорили о револуцији... А где ли је рецепт? Онај за колаче.

Месец у прозору

Будући да код ње није откривено *нишџа сумњиво*, била је скинута и обријана: уништене су јој све длаке. У затвору је била гола под оковима.

На голој кожи одсликавао се месец. Био је у ћелији: путовао је њеним телом као космосом. У зору су цвркутале птице. Звечкали су окови.

Месец остаје у њеним очима и у сазвежђу.

Као што...

Као што глумице нестају у својим улогама
 Као што су балерине нестале у телима
 Као што су Рубенсови модели нестали у
 наборима чипки

„Ово је зимско јутро”, рећи ће они који воле пејзаже. Долази нагло. Светло пада у прозор. Виде се ледене шаре на стаклу. Осветљава их сунце. Чини ми се да се топи стакло и тоне; шушти отопљена слика и клизи.”

Жмурим. Речи које слушам издвајају један дан. У прозору се види само детаљ слике.

Хладно је. Птица која лети поред прозора не пева. Црни пас зими нестаје, па се онда враћа на фотографију. Плава боја залива није довољна да бих га непрестано гледао. Корачам по камену. Брзо се распада обућа.

„Јутро је. То је када дан свиће”, рећи ћу. Понавља се током сваке ноћи. Кревет, зид, бараку, киблу никада нисам видео на фотографијама. Нека слика буде тај прозор: снежни врхови који се виде у њему, кровови града и звоник цркве чија се звона не оглашавају.”

Као што глумице нестају у својим улогама
 Као што су балерине нестале у телима
 Као што су Рубенсови модели нестали у
 наборима чипки

Значење речи процес:*)

Процес 5%, Процес, Процес, Процес,
 Процес

Процес, Процес, Процес 100%

Процес! Процес! Процес! Процес!

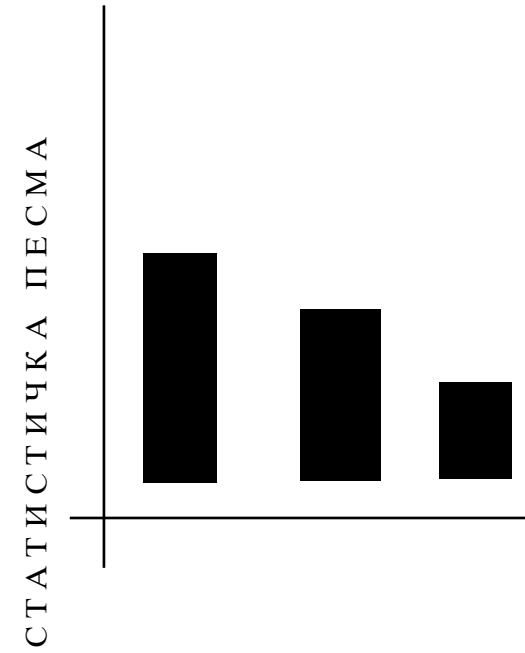
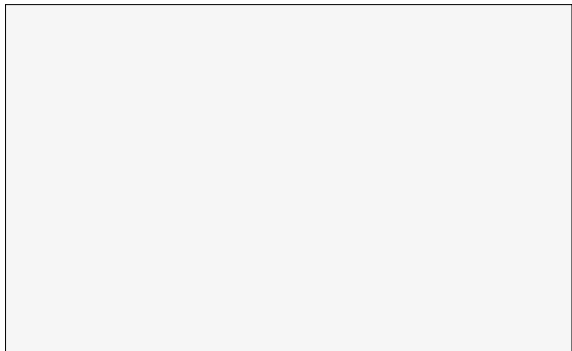
Процеси!

У овој књизи можда има нешто од будућности:
 будућа питања!

*) Читај у контексту модерне и постмодерне читанке

Читање имена у прозорима

Јелена Хекуба
Ј. У.

Логика је место које посетиш да га се више не можеш ослободити. Не можеш заборавити узбуђење које те обузимало у време посете. Бледе нова места, нова узбуђења, нови одласци.

Прошло је много година по шумама, возовима, на стрелиштима, у отвореним лешевима, у скупим фосилима. Храним целокупну прошлост. Смрт исисавам из породилишта. Сипа ми се у лавор програм затварања историје. Пружа ми се та течност за испирање натеклина. Лепим лептире по њеној коси. Док птица лети ослонац јој је тело.

Претрага

Језик можете читати по речима (речнички), по појмовима (енциклопедијски), по питањима и одговорима, по симболима.

По каталогу

Сигнатури

Азбучном реду

Нумерацији

Фотографијама

Тематизоване

По именима (А. А. Ј. У.)

Уплив историје сликарства у текст

еклектичко, тоталитарно, социјалистичко, утопијско, иконографско, парадоксално, трошљиво, тривијално, цензурирано, виртуелно, површно, перфектно, фрагментарно, *пийтања се интјеришу у тексти* о *пийтањима*, апсурдно, биографско, колективно, колажно, дескриптивно, спекулативно, секуларно... Заборавити!

Текст је целина; реч, реченица, књига, све књиге једног језика, све што је написано на једном језику. Може се читати као аутономна целина. У контексту других текстова, или других језика, у контексту значења.

Симболиречи:

Контрареволуционарни рад. Провокатори! Издајице! Подлаци! Изјаве, доставе, агенти, агенти, агенти. Курво! Бештијо! Гаде одвратни! Слуго капиталистичка!

Насип? Траг? Претрага? Трајање? А што је, у ствари, условљено голоћињом њеног тела. Време, дакле? Насипом, очним засипом. Хармонијским знаком? Жеља. Намера. Траг (за коначним утоком мора). За њом? Недочуј! Неизреци! Назначени! Окудравели! Била је предата на немилост њему и његовој разгоропађеној заштитници историји.

Едукација, информација, хипертекст, дискурс, контекст, жанр, рецепција, ризом, флуктус, мимезис, цитатност, *underground*, редимејд, филтер, римејк.

Наслов: **Заборављање**

<i>Писати</i>	<i>Црпати</i>	<i>Певати</i>	<i>Ткати</i>	<i>Текстивати</i>
Описати	<i>Опцрпати</i>	Опевати	<i>Опткати</i>	<i>Оптјекстивати</i>
Прописати	<i>Процрпати</i>	Пропевати	<i>Пропткати</i>	<i>Проптјекстивати</i>
Преписати	Прецртати	<i>Прејевати</i>	<i>Прејткати</i>	<i>Прејтјекстивати</i>
Отписати	<i>Оцртати</i>	Отпевати	<i>Отткати</i>	<i>Оттјекстивати</i>

Највише пута употребљене речи: Признај!
 Потпиши. Проглашавам те две речи
 најважнијим за живот. Уводим их у уметност.
 Потпиши. Признај! Потпиши. Признај!
 Потпиши. Признај! Потпиши. Признај!
 Потпиши. Признај! Потпиши. Признај!
 Потпиши. Признај! Потпиши. Признај!

Сонет-арт

Признај! Признај! Признај.
 Потпиши! Потпиши!
 Признаћеш! Признаћеш!
 Потписаћеш!
 Није још признао? Није још пот-
 писао?
 Ма признаће, ма потписаће!

Признадох, потписах, при-
 знадох, потписах.
 Признавао сам, потписивао сам.
 Признавах, потписивах, потпи-
 сивах.
 Признај! Признај! Признај.
 Потпиши! Потпиши!

Признаћу, потписаћу, Признаћу,
 потписаћу
 Умрећу, нестао, преживећу,
 преживећу!
 Признаћу, потписаћу, Признаћу,
 потписаћу
 Када будеш признао, када будеш
 потписао
 Сунце ће заћи, сунце неће прећи
 преко стола на коме стоји папир
 са мојим потписом

Потпиши.

Потпиши. Признај! Потпиши. Признај!
 Потпиши. Признај! Потпиши. Признај!

Песма

Читај (као) литерату-
 ру! Читај (као)
 стварност!
 Читај (као) сонет.
 Читај традицију.
 Читај ready made!
 Читај текст прелази у
 знак. Означитељ је
 означено.
 Језик је означитељ.
 Тумач је метајезик.

Форма је рад са
 реченицом?
 Референца регистар.
 Дискурс саслушања
 Хомеоморфизмом
 прелазим у поље
 уметности.

Измислити начине
 читања из меморије

Песма рачунара

Говорим, адресе, имена, бројеве телефона.
 Говорим, имена, адресе, бројеве телефона.
 Говорим, бројеве телефона, адресе, имена.
 Адресе, имена, бројеве телефона, говорим.

Адресе: говорим имена, бројеве телефона.
 Имена: говорим, адресе, бројеве телефона.
 Бројеве телефона, говорим: адресе, имена.
 Говорим, говорим, говорим, говорим, говорим.

12345-45 21345-45 12435-45 12345-54 02345-45
 12345-45 21345-45 12435-45 12345-54 02345-45

12345-45 21345-45 12435-45 12345-54 02345-45

Адресе, адресе, адресе, адресе, адресе, адресе.
 Боље је. Умрети! Боље је. Умрети! боље је.
 Смрт! Смрт! Смрт! Смрт! Смрт! Смрт! Смрт!

Оружје које не убија и
које је празно служи исто
као и празна столица, као
и празан сто.

Шта значи празна столица?	Noć je u tamnom vilajetu.	Овде је будућност.
Шта значи празан сто?	Она чека да неко седне!	
Зашто се граде тамнице? Шта ће овом свету?	Зашто служи оружје које не убија?	Може ли столица да служи за љуљање?
Zašto služi noć?		
Мирис.	Зашто служи мирис?	Свет је почео да се подређује жени.
Занимљиво жене непрестано миришу.	Да ли је немогуће путовање ка симболима?	Не значи да симболи неће доћи код нас и да нису
значило је: разметати се,	сопствено доказивање уздићи	да довлачи сан као тежину;
пребивалиште је смањено	тумачима?	првобитном повељом о постанку света?
губитак љубави?	извештај о рату	регулисало је уговоре?
о залихама?	уздићи свој страх	претворити га у побуну?
у температуру?	док?	док?

док драго тело не постане дина, свила са заставе, гуја у даровима, вода за испирање љуски, рубља, канализација; док драго тело не постане образац за конкретно постојање;

Зашто служе празне собе? Чекају госте! Да ли ће гости доћи током живота? Куће ћемо срушити кад оду преци и правићемо нове, наше. Правићемо поново огромне собе за госте. Да ли ће гости доћи?

Киша или сећање на надреализам

потребна је терапија мозгу, терапија срцу (терапија срцем), терапија обрасцу: пада киша, пада кроз комору; ја отварам кишобран ... терапија кишом прија кишобрану, терапија мозгом, терапија законима; киша и даље пада, стављам кишобран на закон, долази ветар и дува, носи кишобран, тенденција ветра је друкчија; (ужива кишобран) савија га, ломи му ручицу, узноси га, киша кваси закон, тенденција закона је мокра, да ли ће ветар елиминисати закон? ветар је природна појава, закон је природна појава, киша пљушти, ветар шета по његовом лицу; елиминисати његово лице! засадити траву уместо лица! залихе уместо лица! скинути његово лице! бацити га у воду! мокро је! он стоји на киши! неће да се склони! киша пада у прошлости, киша пада у закону, он стоји на киши, реке расту, метеоролошки извештај је пун поплава, какав он третман има? киша га кваси, киша га воли, какав третман има прошлост? какав третман има музеј? какав третман има анђео? какав третман би имао музеј када би се у њему чувао убица? да ли би био посебно затворен? какав би третман имао музеј кад би се у њему чувала прошлост? какав би третман имао музеј кад би се у њему чувао Пегаз? или Ибир? када би се у музеју чувала слика Ван Гога? или Пикаса, Брака или ТулузЛотрека? какав би третман имао музеј када би био празан? киша пада, кваси ђавола, музеј је у експанзији! он га воли, киша пада,

ветар је поломио прозоре: диже завесе, он говори музеју: чувај ми синове! штити ми синове! еутаназија је попут земље; киша пада на гнездо? можда ће доћи јаја? а после ће доћи мале птице, отвараће празна уста, отвараће жуте кљунове и цео свет ће почети да их храни, птице ће можда запевати? када птице одрасту не воле музеј, док су мале воле музеј, не воле кишу, а киша пада, киша непрестано пада, он преживљава модификацију, видите ли онај подигнут тако што га кваси киша, ми се окупљамо у њему, не постоје закони у њему, ми се окупљамо да славимо Бога, окупљамо се вечером, окупљамо се јутром, остављамо послове, читамо молитве, проповедамо нове дане, проповедамо реке у које се и ми уливамо, у којима се купамо, приповедамо градове, приповедамо законе, приповедамо прошлост, приповедамо гробове предака, приповедамо воду која нам дави децу, приповедамо ваздух који дишемо; конфузија је у лову, падају устрељени (јелени), падају погођени (тигрови), падају погођени (мајмуни), али их више нема, сада уместо њих падају ископине у којима се откривају кости, падају кише на јелење коже, наравно јеленова нема, али има њихових кожа и кљова слонова и злата из рудника, и груди жена су мокре, капи су помешане са брадавицама и порама, има мимикрије, има прилагођавања женама, киша и даље пада, у башти су окопане леје, предност овог живота је нарочита, са прозора се види киша, али он је напољу, он кисне, он чува музеј, па киснеш човече! да кисне, и музеј кисне, ући у неку кафану! не воли кафане, оне му личе на ... а киша пада и леје и даље нису окопане, расте из њих биље, добро се примило, расте на киши, он кисне, леје су окопане.

Друг А.^{*}

Друга А. сам упознао у једном хотелу. Видео сам га још два пута. Разговарао сам са њим.

^{*})Читај као приче

Ћаскање; умножавање угодности

Седите овде. Угодно је. Вероватно вам је било тешко да пешачите по оваквом невремену. Данима су већ мраз и снег. Можда се падавине не виде из собе, али хладноћа ми смета. Вероватно и вама. Нећемо разговарати док се мало не угрејете.

Састанак

Стајао сам испред зграде. Затим сам се возио аутомобилом до моста. Грађани су били окупљени у парку. Било је облачно. Од реке је дувао хладан ветар. Сео сам на клупу. „Не касним ваљда?” помислио сам. Друг А. ће доћи сигурно колима. Поруку му је пренела његова жена. Друг А. још није долазио. Било ми је хладно. Да га чекам? Прошетаћу се. Трамвај је затандркао поред мене.

Познаник

Сишао сам из воза. Било је кишно. Јутрос сам заборавио кишобран. Био сам несрећен. Улицом пролази познаник. Не препознаје ме. Купио сам цигарете. Тог човека познајем годинама. Јесам ли са њим био у лошим односима? Моја жена је једном рекла да смо се свађали. Не, напротив, моји односи са њим су били најбољи. Зашто бисмо се свађали? С њим сам разговарао само о обичним стварима: о храни и усевима. Он је једном дошао к мени. Седео сам у кухињи. То је била творница. Нисам га добро познавао. Нисам ни знао да ради у њој. Враћам се у стан. Видим окићену зграду. Пео сам се степеништем. Обратио ми се један слављеник. Уплашио сам се.

Одломак из романа

Другарица П. кува. Са наочарима изађе из кухиње. За њом изађе другарица Д. Носила је мајицу. Погледа кроз прозор. Напољу је било сунчано. Договорила се са П.: изаћи ће заједно!

– Откада нисмо заједно излазиле. Погледај! Сунчано је. Ићи ћемо поред реке. Понела сам једну књигу. Читаћемо у хладовини.

– Ниси се много променила, рекла је Д. Памтим твој занос.

Аутобусом су отишле до реке. Гуркале су се путем. Д. је носила кратку сукњу. На обали су их позивали мушкарци. Оне се нису окретале. Сишле су ка плажи.

Имена, хипер исказ

Говорим, адресе, имена, бројеве телефона. Било је подне. Могао сам да лежим или седим. Видео сам трг. Прозор је био лоше осветљен. Који је ово трг? питао сам се. Познајем само неколико људи. Једини пријатељ ми је био У., али он више није ту, у животу. А. А. никада није био мој пријатељ. Могао сам да се опростим од њих. Они нису били моји истомишљеници. Могао сам певати, смејати се, плакати. Једном живот мора и трагично да се заврши. Боље је. Умрети! Људскост престаје оног тренутка када нема оправдања за положај на коме смо. Тачан опис: поломљене су ми обе ноге. Изгубио сам три зуба. Лева рука ми слабо ради. Блокада.

Ово је обична прича

Пели смо се у трамвај. Силазили смо из трамваја. Улазили смо у метро. Седели смо у кафани. Пили смо пиће. Враћали смо се степеништем. *То је обична прича ако не додато још две реченице – контекст.* Знате ли где су Ј. У. и А. А.? *Речено ми је поверљиво да су отишли на специјализацију. Отишли су на преваспитање. У затвор! Како у затвор? Ко их је одвео тамо? Шта је отиужба? Власт. Која власт? Наша власт.*

Драга моја,

Пре њеног доласка били смо без жене у кући и са болесном старицом. Зато је она морала свуда да стигне, све послове да обави, да протрава све одаје, да помете, а да на њој увек блиста чисто и опрано одело. Одећу је куповала у вароши, тако да је изгледало да живи у неком другом времену.

А с таквом лакоћом је унела ред. Јасно је видела моје обрве, велике и густе, бркове који су падали преко усана и крили осмех, тако да није знала да ли се смејем или само кривим усне. И био је то први осмех који ме је сјединио са њом. И када сам увртео брке, видела је чак и усне са ожиљком на једној страни. Ништа није рекла, само се осмехнула. Окренула се и поново ушла у собу.

Артефакта

Малочас се играо цркнутим мачкама... Њих сам се од детињства нарочито ужасавао. Као да је за њима надолазио и неки далеки дечији плач. Ветар је, у државној шуми, крај куће, обарао багремове. Само сам у некадашњој свадбеној кошуљи. Секире ниоткуда. Напао ме је... бранио сам се. И он се омакао! Сада ми приступи грубо прилика са огромним оквирима наочара. „Ти си га... ти си га издао”, рече он хладно шчепавши ме за груди. Извуче ме из строја. Гурао ме је користећи пометњу. Био сам болестан. Имао сам ових дана повишену температуру. У ранојесењим данима човек брзо назебе.

...до данас њен живот, дакле, зашто је ова ојађена жена била лишена дара рађања деце? Жене без порода личе на... Брдо које се види са прозора спушта се ка њеној кожи. А време? Окачене су слике на зидовима салона. Наравно, и данас је обновљив хермафродит. Не примећујући двоје младих. Осетивши задњи грч вагине, леже између њих. Сањала је и овог пута.

Наредили су ми да се свучем до гола, разгледали тело, тражили знаке. Јесам ли пријављен, питао сам. Ко ме је пријавио? Али нисам добио одговор.

Затим је у штали зафрктао коњ. Убићу тог злокобног вранца. Убићу тог орача. Убићу тог

циркуског коња чија ме глава подсећа на оне мртве, рингишпилске коње; главате, злокобно буљооке. Личи на коња који вуче погребна кола! Слеп је и кљаст. Неспособан за ратну службу. Но, орати је могао. Безначајан, чак и недостојан посао за такву грдосију. Опет је колона топова, и озбиљних војника, заустављена на улици пред црквом.

Није знао како се женио његов отац, иако је о томе много пута причала његова мајка. Могао је само да предочи: отац се враћа с посла, улази у собу – пре тога пере руке у купатилу – да би касније у кревету читао новине, или одлазио напоље да среди подрум. Најчешће је чекао да припреме ручак и да га позову. Види га на дачи како дува ватру а син трчи око њега. Отац га само штити рукама и ништа не говори.

Случај 1

Скоро да нисам ни приметио да су ме ухапсили. Имао сам температуру. Неку грозницу. Нисам могао да спавам. Увече сам дискутовао с неким пријатељима. У свести човека постоји место које је резервисано за Бога. Али ако отклонимо Бога? Његово место остаје празно. Ко атеисти да заузме место Бога? Кога атеиста да стави тамо? Место предивиђено за владара? Уместо Бога стоји гроб.

На почетку ми није било угодно. Био сам сасвим го. Било је хладно. Имао сам везане руке, а подизали су ми полни орган и развлачили гузове. Да нисам прогутао илегални материјал? Али на рендгену се не може читати. Знао сам да је претрес уобичајена процедура. Надам се да је рутина једини разлог што су тако грубо поступали са мном и држали ме у влажној ћелији. Можда су друге ћелије препуњене, а можда је и таква метода: сваки нови ухапшеник дочекује се са хладном ћелијом пуном воде! Страх и неугодност му даје могућност да се преиспита и чак да посумња у себе. Сваки ухапшеник сматра да је хапшење грешка, али ипак сумња: да није говорио неке речи које је смео само да ћути? Неспоразум? Често се дешава да чувари који приводе оптуженог, не знајући његову кривицу, поступају према њему као криминалцу и непријатељском агенту. Али шта ту да се ради?

Случај 2

Тек сам заспао када је почела звоњава. Звона тако дуго звоне када је несрећа. Ја сам мислио да сањам звоњаву. Звоњава се настави-ла и када сам се пробудио. Био сам збуњен. Одавно је прошла поноћ. Ко је? питао сам. Шта се десило? Зар мене тражите? Отвори! Чуо се глас. Отворио сам. Збуњен, не знам шта сам рекао. Да ли је било потребно ишта рећи пред упереним револверима? Претрес, писма, доку-менти. Онда иследник. *Где си био њетинаестіој?* Не знам? Не могу да се сетим? Можда у риболову? *Значи, у шуми имаи сасіанке.* Опростите, молим вас. У овој земљи постоји закон. *Постіоји, іостіоји, али за ііакве као шііо си ііи сага іресііаје да іостіоји. Ево, уііраво іа мењамо. Ако желіііе, да вам издамо налоі за хаіішење, за іресіірес?*

Тако вероватно реагује свако од ухапшених. Кајем се. Погрешио сам. Био сам збуњен.

Чим сам у новинама угледао да је мој прет-постављени оптужен за непријатељску пропа-ганду, одмах сам очекивао да, у најмању руку, будем позван на суд, бар као сведок. Пошто је наш секретар крив, неминовно је да ми редом, његови потчињени, сносимо кривицу. Прво је ухапшен З., с образложењем, затим Н., К. се није вратио из Ј., затим је ухапшен К., више образложења нису била потребна. После тога сам непрестано очекивао хапшење. Нисам се изненадио када сам чуо куцање, нити сам се изненадио што је прошла поноћ. Поступак ми

је био познат. Претрес. Оружје уперено у мене. Реч не смем да изустим. Ћутање, слушање, гледање како се ствари разбацују. Траже се докази који нису потребни, док нишан револвера шета по мом лицу. Можда поступак и није био такав. Не желим да вређам органе реда. Можда сам ја само тако замишљао хапшење. Уосталом, органи реда су увек хап-сили непријатеље. Невине обично не хапсе чувари реда. Папири разбацани по поду, отворене ладице, испретурани рукописи.

ОРОМАЊИВАЊЕ

ТРАГАЊЕ ЗА ПРИЧОМ
(фабулизација)

ПАРОВИ

Прича 1:

Њен муж ради у међународном комитету. Она путује у иностранство: прибавља потребне податке за совјетску владу! У Москви воли да седи поред прозора хотела и посматра широке улице. Када је са мужем (што је ретко), воли да проводи вечери у Савезу писаца, или у позоришту. Често јој смета што су глумци и писци снисходљиви према њима, знајући, ваљда, утицајност њеног мужа.

Жена са дугом косом, у кућној хаљини, лежи на балкону. Вече је. Обасјана је сунцем: чека долазак мужа! Он се не јавља. Тако су ретко заједно. Хтела је вечерас да посете децу. У Паризу им је купила поклон. Не жели сама да оде у посету. Поново чује кретање собарице. Деца јој пишу о псу. Зове се... Затвара писмо. Узима новине и гледа фотографију мужа. Покушава да чита његову изјаву. Не може да се усредсреди. Размишља о свом детињству. Ознојила се. Устаје. Шета терасом. Одлази у собу. Иде од једног до другог краја собе. Седа за сто.

„Да ли се јављао?” пита собарицу. „Он се увек јавља. Чекаће нас деца.”

Звони телефон. „Ох!”, каже она. Уплашило ју је звоњење. Другарица Каћа. „Хоћеш ли доћи?” пита.

„Надам се”, каже она. „Он још није стигао.”

„Касни и мој муж. Јавио се. Доћи обавезно. Окупиће се друштво. Долази и друг А. А. Сећаш га се?”

У Москви се дружи једино са Каћом. Више се и не сећа како су се упознале. Неколико пута су путовале заједно.

Размишљала је да оде у посету деци. Затим да оде до Каће. Отуда би се мужу јавила телефоном. Ако му остави поруку? Уморан ће лећи да спава. Каћа га ионако замара. Мораће много пута да позове мужа телефоном док га буде намолила да допутује до Подмосковља.

Пао је мрак. Поново је изашла на терасу. Собарица јој доноси папир. Муж је обавештава да је хитно морао да отпутује.

* * *

Посумњала је: ухапсиће је! Заправо, када је зачула куцање, позвала је собарица, и у стан су ушла два униформисана човека. Док агенти нису затражили оружје, још је и веровала да је посреди нека контрола. Али, чим су затражили оружје: дограбили су њену торбицу и испретурали је као утробу ... више и није сумњала.

Уплашила се. Чак јој се отегла и вожња. Учинио јој се: излазе из града! Покушала је кроз прозор аутомобила да препозна улице. Није успела. Тада се зауставио ауто. Прешли су неосветљеним ходником. Отворили су врата. Угурали су је у тамну просторију.

Обамрла је и одузета. У тамници је тескоба. Затвореници не могу да леже, само чуче. Ноћу је размишљала. Није се огрешила о закон. Увек је радила савесно. Слуша приче затвореника.

Гледа списе које јој даје иследник! То није оптужба против ње, већ против њеног мужа. Како да је потпише: наводи оптужбе...

немогуће. Она најбоље зна о злочиначкој делатности свог мужа. „Али схватите! Оптужба је лаж”, каже она.

„Ако не потпишеш милом, с обзиром на то да имаш увид у оптужбу, бићеш подвргнута мукама. Тада ћеш признати и оно што не пише у оптужби.”

Они поуздано знају да је њен муж шпијун.

„Ако поуздано знате да је он шпијун, зашто од мене тражите потпис, и зашто ми оптужбу гурате под нос?”

„Каква је веза између мог мужа и госпође Х? Сарађивали су на истом послу, као што ви сарађујете са вашим колегама. Желим да вас поново упитам зашто људи који поуздано знају да је мој муж агент не потпишу оптужницу?”

Они желе да оптужницу потпише баш његова жена. Боље би било да потпише. Одвешће је у најгоре тамнице, подвргнути мукама, тако да неће изаћи жива. Овако? Одмах после потписивања оптужбе одлази кући.

Знала је где се налази. Ово је најгори затвор који може замислити. Овде се доводе само тешки злочинци. Одавде нико не излази, а да не призна. Ако призна, одлази у логор. Боље је у логору, него овде, у затвору.

„Вероватно ви мислите да ја и сама нисам открила какав је ово затвор. Варате се. Ја сам знала где се налазим после доласка у затвор.”

Али, ипак је морала да одговори на нека питања. Иследник је обећао, уредиће то са ћелијом! Наћи ће се која пристојнија. Дрхтала је сву ноћ. Уосталом, услови у тамници најчешће зависе од оптуженог. Ако се буде исказала као паметна, послушна, храна, одећа, поступање према њој средиће се што је најбоље могуће. Постоји једна мала сумња у њеној

биографији. Ако се не буде сетила у шта сумњају, иследник не верује да ће јој се побољшати услови. Збуњена је, избезумљена због оптужби датих на рачун неких оптужених, а да се после солидарисала са њима. Није знала да су и они ухапшени? Ето, сада зна. Они су непријатељи. Шта су значиле њене речи: *Ви не знате шта радише?* Ма ко је то ... Али иследник поставља питања! Она треба да даје одговоре! Изјава је проверена. Чак је и написана. Није хтела да је прочита. Била је категорична као да иза себе крије неку снагу; снагу неке организације. Ако мисли да је другачије записано него што је било, она ће им то испричати. Била је на састанку! Била је рас-трзана и уморна. Дрхтала је. Имала је температуру. Рекла је: *Докле ће то!* Била је болесна. Рекла је мислећи на састанак. Мислила је на дужину састанка. Желела је да оде кући и пије чај. *Докле то!* Позвала је народ на устанак. Докле ће трпети овај режим. Ви, борци и представници народа, докле ћете трпети нас који каљамо идеале за које сте се ви борили? Треба нас сменити. Поубијати нас, или издати иностраним силама! Па ми вас лажемо. Тако! Сетила се више него што је очекивао иследник. Овако записане речи изгледају голо. Речи у себи носе осећања, тренутак историје. Нема стајалишта. Побуда! Речи са собом вуку историјске чињенице, њу као казивача, а не само тренутак када се упитала: *Чему то?* Уз изјаву жели да стоји побуда због које је изјавила: чему то! слушајући непрестано досадну групу излагача. Њено гледиште старог и прекаљеног борца. Тек у том контексту могу сматрати изјаву меродавном! Овако издвојена изјава може служити само суду, доказима, или

нечијој жељи да буде осуђена. Није желела да промени протокол ислеђења?

Поново пада њена глава. Онесвестила се.

Прича 2:

Друг Ј. У. седи са женом у кафани. Угодно вече када цветају липе. Још траје њихова љубав? Жена ипак сумња: често изостајање. Онда се помирила с тим. Прихватила је другу жену као резерву јер није била сигурна у његове речи.

Његова љубавница, одмах по уласку у кафану, кренула је ка њиховом столу. И он је морао да устане. Није очекивао срдачан сусрет. Збунила га је. Сада, одједном, љубавница је пред њим. Ђути и његова жена. Често изостајање од куће под изговором да има посла. Све што је жена била дуже са њим, све јасније је видела његове путеве. Није могао да јој каже до краја. Наговестио јој је: не жели да буде са њом! Она је из тога требало да извуче закључак. Како је била глупа: није видела како он данима не жели да је види. Заборавља је када одлази. Када се враћа пита је: Када си стигла? А она није ни одлазила. Површност жене која жели мушкарца. Сетила се смешка на крајевима усана када јој је говорио о другој жени. Сукоб између мушкарца и жене увек почиње *другом женом*. Он јој је и наговестио да она постоји. Зато није ни поверовала. Чак се и пренемагала. Желела је да сазна њено име. Каква је? Чиме се бави? Да је није случајно срела? Што јој је била непознатија, била је тајновитија. Није веровала у њено постојање али је ипак желела да је постави поред себе. Питала је о њеном карактеру, о сличности са

њом, о разликама. Одмах после доласка са посла муж почиње да виче на њу. Није јој дозвољавао да излази. Није му било укусно јело. Много је радио да би она трошила паре на хаљине и пудере. Чак би прекидао и љубавни однос и драо се. После његовог одласка на посао, јед јој је испуњавао груди и све чешће није могла да се уздржи а да не заплаче. Једном је чак плакала за време ручка, док је он кусао супу. Не рекавши ниједну реч гледао је како јој теку сузе. Њена беспомоћност.

* * *

Љубавница је јако желела њихову везу. Заузела се за њу. Створила је. Није јој опротио инцидент у кафани. Избегавао ју је. Звала га је телефоном. Није се одазивао. Тражила га је. Није био ту. Закратко се удаљила од њега. Усамила се. После сусрета у кафани питала се: Где ли је он? Њихова љубав. Не зна шта да каже. Не сећа се ни његовог лика. Седећи у углу, дрхтећи од хладноће, освежила је сећање. Човек кога је срела, коме је дала свакодневне податке, био је њен љубавник? Зове се. Ј. У. Ништа није хтела да каже о том човеку. Чак ни зашто је био њен љубавник. Упознали су се када је почела да ради. Заправо, он јој је омогућио тај посао. Али она није постала његова љубавница из тих разлога. Неколико пута су се састајали у творници. Она би, пре сусрета, скидала гаћице. Крила их је у торбици. (Он је волео њу без гаћица.) Носила би танку, уз тело приљубљену хаљину. Остајала би у комбинизону који јој је досезао само до половине вагине. Он би љубио њене обнажене груди. Њихова љубав је сваком новом годином била

све недостижнија, а што подстицаше сталну неумереност њених наслада. Неколико пута су се састајали у хотелу. Разговарали су о њиховим сусретима. О његовом браку. Он би плаћао хотелске рачуне. Понекад би вечерали. Ништа јој није обећавао. Било јој је и неугодно да увек он плаћа хотелске рачуне. Те је и она почела да плаћа ручкове. Оно што је он волео, није наметао другима.

Од удаје муж као да се није занимао за њу. Престајала је за њега да постоји чим би ујутру зора испунила прозоре осветљавајући њихову постељу. Устајали би. Она би му поливала да се умије. Он би подвио рукаве, и воду коју му је она сипала у шаке шљискао по лицу. Постала је забринута. Њен муж... не само да са њом није говорио о стварима које га муче, већ је престао да говори о *било чему*. Понекад јој се чинило да јој љубав с Ј. У.ом долази као небески спасилац. Радовала се што се њихова љубав наставила и после њене удаје. После последњег сусрета с Ј. У.ом почела је да плаче. На питање шта треба да ради, он јој је одговорио: „Треба да верује.” Погледала се и видела врхове дојки под комбинезоном. Била је трудна. Благословеност је ваљда воља оца небеског. Више ипак није сама. Она иде својим путем: да рађа и да се обнавља? До тог брака, који јој је наметнула мајка, срце јој је било спокојно и поносно. Муж јој га је најзад сломио. Неће да обиђе своју мајку. Престала је и да говори са њом. А зет је понекад неку реч проговорио са таштом. Однео јој шољу кафе. Била је у дилеми да ли да абортира или не. Ни муж ни љубавник нису знали њену дилему. И тада, пошто јој је љубавник понудио могућност унапређења; дао јој је кључ од сефа, сазнала је: ухапшен је!

* * *

Кажеш да је оптужба нека шала! Тек сада сазнајеш за заверу. Ако су моје сумње оправдане? Цела ваша организација добро зна о чему је реч. Свако ће од вас добити оловку и папир. Написаћете све што је потребно. Остаћете овде док не испишете потребна признања. Оно у шта си се увалила предвиђа чак и смртну казну. Податке које је добијао од тебе послао је непријатељским империјалистичким силама. Ако не можеш да се присетиш, ја ћу да ти помогнем.

Истина је да познајем друџа Уа. Он је комунист. А захтевајте од мене да признам како је плаћивао да би добио доције. Ајсурдно је. Ја и нисам на високом положају да бих могла доћи до докумената. То знаће.

Зато сте били повезани са другима. Они су све признали. Зато и теби саветујем да признаш, јер су против тебе изнесене тешке оптужбе. Ако признаш и откријеш све чланове, партија ће узети сарадњу у обзир. Признајеш, дакле, да си излазила са У.ом. Сигурно је од тебе тражио информације?

Ништа није тражио, а и да јесте. Шта бих му могла рећи?

Неку нијансу у мишљењу. Признајеш да сте заједно ручавали. А рачун је, наравно, увек плаћао он.

Не! Како кад. Некад је плаћао он, каикак бих и ја. Ако желите доказати да ме је хтео подмитити плаћајући ручкове. То је будалашина.

Горе је за тебе што не признајеш. Остали су признали да их је плаћао. Сада ћемо твој исказ упоредити са осталим тврђењима, и са стварним догађајима. Већ дуже време те пратимо и знамо све о теби и твојој групи.

Зашићо онда љубивије време испићујући ме?

Да бисмо видели шта скриваш. Лукава си, препредена, али ниси заборавила како је изгледало на почетку саслушања. Међутим, и даље си шкрта на речима када је у питању садржај завере. Ти и твоји пријатељи састајали сте се по становима. Доносили сте забрањену литературу, преводили је и читали забрањене садржаје.

Сви моји пријатељи, ја и ја, разговарали смо о политици, историји, релијији, револуцији и у њу сврху сазнавали из различитих извора.

То је твоја погрешка. Ако један комунист посумња нешто, мора се поверити партији. На партијском састанку изнесеш недоумице, а не приватно. Тако сте створили фракцију.

Али, њумачење није њачно.

Где ти је кључ од сефа?

Узели су ја њриликом њреџреса.

Прича 3:

Нису је позвали на премијеру. Први пут се то десило. Не сећа се да икада није добила карту. Уздахнула је. Премијери присуствују и гости из социјалистичких земаља. Отворила је фиоку. Гледала је признања, дипломе, карте, исечке из новина. Извадила их је на сто. Разбацала је папире: нису више имали никакав однос са њом. Ако су ти папири били *смисао њеној животи*, сада се завршава њен смислени живот. Како се сада мења то што она назива *њен живот*.

Већ је касно. Светли само њен прозор. Она седи у фотељи, рашчупане косе, и рида. Ипак неће да телефонира пријатељима и упита их: да је нису случајно заборавили? Напољу се осећа мирис траве: почетак је пролећа. Са прозора се видела површина надошле реке. Као да је она, плачући, постајала свесна да се прошло није давно завршило, већ да је могућно да се оконча само за један тренутак. Сlike по датумима настајања лежале су избачене из албума.

* * *

Њен муж је био поприлично старији од ње. Професор на факултету чија је специјалност била марксизам. Прикупљао је све књиге, белешке, писма марксиста објављене у прошлом веку, те и почетком овог. Марксизмом се бави велики број научника, тако да је било врло тешко стећи углед. Али професор је још као постдипломац успео да скрене пажњу на себе повезујући Марксова писма, радничку класу

Француске, са делима руских писаца XIX века. Толико је опседнут делима марксиста и лењиниста да је постепено сам почео да личи на њих. Једном му је колега рекао да ће временом оћелавити као Лењин и да је сада време да почне носити браду.

Професор је постао омиљен међу студентима, али одговоре на њихова питања најчешће није давао, тако да се чинило да је удубљен у своје мисли, и да не чује те надобудне младе људе. Као саветник за питања марксизма имао је увид у нову марксистичку науку запада. Добијао је и књиге марксиста са запада и ишао на њихове промоције.

* * *

Професор стоји у холу. Задубљен је у своје мисли. Крај њега је његова жена. Каже нешто професору. Очигледно: он је не чује. Крене два корака од ње. Она и даље стрпљиво чека. Прилази им грађанин. Изгледа да се упутио жени. Али он се обраћа професору. Грађанин прича професору своје идеје. „Нама двома прича сомнамбулне идеје о уништењу, о пропаганди, диверзији”, каже професорова жена. Професор прилази својој жени. Није чуо шта грађанин брбља. „Неки лудак”, каже жена професору. „Не! Нисам лудак”, каже грађанин професору. Прича грађанин другој тројници човека исту причу. Они беже од њега. Један од њих се насмеје професору, те уђе у једну просторију. Жена посматра лице тога човека. Изобличено је: намрштен је? Она три човека већ су нестала. „Овог грађанина треба пријавити”, каже жена. Професор ништа не каже.

Вуче је за руку степеништем. Она силази њишући куковима. Подиже једну, па другу ногу. Глава јој је још окренута ка холу. Увучена су јој рамена. Убрзо хвата мужа под руку. Повија главу ка његовом рамену. Безбрижна је.

Грађанин се повери најбољем пријатељу. Он је тај цинкарош: пријави га властима. Оптужени изнесе све пред иследником. Оптужи своје јатаке. И наравно они се нађу пред судом криви још више него сам оптужени: нису били будни, већ су скривали идеје болесног човека!

* * *

У тамници се налазе жена и муж. Муж је раније ухапшен од жене. Он ништа не зна о породици. Опхрван бригама увек је питан да ли жели да види породицу, или бар жену. На мужевљево иницијативу, да би пристао на сарадњу, дозволили би му сусрет са женом.

Њу изводе из тамнице. Збуњена је. Стављају је пред огледало. Види себе после мучења. Њена коса. Лице. Не може да позна себе. Моли их: зар таква да иде у посету. Одводе је код фризера. Фризирају је. Гледа како се у огледалу мења њена коса. Чак јој и глава, од издужене, постаје округла. Осећа мирис руже који је одавно заборавила. Чак чује и топли глас фризерке: Како би овај прамен?

Хаљине које јој доносе да обуче делују јој као најлепше које је до сада видела. Дозволили су јој да стоји пред огледалом и проба их. За тренутак се осећа слободном. Окреће леђа огледалу. Указује се њен дуги врат. Кукови су јој утегнути. Подиже једну ногу. Савија је у колену. Хаљина се затеже. Устручена је. Чује лупу у другој просторији. Онеспкојава се.

Муж јој је у затворском оделу. Измучен. У односу на жену изгледа јадно и бедно. Контраст.

„Како је дома”, пита осуђеник.

„Добро је”, каже жена.

„Како су деца?”

„Добро су.”

„Имате ли новца?”

„Имамо. Они нам дају.”

Муж сматра да се жртвује ради породице и жртвовање му умирује савест. Жена је ишла у плакана и измучена, али се у дубини душе радовала што је спасла мужа. Када се вратила у логор, и обукла своју стару одећу, била је потпуно скрхана.

* * *

Две од ових жена су у логору. Хладно је. Цвокотале су. Изашле су из бараке. Пошто су једна другој испричале своје судбине, загрлиле су се и почеле да плачу.

Трећа жена није ни била из *шој процеса*. Није ни живела у истој земљи са два женама које су јунакиње приче. Абортирала је. Умрла је од последица абортуса.

ЗАТВОРСКО ВРЕМЕ

„Познавао сам ја”, рекао је. „Ј. У. је једини човек кога сам познавао, а да је преживео немачки логор. Никада ја о томе нисам ишао. Желиш да направим причу? Ви новинари...

Када је ухашен, посумњао сам: како то да је преживео немачки логор? Онда су ухашени још неки логораша. Схватио сам: нису моли да преживе без сарадње са Гестапом.”

„Ви знате како су изгледали логораша?”

„Знам. Онако како су их описивали логораша.”

„Он је сигурно био капо. Моли су да преживе само капои.”

Ле Бо: Хришћани су имали некакав морал; али јајани никакав

ПРЕД РАТ

Сопственик велике модне кројачке радње, са десетак радника, на пролеће је морао да отпусти већину њих. Остао је само са једним помоћником и девојком шегртом. Није се шило ништа ново. Превртала су се стара одела и стари мантили. Рафови некада пуни штофова сада су били потпуно празни. Међу отпуштеним радницима био је и друг Ј. У.

А шта би Ј. У. био да није његове скојевске активности? Обичан, најобичнији, анонимни, паланачки шнајдерчић! А Ј. У. је апсолутно идентификован са радничком класом. Уместо да мирно обавља свој шнајдерски посао, У. жели да изађе из анонимности: челична воља да се надмаши човек, да пређе преко својих природних оквира. „Зграде, и ваша здања”, баш тако је У. рекао једном у разговору са школским другом, „рушићемо будацима. Не дијалозима и преговорима са класним непријатељем. Но, буржоазија ће неминовно дићи прашину после своје смрти. Кукаће над вашом судбином хиљаде моралиста, и сами истерани из рупа. Јер ни реч, ни дело радничке класе не личе на реч и дело буржоазије! Буржоазију треба тући њеним сопственим речима. Свакако, могла би се, за даље потребе револуције, изнаћи и какви нови знакови и симболи.”

Ј. У. је, ипак, на своји начин, занимљив младић. Преозбиљан је за своје године. Ни са ким се не шегачи. У тој скојевској преозбиљности има много војничке дисциплине.

Мада и скојевци играју фудбал и чланови су Сокола или Скаута. Само су затворени у својим групама. Када иду на игранке, играју само са својим девојкама. Штета због студенткиње Б. Тако је љупка. Чак је и прекинула дружење са другим девојкама. Сада и школски другови у свему гледају неку скојевску корист. Чудно. У. и Б. су задојени фанатизмом. Шта ће студенткињи Б. дружење са шнајдером У. Ј.ом без обзира на његово интелигентно лице? Зашто причају о неком свету који не познају и који никада неће упознати?

РАТ

Фронтоска беда. Друг Ј. је покривен ињем и леденом покорицом. Бацио је пушку. „Друже, битанго циркузантска! Ти си луд! Узми пушку, и бежи у заклон! Сваког трена могу да припуцају Швабе!” викао је борац А. Види, у одступању, својим рођеним очима, како Ј. распара погинулог коња. Сплет коњских црева упреда око прстију својих окрвављених руку. Тукли су их топовским гранатама: лежала су раскомадана тела. Праште непријатељски митраљези! Граната пада недалеко од њих. Друг Ј. зарива главу у коња. Друг А. се спреми да уништи митраљеско гнездо. У руци му је бомба. Вуче рањеног Ј. У.а. „Ни парче хлеба нисам ставио у уста”, урла друг Ј.

„Морамо се довући до села”, дере се друг А. Немац немилице пуца митраљезом по клонолим Ј. и А.

ПОСЛЕ РАТА

Убио се друг К., одговорни функционер. Органи су ухапсили читаву његову породицу и обавештене суседе. Приказали су као да су и њега ухапсили. На списку за хапшење нашао се и друг Ј. У. Ухапсио га је друг А. А. Увек се сумња: да ли је посреди самоубиство? Постоји страшна несразмера између увредљивих речи које је друг К. упутио другу Ј. У. и гнусног чина.

Истражитељ А. осмотри друга Ј. У.а. Ороси му се чело. Извади марамицу те се обриса.

„Уживаћеш приликом саслушања, посебице будеш ли ме мучио, зар не?” Пита га Ј. У. Друг А. каже: „Поступак зависи од тебе. Уосталом”, и онда заурла: „Ја нећу саслушавати и мучити никаквог друга, оца, брата, пријатеља. Преда мном стоји агент.”

„Истражитељи папагајски понављају измишљене оптужбе, подметнуте лажи које могу да се налазе само у свести болесника.”

Ућута. Тишина. Схвата да не седи у својој кући. У затвору је. „Лопове, убице! Како си могао да постанеш агент ГЕСТАПОа?”

Онда утиша глас. Вежба.

„Да ли ћеш ме мучити више него, онда, нас, у затвору? Последњи пут ти кажем”, дрекне сада Ј. У.: „Никада!”

Онда Ј. започне причу о њиховој заједничкој борби: „Сетио сам се када сам те спасио из ледене реке.”

А. каже: „Тог човека више нема. Преда мном стоји непријатељ, издајник. Ниткове! Када си потписао за Гестапо? Наведи имена оних који су били на састанцима и организовали

диверзије. Која сте средства превоза користили. Државна. Она која вам је на располагање дала власт.”

* * *

Друг Ј. У. је прекаљени комунистички борац. Био је у затвору пре рата. За време рата су га саслушавали гестаповци. Сећа се шта га је питао гестаповски официр. „Слушај ме добро! Све знамо о теби. Говори, а ако нећеш, постоји начин да проговориш.” Тукли су га, а онда поново терали да призна. Тражили су имена организације која је штампала и растурила летке. Лагао је. Знао је зашто га оптужују и зашто лаже. Слани су провокаторе, али Ј. У. је ћутао.

Ухваћен је заједно са другом А. Он каже: „Шта мислиш? Нису ме саслушавали гестаповци? Али ја ипак нисам, касније, издао и постао агент.”

Друг Ј. У. мисли: Мора да је нека забуна. Није ваљда да су иста сва саслушања. Понављају ли се? Где је ту грешка? Не! Све је исто. Историја?

„Зашто си се умешао у тај осинак? Прихватио си да будеш издајница, чак и организатор.”

„Исто су ме питали и гестаповци”, рекао је.

„Исто си им одговорио да је нека забуна. У оно време се херојством награђивало чланство. Јуришима. Познато ми је твоје учешће у револуцији. Прескочи период револуције, у њој сам и ја учествовао.”

„Историја се не може избрисати нити ставити у сумњу. Не могау једним потписом да уништим прошлост. Нећу да уништим оно у шта сам веровао.”

„Отпадници су гори од непријатеља. Њима треба затирати траг.”

Тражио је да наведе имена пословних пријатеља. Желели су признање друга Ј. У.а.

„Разоран рад у партији. Обавештајне везе. Група с којом се састаје? Њихов циљ?”

Био је у затворима: сазнаће ноћас ко је све ухапшен. Шта је ко признао? Моћи ће да ревидира своје изјаве. Затвориће га с неким који ће рећи да све знају, јер су већ признали ухапшени другови. Знају све познате адресе. Рећи ће му да наведе чињенице које никога неће теретити. И можда ће га зато мање мучити. Друг Ј. У. се још нада да неће доћи до обрачуна због политичког суђења. Показаће му потписе пријатеља. Они признају да им је агент Ј. У. плаћао информације. Имају и друге доказе: фотографије. И њих ће му показати.

Својим пријатељима је причао о искуствима с путовања у иностранство, уместо да све информације доставља у комитет. Спао је дакле на олајавање! Исмевао је цело друштво, исмевао је руководиоце. Шта му је свето? Још једном је питан. Где је и како потписао за Гестапо? Протествовао је! Оптуживали су га уместо да потраже доказе! Па већ је рекао да не може да реконструише све сусрете с људима када није водио дневник. Добили су документа и доказе да су његове колеге агенти. Ако сведочи против њих, спалиће доказе који га оптужују. *Јадни људи*, рекао је. Тврдоглав је. Одбија пријатељство и решење. Па добро. Ником неће постављати питања, него ће сам на њих одговарати!

Да би трагедија била још већа, у овој згради је био и Гестапо. Иста су му питања и они постављали. Тада није признао, јер се борио против њих.

Сумња; парадигма

И он је судио, стрељао. Размишља: како се понео? Није увече причао жени како муче оптужене. Сада више не зна: да ли су били недужни или им је говорио: *ова њсећа*, викао је: *ајенџи, секџаши, конџрареволюционари, не њпризнају*. Сведоци му нису били потребни. Довољно би било да из затвора узме људе који су познавали оптужене. И они су сведочили против њих. Сада из затвора доводе исте такве сведоке. Смањили су му следовање. Сместили га у самицу. Послали му цинкароше. Кажу: *видиће како се њрема вама оџходимо. Ниједне ѓрубe речи. Нема ѓриџииска на вас*. Малаксало је гладно тело. Боље је да га осуде на смрт.

Њега су одувек учили да лажи нису потребне. Гледао је много пута како људи чине неправде, у рату или до рата. Увек га је подузимала језа. Накостреши му се коса. Облије га зној. Спреман је да заурла. Много пута су га зато претукли жандарми. Ни крив ни дужан због туђе правде, добијао је батине. Не зна коме су потребне лажи. Од самог почетка се не осећа својим. Отуда у њему толики отпор. „Свакога тренутка нас историја надживљава, а ми јој служимо!”

Свака власт нађе своје пандуре, или пандури не бирају која је власт већ јој се придружују. Он се себе не боји. Не боји се ни за себе. Боји се лаж да призна, лаж као истину да изнесе.

Види своје посртање док га муче, види сопствено ломљење док га саслушавају. Не осећа

више ни своје изнемогло, испребијано тело. Само једну ствар овог тренутка може да учини за историју која га је савладала, која га је надрасла и ломи га: Да говори истину!

* * *

Лако је када вас оптужи суд друге класе. Сада вас оптужује сопствени суд. Анализира поступке. Од фабрике до куће, рад у фабрици, разговори са друговима, посете. Где је погрешно? Када? Како? Никако да увиди. Борио се против нерадника, јавашлука, непријатеља. Говорио је на зборовима о будности. И ето, сада, одједном; издао је своју партију, себе, своје идеале. Желео би да се присети својих кривица и да олакша поступак, али никако не може. Узалуд га иследник пита: У чему се састоји његов рад? С ким је решавао питања на послу? С другом Д. ?

А с другом И. није говорио.

1)Како се иде из белешке у белешку тако се мења лик јунака приче. Час је денунцијант, час је човек који покушава да изврши самоубиство, а онда непоколебиви борац. Тело му се усправља, натеклине му још стоје на лицу, али се згрчени мишићи надопуњују и он задржава поглед на великом белом сламном шеширу који беше забачен, и јако црвена коса светли обасјана сунчевим сјајем који се пробија кроз огромне храстове гране. Жена осети његов поглед, и њено лице прели осмех.

А оном ко зна да иза питања и одговора, иза пресуда, стоји двадест година логора, чини му се да се не мења само особа под именом Ј. У., да се мења и само име те Ј. У. можемо назвати и неким другим именима.

А ја завирујем у базу података; у гробље ликова. Починем да стварам крај приче. Крај сваке овакве приче је смрт или 20 година робије.

Ако је било потребно, говорили су други. Нису решавали никакава питања. Није ишао у његов кабинет. Да би га ухапсили, морали су три године да прате његов рад. Брижљиво су прикупљали материјал о његовој делатности.

Поново је пред својим другом, другом А. „Изгледа ... ти мислиш да овде седе будале, а себе сматраш најпапетнијим на свету”, каже А. „Згњечићемо те, гаде један! Молићеш да те примим и саслушам, али ја то нећу учинити.”

„Ја то нећу да учиним. Нећу!” Урла Ј. У.

После конвејера, сместили су га у блатњаву самицу. Дуго је времена био изолован. Више није лично на човека. Није видео жену и децу. Шта је са њима?

Затворско време

Он каже: Али, какво разочарење. Више се не може летиети на метили, на шипају. Сада једно питање. Када сће пошписали за Гестайо?

Ја викнем: Никада!

* * *

Он прича: Дајем ти време за размисљање. До виђења. Видећемо се за пет месеци. Да не заборавише! Да вам поновим питање: Када сће пошписали за Гестайо?

* * *

Кажем: ми ћемо побећи из затвора. Одлетећемо кроз замрежени прозор. Побећи ћемо из

тамнице. Али, устрелиће ме револвер са пригушивачем.

Он поново прича појачаним гласом: *Дајем ти времена за размишљање. Доћи ћу за шест месеци. До виђења. Наживајте се док размишљате.*

* * *

Добар дан! Сећаш ме се. Шест месеци није мало. Можда си ме заборавио. Да ти подсетим. Ја сам твој испитивањем. Једно питање: Када си пописао за Гестапо? Ниси заборавио питање?

Ја опет викнем: Никада.

Он каже: *Упамти данашњи датум. Доћи ћу поново за шест месеци. Желим ти шамничку угодност.*

Мучење

У самици је. Та самица је уска, прљава, запуштена, али неудобност му не смета. Држе га без хране. Држе га голог на поду. Пет дана и пет ноћи лежи у углу. Заборављен је, али не потпуно. Једном дневно дају му мало супе и хлеба. Док се налази у ћелији, пред зору се отварају врата. Унутра угуравају неку осуђеницу. Види само виснуло тело које се ослобађа из руку стражара, тј. руке стражара је гурну у ћелију и затворе врата. Тело немоћно клизне низ свој стас, низа зид, и стропошта се на под. Учини му се да је убачени осуђеник у течном стању. Уплаши се. Зашто жену? Да није његова? Подигне склупчано тело. Опружи је некако

преко кревета. Чује глас: „Желе да те застраше. Било шта да ураде, не признај. Не плаши се мојих рана. Немој ни да их негујеш. Остави ме на поду. Теби је потребан кревет.” Али, он ипак узима једну марамицу, кваси је и ставља преко окрвављених леђа.

Данас су сместили код њега новог затвореника. Смештен је у ћелију са њим, тврдокорним. Побољшали су му исхрану. Још за ручак је добио додаток хране. Гледа га: прихватио је сарадњу. Пошто се најео, позван је на слушање. Вратио се радостан. Говори да је потписао оптужницу. Ј. У. га моли да ћути. Осуђеник понавља да је крај. Много пута понавља ту реч.

* * *

Једног тренутка схвата да се самица налази над салом за мучење. Како је доведен ноћу, онако збуњен, лежи на поду још док му очи нису навикле на светло. Доле, у сали, неко од оптужених непрестано урла. А онда распознаје звуке бича. Касније уставља дисање не би ли чуо звук справа за мучење. Распознаје и гласове мучитеља. И крике оптуженог. Туку га. Чује ударце. Сав се јежи. Туку га неким дрвеним предметом, али оптужени је и даље упоран. Онда чује како пада на под. Удара му глава о патос. Кажу: *Онесвестио се.* Онда мучитељи доносе воду и поливају га. Поново чује да вичу: *Имамо доказе.* После мисли да му вуку муда. Чује како кука мученик: Јао муда! Урлање траје кратко, јер је мученик поново онесвићен. Квасе га. Оптуженик почиње да изговара Ј. У.ово име. Лепо чује: изговара његово

име! Начули уши. Ослушне. Њега дозива. Зна да је овде. Не! Не зна. Проклиње га. Рекли су му зликовци да га је издао Ј. У. Али он не може да препозна глас мученог. Размишља. Ко ли би то могао бити? Ко ли је скоро ухапшен? Али одговора нема. Навели су му да је Ј. У. крив за његове муке. Куне га, али глас му је измењен. Мучењем се и глас мења. Храпав је, па пискав, као да је жена. А онда као да пишти животиња.

* * *

Коначно Ј. У.а воде на саслушање. Осуђе-ник излази у ходник праћен стражарем. Зауостављају га поред отворене ћелије. На поду лежи изобличена људска маса, сва крвава, изубијана, с отекулинама. Његов син? Моли оца да потпише оптужницу због које је доспео у затвор. Не може да гледа тако унакаженог сина. Падне у несвест. Једва га довуку до ћелије. Убацују га унутра. Освестио се. Одмах га, у танкој одећи, одводе на саслушање. Соба је хладна. На почетку не примећује хладноћу. Касније је зачуђен: зашто иследник седи у бунди, а он у танкој одећи? И све што више времена пролази, схвата да иследник ниједном није погледао у њега. Дозвољава му да сатима седи у тој хладној соби. Када је већ почињао да се тресе, иследник пита: *И?* Онда га поново заборавља прелиставајући списе, читајући оптужбе, припремајући питања. Није разумео склоп организма који би успевао да издржи такву хладноћу толико дуго времена, а да не добије најмање кијавицу, јер би упала плућа требало да буде нормална. После дугог смрзавања пита га: *Јеси ли сиреман?* Али је пречуо његов одгов-

ор. Изашао је у другу просторију и разговарао са колегама.

Крај приче:

Пристао сам на сарадњу са Гестапом и као поверљива личност, у том својству, био сам послат у логор где сам био повезан са другим агентима, и где сам под надзором вршио различите задатке. Скупљао сам податке *о њош-теним трађанаима*, и те податке сам даље слао агентури. Ширио сам различите лажи о демократској власти. Прикључен друштву бивших агената, утицао сам да се поставе на важне положаје у циљу субверзивних делатности, и тиме сам нарушио систем тековина борбе. Организовао сам гестаповску организацију звану комитет. Шпијун сам постао пре десет година. Нисам био приморан на шпијунирање. Не! Постао сам прво провокатор. Затим сам пристао на сарадњу.

Осећам се кривим. Признајеш дела за која сам оптужен. Исакао сам се као најопаснији крвник, масовни убица, у служби иностраних агената, као највулгарнија продана банда. Оптужба је делимично доказана и мојим потпуним признањем, бројним документима и сведоцима. Знаш да злочине не могу исправити иако бих желео. Кајем се. Дубоко жалим због свих злочина што сам их скривао.

ИЗВЕШТАЈ ИСТРАЖИТЕЉА

Прошле ноћи сам био дежуран. Целе ноћи смо испитивали једног агента који је толико окорео у непријатељској служби да је непрестано губио свест. Несвестица је у затворима ситница. Могу да приметим: ухапшени су добри глумци! Лепо изводе тачку: увек гледају у светло које их обасјава. Осветљава им косу, очи, врат, знојаво чело, па се онда грче у лицу, као смета им светло, затим почиње да им се цима глава која малаксава и пада им на раме. Ја тада питам: Од кога си и где примио прве задатке? Очисти се! Признај! Олакшај се! Олакшај себи и биће ти уједно и олакшавајућа околност у доношењу пресуде. Можда и ослобођење. Оптужени некако подигне главу и пита: О чему говорите?

Окорео си у страниј служби. Зашто не признаш? Куда то води?

Он муца: Немам шта да признам! Немам довољно маште да измишљам признања, као ви оптужбе.

* * *

Размишљам на који начин да побољшам ефикасност свог одељења. Не могу да схватим да толико времена проводимо у процесу саслушавања и утврђивања чињеница. Сумњам у ефикасност мог одељења. Како са једним А. Г. који се опија и натенане мучи ухапшене

побољшати ефикасност? Жели да састави књићу мучења. Може је започети набрајањем мука којима су били изложени ухапшени. Написао је. „Набрајање могу вршити класификујући мучење по бројевима: силом сам им у уста угуравао со, измет, крв, пендрек, и друге речи које се могу набрајати. Али сам одлучио за другачији прилаз *Књизи мучења.*”

* * *

Јуче сам поранио. Први сам стигао на радно место. Можете ли замислити: никог још није било! Чак су се негде изгубили и дежурни. Реорганизација.

Ми више немамо времена. Морамо да пређемо на краћи поступак. Улазим у просторију у којој испитују ухапшеног. „Ја бих волео још мало да поступак продужим, али је истекло време. Одлазим! Други иследник ти је већ познат. Ако овде не потпишеш, послаћу те у други затвор где се потписује. У њему је број потписника 100%, не рачунајући мртве.

Задржаваш нас и мучиш. Непрестано си у заблуди. Упаковао си се као да си пред непријатељем. Затворио си сва врата и ћутиш. Упамти: За тебе постоји само једно: признати! Он покуша да изусту неку реч. Ја викнем: Не закључуј, не давај оцене! Ми смо задужени за оцене!”

Размишљам. Која метода за давање признања њему одговара? Пријатељско убеђивање? Има хартију испред себе. Могу да му кажем: пиши све што знаш о себи!

Или да почнем са породицом. Твоја жена зна да си на сигурном. Ми се старамо о теби и чувамо те. Желео би да се видиш са њом? Како можеш да се видиш са њом када си под истрагом.

* * *

Никако нисам закључио у шта треба претворити те затворенике пре него што се заврши ислеђење. Друг А. Г. пише: Може се закључити: због малог процента оних који нису пружили потребне одговоре да су начини испитивања увек били ефикасни, и временом се ефикасност повећавала. Поново је пијан. Радио је целе ноћи.

Оптуженог доводим усред ноћи. Поноћ је допунски ефекат, као да је оптужени важан и као да ја немам времена за искрени разговор. Нудим му чај. Интимни тренутак. Цигарету? Можда сте гладни? Није ово саслушање. За сада није саслушање. Немој да страхујеш. Изнеси све на чистац, те ћемо заједно пресудити шта је добро, а шта не ваља. Не мислиш ваљда да превариш органе? Од нас се не можеш сакрити. Шта ти је било? Хтео си да издаш војне тајне? Хтео си да се прикључиш непријатељским силама? Знаш ли колико је тешко побећи? Знаш ли где су границе? Пиј чај! Како ти је бекство пало на памет?

* * *

Данас седим са А. Г. еом. Он седи поред прозора и пуши. Уводе затвореника. Посматрам га. Снажан је. А. Г. каже: Напиши име и презиме, датум, место рођења! Како да почнемо? Да ли да му стружемо цеванице? Да ли да му вежемо камен о муда?

„Без обзира на то колико је процената достављача, ја сам нашао слободу не плашећи се. А колико ћу издржати? Колико ће издржати организам? Не знам. Али тако сам ослобођен срамоте. Шта да радимо, оно што је за вас част за мене је срамота. Преиспитаћу своју издржљивост.

Посрнулог чопор не брани. Он га растрже. Без обзира на то да ли сам жртвован или не... Ако власт гони, сасвим је нормално да се грађани привикну на прогоне.”

* * *

А. Г. ми каже да је он за застареле начине мучења. Жали за књигом у којој би били написани сви начини мучења. Не знамо ни он ни ја зашто до сада није направљена таква књига. Чудимо се. Он је брижно исписао неколико средњовековних начина мучења. Чита их.

Лестиве би биле ослоњене о зид. Са торње пречке лестиви везивали би осуђеника. Само везивање би често наносило бол. Рука би била извијана, стезана, али у односу на бол коју је проиђени требало да издржи, или је до тада издржао, била је занемарљива. Цело тело окривљеника би лежало на лестивама. Ноге би му биле везане за уже које је намотавано на ваљак што се налази на дну лестиве. На окретање чекрка чуло би се истезање тела. Због великог броја саслушаних често би се крвник заборавио у вршењу својих дужности.

Прекидам га. Кажем да би се понекад јасно чуло раздвајање зглобова, извлачење мишића.

Какав је то звук? Истезање би се продужавало. Мученик би се онесвестио. Био би квашен. Нова истезања би била жешћа. Временски нису биле ограничене тортуре. Често су се мучитељи смењивали, а тврдокорни мученици нису давали жељена признања. На жалост, ми имамо мало времена. Замишљам безбрижност истражитеља у средњем веку. Колико је он имао времена? Он је могао да пише... „Бесконачна књиџа мучења”, каже А. Г. Захтева да се средњовековне мере примене не бисмо ли видели ефекте таквог мучења. Ја се поново смејем. Кажем: „Постоје боље и ефикасније методе. Унеси их у књиџу.”

А. Г. каже да је претходни управник био ефикаснији: давао му је више слободе. Једном су осудили човека на смрт. Позвали су два војника са пушкама. Осуђеника су скинули сасвим голог. Војници су стајали пред њим са пушкама на готовс. Издали су наређење: На стрељање! Приликом вођења затвореника, кукњава, запомагање, страх оних који остају у тамници. Онда се дешава да баш пре смрти стиже помиловање. Поново долази до саслушавања.

Понекад се гаси светло уперено у испитаникове очи. Он тада распознаје наша лица. Види зид. Кружим погледом по његовом лицу. Саслушавамо га већ 48 часова. Оборен је на под. А. Г. га непрестано рита. Чак се и уплашим да га не убије. Позивам послугу да донесе чај. Нудим оптуженог цигаретом. Дозвољавам оптуженом да се раскомоти. Нормално разговарам са њим.

Оптужени је некада био иследник. А. Г. га гледа. Чуди се да је он *наш* човек. Једног тренутка примећујем да се осмехује. А. Г. га

пита о његовом искуству истражитеља. Он одмахује руком. Такође се борио против непријатеља. Саслушавао је, мучио, импровизовао саслушања. Махом су му били познати начини мучења. А. Г. га зове: колега. Сада, пошто је оптужен, колега предлаже да сваку нову врсту мучења испитамо на творцу. Ефекат мучења. Касније је схватио: мученик и жртва су једно. А. Г. тражи циглу. Обесиће му је о муда или курац. „Мислим чак и да није много болно”, каже ми. „Човека је више жао полног органа. Док се човек нада да ће бити жив, важни су му полни органи. Ефекат дробљења јаја више је важан од самог чина дробљења. Евнух! Катастрофа је у нашој цивилизацији. Поступање према женином полном органу је другачије. Може се прати шмрком. Може се ушити, или се одстранити сикиљ. Приметио сам да се жене највише плаше ватре. На врело гвожђе ставити пицу. Или лицу примицати врело гвожђе.”

„Желиш да изједначиш жртву и иследника”, кажем колеги. „Сви смо ми бар једном били жртве, али смо знали циљеве борбе и зашто испаштамо. Сада и ти треба да знаш. За кога се бориш? Мајку ти твоју јебем. Истрај сада!”

* * *

А. Г. пише: *Не моћу рећи да сам усавршио начине мучења. Нисам открио ни нове. Историја је огромна, а мучења су учестјала. Када чујем реч крвник, окренем се да видим ко је изговара. Али мора да се усавршава и крвник. Ништа није ново постојећим као целити. Једноставно је изазвати смрт. Муке! Тешко је*

измислиши муке. Рекао сам А. Гу. „Када за оптужене будеш измислио нове муке, да их прво примениш на мени.”

„Али како”, збунио се. „Ви нисте оптужени.”

„А да сам оптужен?”

„То је већ друга прича.”

„Знаш“, рекао сам. „Желим да се на мени пробају муке којима се излажу оптужени.”

„Хоћеш да их преиспиташ, или да себе преиспиташ?” питао је. Блистале су му очи.

„Не! Не разумеш! Ако успеш да измислиш мучења која до сада нису примењена, хоћу да их примениш на мени.”

Поново ме погледао, али сада тужно. Било која мучења да је измислио, ја сам их већ проналазио у историји. Ниједно мучење није могло да се назове његовим именом. Бесконачна је књига мучења. Био је повређен. Љут је напустио просторију. Остао сам сâм. Гледао сам у светло сијалице. Болеле су ме очи.

Велики део мога живота, закључио сам, одиграо се у овој причи за којом трагам. И док посматрам светлост сунца закључујем (да употребим једну реченицу о светлу): речи којима обасјавам своја настојања...

Друг А. А., мајор

ПЛАЖА

(крај осамдесетих)

Медиј намеће причу:

У кафани, која се налази на обали реке, конобар за шанком, чита новине. „Погледај”, каже шанкерици. „Па река је загађена. *Ове године ћешко да ћемо се куйати.* Да ти прочитам анализу воде?”

„Па где су ти еколози?” пита шанкерица.

Радници су почели да износе столове. Башта кафане је на самој обали реке. Пролећни ветар је нанео лишће и папир. Данас су очистили терасу.

Две девојке у бикинију, са цигаретама у устима, улазе у кафану. Косе су везале у репове. Нису нашминкане. Не желе да седе у кафани. Моле конобара да им припреми пљескавице за 16^{00h}

„И ви нисте читале новине?” пита конобар.

„Мислите на загађеност. Најзагађенији је ваздух који дишемо”, кажу оне. Смеју се. „Вода коју пијемо је из реке.”

„Да! Да!” као да се сада сетио конобар. Вади блок и уписује поруџбину. Милиција сигурно неће трчати обалом и растеривати омладину жељну забаве.

„Медиј има нову тему”, каже девојка. „Отворили су архиве у социјалистичким земљама. Непрестано нас засипају подацима са суђења. Властима се супротстављају еколози. Али они морају такође да се супротставе преко медија.”

НОВИНСКИ ИЗВЕШТАЈ

1.

Нови власник часописа *Жена* узео је у одбрану жртве суђења. То је један од најстаријих часописа. Почетком века покренут је у Паризу. *Камен темељац, светло дана* биле су речи које су цитиране. Прва уредница била је чувена жена борац за женска права. Од тада је лист увек штампан у Паризу. Лист није излазио за време Другог светског рата. Одмах после ослобођења лист је наставио излажење. То да је био прокомунистички је лаж. Лист је увек живео од дотација. Жене које лансира лист враћају се у прошлост: мода је део историје. Понижавање жена је такође део историје. „Налазач вештица Хофиус! Ишао је са слугом и једном женом од града до града. Плаћали су га грађани у градовима где је боравио. Његов задатак био је да на телу оптужених жена проналази ђавоље знаке. Он је бђ жене; мучио их је тражећи ђавоље знаке.” Сада кажу да су жене саме допринеле поступању према њима. Време је да изађу из *мушке цивилизације* и да се окрену својим узорима.

2.

Ово је година фестивала. Од почетка године блокови реклама крцати су новим детаљима о филму. Могу ли се боље пропратити важнији културни догађаји? Наравно

да не могу. Филмови из социјалистичких земаља. Зобрањени? Отварју се бункери. Колико ће трајати благонаклоност и пажња запада према несрећним редитељима.

3.

Bulletin Board System нуди своје услуге. Овога пута нуде се текстови пресуда са чувених суђења. Оно што се дешава у свету, што се дешава свету, дешава се само у медијима.

Девојке

Мала гимназијалка, Катарина, пуши у кафићу, заглашена прегласном музиком. Госпођа Јелена, глумачки апологет, веровала је да ће се експериментално, и у дубокој тајности, пронаћи отров којим ће се потровати пола света. Снежана, иначе питома паланачка лекарска помоћница, *закључивала је патриотски*: Како да се спасе жена!

Рецимо да се налазе у кафани. Донето им је јело. Можемо сада да нађемо мане кувару. Али он одлучује, без обзира на то што су оне његови гости. Могу да промене кафану. Боље је да ћуте о укусу меса.

„Не могу да замислим жене које су саучествовале са њима”, каже госпођа Јелена.

Онда тражи нову цигарету. Гужва кутију. Баца је у пепељару. „Заборавила сам да купим цигарете”, каже. „Најпре сам сазнала да ми је отац издајник, а тек много година касније, можда чак и када је рехабилитован, да се достојно држао на суду. Можда та реченица *о достојном држању на суду* нема етички карактер који није имала ни у време суђења. А онда

размишљао о суду и ретким писмима иследника, о разним процесима који су огранизовани у социјалистичким земљама. Иследник са Голог отока ниједног тренутка не криви себе због поступања према изолантима. Ето, данас, крајем 80их година, он и даље не мења свој, *високоморалан став*. Није требало другачије поступати према затвореницима. Они су били издајници. И данас би он на исти начин поступао према новим изродима којих је све више и више: *Накопило се то, пише.*”

TV емисија

Донели су лутана који замењује тело оптуженог: поставили су га на сто. Обична марамица, купљена у било којој продавници, најјевтинија, ставља се преко носа жртве. Марамица се увече иза главе. Уста се затворе. Ја посматрам како жртва лепо дише преко марамице. Пушим. Пре него што мучење почне, захтевам да му вежу ноге. Оне се често саме подижу и цимају као код убијеног штакора. Када су ноге везане, њихово цимање ометају закопчани каишеви. Руке се такође везују за предњи део стола. И оне се цимају, стежу се шаке и шире се прсти које понекад удара мучитељ. Употребљавам изразе *мученик* и *мучитељ*, који нису адекватни. (Жртва је иначе бандит кога треба убити, уништити, али се мучење организује само да се открију нови путеви, да се нађу нови трагови група, обавештајаца, непријатеља.) Затим се узима штрцаљка која из себе избацује воду кап по кап и тако се та вода улива у ноздрве оптуженог. Кроз нос силази у

једњак, у грло, у душник. На почетку мучења чини се да жртва још у плућима има ваздуха, али убрзо унесени ваздух нестаје, а вода спречава увлачење новог, што доводи до гушења. Глава се цима, помера, подиже напредназад, креће леводесно, све чешће удара о сто за мучење. Очи излећу. Шире се. Мучење траје врло дуго. Жртва оугла.

„Потписаћеш записник. Смрвићемо те! Направићемо од тебе кобасице! Сасецкаћемо те! На ломачу ћемо с тобом! Видећеш како се поступа с непријатељима!” урла један од глумаца, а за то време тихим гласом, те све јачим, син некадашњег затвореника прича о свом оцу.

„Нисам знао зашто је оптужен мој отац. Данас видим да није ни он знао. Требало је да буде вољан и призна да припада терористичкој групи која је добро организована ради разбијања система. Сведок К. Р. је тврдио да му је оптужени претио да ће га убити. Оца је пријавио из страха. Требало је да отац одговара на питања иследника са да или не. Иследник је викао: Може ли наша власт ухапсити некога ко није крив? Одговорите са да или не!

Отац је рекао: *Одбијам тражени одговор.*

Као стари, храбри и још довољно веран партијац, морао би да одговараш као из пушке: НЕ! Човека који није крив народна власт не затвара! Из тога логички следи. Будући да су његове колеге затворене: криви су!

Отац је мислио: његове колеге заслужују одликовања, а не затвор. Није хтео да сведочи против својих колега. Кажњен је на основу потпуно измишљених оптужби. Био је

уверен да ће се та неправда исправити кад-тад. Веру у правду није изгубио до смрти. Сведок који је требало да буде суочен са мојим оцем такође је био збуњен оптужбом. Иследник га је наговарао: жели да оконча његову ствар! Окончање процеса је зависило само од сведочења. Сведок је одлучио, што се њега тиче, урадиће све што желе, ако га пуне кући.

Признајете ли да сте били члан контрареволуционарне организације?

Сведоку је и даље била његова мисија невероватна: *Могу поново да изјавим да не знам ништа о атентатима.*

Тако нећемо ништа постићи. Ти мораш да признаш. Иди у ћелију и добро размисли. Какав си задатак добио? Кога си заврбовао? Познавао је друга Ј. Причао је како су се упознали. Није смео да лаже јер је иследник рекао да ће му доказати да су били заједно и да му је друг Ј. давао шпијунске задатке. Сведок је био збуњен.

Сада тек видим с ким имам посла. Окрените се ка зиду. Лицем према зиду! Ти си псето. Хоћеш ли одмах рећи имена тих бандита, или ћу од тебе направити кашу? Сада нам испричај све о контрареволуционарном раду. Или ћеш ми данас признати за шта те оптужујемо или ћу се налити твоје погане крви. Мени ћеш тако дрско одговарати?

Ја сам слободан грађанин. Нисам никада био припадник... Кунем ти се. Зашто бих лагао? Никада нисам био члан било какве непријатељске организације. А како бих могао да се сетим имена.

Не знам да ли су се познавали отац и сведок. Између свака два одговора постајло је

време мучења, самице, конвејер, понижавања.

Разговор после ТВ емисије

Први саговорник:

Ја сам случајно одлучио: направити звучне снимке преживелих. Понудио сам могућност и оптуженима и судијама. Крајем века отвориће се архиве. Имаћемо и текст; оптужбе, протокол суђења, ислеђење. Звучним снимцима преживелих комплетираћемо судбине наших предака.

Имате ли проблема са прича?

Проблема још има. Временска дистанца! До краја века, надам се да нећемо постављати таква питања. За сада прикупљене приче остају само за жене. Ево, почеле су и да се емитују на радију.

Желите да направите звучни музеј?

Други саговорник:

Медији нам, насупрот екологији, намећу нову тему: процеси. Не знамо ми историју. Обрачун! Видите да нас трују. Наша земља ће постати отпад. Мора да се наметне екологија као тема, док садашњост не постане прошлост. Снимио сам на магнетофону гласове птица које се више не појављују. Чујте њихову песму! Ишчезавају врсте. Занима ме овај тренутак. Нећу историју.

Текст из новина

Зашто медији намећу тему суђења? Ко иницира тему? Јавно мњење? Таман посла. Ко финансира тему? Запад, наравно. Не утиче се тек тако на јавно мишљење. Блати се један систем. Са којих позиција? Запад жели да откупи архиве СССРа. Ако гледате телевизију, ако пратите штампу, нарочито млади људи, увидећете да ничег осим суђења није било у социјалистичким земљама. Добро је да смо преживели! Такав је устисак који се стиче, заправо, жели и да се наметне. Довољно је прелистати новине од пре десет година, погледати снимљен материјал, па ћемо видети која је била тема медија, и шта се дешавало у медијској стварности. О култури, о уметности у социјалистичким земљама зна се тек сада, крајем века.

Савет: не гледајте телевизију. Читајте литературу!

* * *

На плажи је телевизор: миниматик. Група купача прати програм. ТВа човек не може да се ослободи ни на обали. Емисија се зове: *Лош сценарио*. Један стари господин прича о свом процесу. Он такође седи на тераси. Иза његових леђа види се обала.

Данас не разумем своју жељу за сучељењем са сведоцима. Чак се и чудим себи: како сам могао да гледам те лажне сведоке.

Сведок је седео даље од мене. Био је оронуо. Једва сам га препознао. Питали су га: „Да ли познајеш оптуженог?“ „Да“, рекао је. „Откуда га познајеш?“ питали су га. „Долазио је у мој кабинет и водио разговор са другом Л. Покушавали су да ме заврбују да постанем члан поменутог организације. Ја сам молио оптуженог да ме се окане. Он ме је сусрео увече. Нудио ми је услуге, од новчане помоћи до девојака, ако пристанем да с њим учествујем у организовању терористичких акција.“

„Оптужени, да ли је тачно трвђење сведока?“ обратио ми се иследник.

Нисам се сећао тог састанка, тако да сам био уверен да није постајао. „Не. То није тачно. Никаква врбовања и састанци. Захтевам да се наведе тачно време састанка. Датум и место?“

„Оптужени је 7. 8. био код мене са групом. Грдио је и псовао.“

Онда је сведочио други сведок. Нисам могао да се сетим да ли сам га познавао. То је ионако мало важно. Причао је: „Од када сам ухапшен, ја сам знао да ћу бити стрељан. Будући да сам знао да ми следује смртна казна и да неће помоћи никаква одбрана: одлучио сам да се бар при крају живота не мучим глађу. Због тога сам се договорио са својим истражитељем да ћу за бољу храну сведочити против сваког за кога истрага тражи. Због боље хране и услова живота потписао сам све за шта сам био оптужен и шта ми је истрага подметала под руку.“

Изјавом сведока био је прекинут сценарио суђења. Изјава сведока није поколебала тужиоца.

Ја сам инсиситирао на састанку који је био кључна чињеница у оптужби. „Захтевам да се унесе у записник место и време састанка”, рекао сам. „Биће унесено у записник. 9.6.”

Тада сам још веоровао у суд. „Видите да се време састанка не слаже с временом које је наводио претходни сведок. Захтевам да се преиспита место и време одржавања тог важног састанка. Њега није ни било. Из изјава сведока се види да је оптужба лажна”, говорио сам.

„Како је дошло до тога да различито сведочите о месту и времену тајног састанка, који је организовала ова група издајника?” питао је иследник.

„Сви лажемо. Друже судијо, ми се уопште нисмо спремали да одговарамо на ова питања. Ја сам стар човек. Сведочио сам само онако како ми је наложио иследник. Због тога и не знам шта је правилно а шта неправилно”, рекао је нови сведок.

„Суд се могао уверити да су изјаве сведока лажне. Не ради се ни о каквој групи која је припремала атентат и устанак. Сви смо ми поштени грађани и волимо ову земљу иако се налазимо у затвору. Надам се да ће суд одбацити овакве лажне оптужбе и прихватити нашу одбрану”, рекао сам.

„Ради се о провери. Много је шпијуна који се налазе у редовима. Зато су ухапшени невини људи и прави борци. Мораћете да се стрпите док се изврши провера. Одговорите на нека питања. Отклоните сумње! Неће бити пробелема. Преиспитајте ваше ставове. Сада не могу ништа да вам кажем док не стигну материјали, а после тога ћемо поново да разговарамо. Стрпите се”, причао је иследник.

О моје заблуде. После оваквог процеса добио сам десет година.

Један купач је бесан. Дере се. Захтева да власник TV-а баци тај уређај. Он *хоће да живи!*

Госпођа А. се у биографији Славољуба Марковића (који је назива *моја пријатељица*) појављује по други пут. Почиње да му шаље питања на која недостају одговори. (Ово су питања на које може да одговори будући оптуженик.) Она су постављена почетком миленијума. „Одговори који су наведени налазе се у заградама. Нови испитаници могућно је да ће дати другачије одговоре.”

Затим му пише да је сусрела свог друга из детињства, електроинжењера. Живи у Берлину, код своје тетке. После смрти мајке више не посећује Југославију. Повремено се сусрећу у Паризу. „Једном сам га упитала да ли жели да види архиву Москве. Није желео да ми одговори.” А онда цитат: Не постоји ниједан сан, не постоји ниједна прикажња, ниједна лаж, ниједан докуменат у који није поверовао суд. Најтеже је под мукама не поновити снове, слутње, лажи. Зато вас молим да моје муке буду најтеже. Нека муке буду такве да не поновим ниједан сан, да ништа не кажем што је до сада речено. Молим вас, судијо, измишљајте нове муке, за нове сневаче. Али, господине судијо, и Вас молим да ми не постављате уобичајена питања. Молим пресветле мучитеље, Божије мучитеље, да и вас подвргну мучењу као и мене, тако да и ви морате створити нова питања, за нове сневаче. Муке морају бити све новије и новије док не умрете или не измислите нова питања. Ја морам да пристанем на муке, али да ли постоји суд и судија кога ћу наговорити на муке? Замислите причу у којој судија сам

одабира муке да би показао како он има права питања за оптужене на које они морају одговарати, на које само одабрани могу не поновити одговоре.

Дијалог или почетак миленијума

П. Затим су похапшени оптужени, и на крају, сумњиви. Они који су оптужени радосно су признали кривицу. Они који су признали одмах су били осуђени. Питали смо их: Да ли сте криви? Они су потврдили. И други пут смо их питали, они су поново признали кривицу. Питали смо их и трећи пут предочавајући им казну, али они су били непоколебиви. Нису попустили. Да ли и ти припадаш оптуженима?

(О. Да. Старим односима је појребан Бој који ће рећи: бојови су мртви. Рим је сагорео. Заступници пошастии су пред искушењем: прихватајте новој Боја или тупорима тумачити приношење жртва и популатије окамењене у грчкој филозофији. Речник морамо да изменимо и кад ја прихватајте рећи ћете да је речник ваш.)

П. Ваш Бог жели да запањи, изложи. Без порекла је и усамљен. Зашто га сада придодате овом свету? Ако је несазнатљив, нека га у сопственој трагедији; нека доживи самосрозаване. Одговори ми: Где се састајете? Где окупљаш своје ученике?

(О. Где год је најприхватљивије и најзгодније за свакој члана. У сваком случају, мислиш ли да се можемо састајати на истом месту? Не! Бој није ограничен местом. Будући да је невидљив, он испуњава небеса и земљу. Верници га свуда обожавају и славе. Станујем изнад јавној

кућаицила и не знам за друго састајалиште осим моја стана. Свако ко је желео могао је доћи у мој стан и ја бих му саопштио речи истине.)

П. Значи, признајеш оно за шта те терете у оптужници?

(О. Јесам хришћанин, збој чеја сам оптужен.)

П. Дакле! Да пређемо на ствар. Прихватио си нову веру која те одваја од осталог света, од богова, од императора. Одвајаш се од нас не мислећи на казну која те чека. Суд ти још једном омогућава да одбациш хришћанство. Пристани да принесеш жртву боговима.

(О. Нико при чистој свести не прелази из побожности у непобожности.)

П. Ако не послушаш, бићеш немилосрдно кажњен.

(О. Чини шта хоћеш, али ја нећу да те послушам. Ми славио Христиа. Његове речи су свети истина.)

П. Пошто си издржао све муке, мислиш да си купио вечни живот за себе. Вазнећеш се у небо? Што су ти муке веће, више ћеш се уздизати.

(О. О, ја то не мислим. Ја у вазнесење верујем.)

П. Па, суд хришћанима помаже. Суд није против хришћана. Он је уз вас. Измишљајући муке. Мучећи вас, суд вам помаже. Непри-

јатељи сте само ви међу собом. Ако бисте сви били хришћани, како бисте се уздигли? Ко би вам створио муке? Ко би вас мучио?

(О. Нека они који су одбили да принесу жртву бојовима и да се покоре законима буду одведени, ишибани и обезглављени, у складу са законом.)

* * *

Улазак у сваку причу је као одлазак у позриште: епилог је одлазак у позориште.

Лица:
Питања
Одгори

Шта се ово види?

Не знам како да вам одговорим. Да говорим о светлу које осветљава лица, или да кажем: ово је светло двадесетог века. Светло које дели дан од ноћи гледано је од скривеног ока.

Ко је ово у светлу?

Боље да кажемо: светло обасјава салу за мучење, позорницу историје.

Ја не разумем њај језик. Можете ли да причате другачије?

Мучење

П. Зар ви верујете у причу окривљеног?

*О. Зашто да верујем или не верујем?
Љубавник Ј. У. је мртав.*

Мучење

П. Ви сте љубавница?

О. Јесам.

П. Варали сте мужа?

О. Моји љубавници су били ... да ли смем да

наведем имена?

П. Немојте!

О. Зар ме ви не познајете?

П. Зар ниси мислила да ће те убити муж?

У ћелији

Жена: Зашто су нас затворили у истој ћелији?

Љубавница: Не могу да схватим шта очекују од нас.

Жена: Ми се нисмо никада среле.

Љубавница: Немојте ме погрешно схватити, госпођо, али ја нисам била његова љубавница.

Жена: Свеједно ми је. Знам да сте посетили његов гроб.

Љубавница: Познавала сам га. Тек ми је милиција рекла да сам његова љубавница.

Жена: Давно је већ све завршено. Наш живот... Смрт је резултат или последица.

Љубавница: И код мене је исто. Наша веза је само тај гроб.

Мучење

П. Познајете ли је, господине? Прилична је разлика у годинама.

О. Разлика у тексту није. Није ни у годинама. У средњем веку људи су живели по 1000 година. Имали су докумената о дугом животу. Погледајте хришћанске изворе.

П. Зашто урлате толико? Ви нисте живо биће. Ви сте вештица. Треба вас спалити. Погледајте ово. Шта је то?

О. Зид.

П. Није обичан зид. Погледајте са ове стране. Видите, то је картотека. Свака од картица које се налазе у ладицама садржи по једну фотографију. Погледајте! Да ли познајете неког од тих људи?

О. Не познајем. Не бих желела ни да их упознам.

П. Зар не желите? Требало би да их упознате, али то једино можете ако верујете у загробни живот. Упамтите неке од фотографија!

О. Где су толики лешеви? Где сахрањујете те људе?

П. Крематоријум, госпођо. Он и вас чека. Топлота претвара тело у прах.

Мучење

П. Отровала га је.

О. То је већ у реду. Осудићемо је.

П. Не можете да је осудите. У благословеном је стању.

О. С ким?

П. С мужем није. Трудноћа јој је краћа од боравка у затвору.

О. Ви сумњате у суд.

П. О, не! Не! Таман посла.

О. Чије је онда дете?

П. Питајте њу.

О. Који је сада век?

П. Двадесети?

О. Онда је ђаволово!

Ујутру, док се укрцава на воз Северне станице, *Ћосића А.* је спокојна. Високе крошње платана шуморе под благим ударима ветра а хиљаде париских жена раздрагано кличу. Хиљаде руку оних које нису имале среће да буду делегаткиње на данашњем Конгресу свих евроамеричких кћери, измешаних са цвећем и шареним врпцама, диже се и спушта ритмички под прозорима воза који тек што није кренуо за *Берлин*. Опијеност нежних кћери које остају у *Паризу* пренела се на *Ћосићу А.* и блистају њене очи. Наваљена на отворени прозор воза, *Ћосића А.* је неуморно махала. Зачу се појачано шиштање, горе над кровом, и цијукање точкова. Истог тренутка запази

хиљаде задигнутих сукњица лезбијских кћери које су остале на перону. И та вечита знамења љубави, те хиљаде пожудних и набубрелих Аморових весница, чије је кудраве и црне косе мрсио пролећни ветар, указаше се пред очима *Ћосиће А.* и она осети да јој немирно играју бутине. Крајичком ока посматрала је, док је воз вртоглаво јурио, немирну игру сукњама оних које су остале. Обузимала ју је чежња. *Ћосића А.* се одмаче од прозора те га лагано затвори. Затим седе. Разврте се по купеу и спази три плаве сапутнице. Насмеши им се а оне јој одговорише широко отвореним очима. Затим је *Ћосића А.* осетила задовољство од малопређашњих слика на станици.

Каже то свом пријатељу из детињства. Он је уморан и збуњен. У овом купеу је једини мушкарац. Као да га не занимају сва та дешавања на станици. Осећа вреле погледе младих *Енглескиња* на свом лицу и покушава да се, у лакој дремежу, удобно смести у седишту. Њена раздраганост као да не утиче на њега. Прича му о његовом *истраживачком задатку из младости*. Али инжењер електротехнике прича о својим пословима у *Берлину*. Зато и она ућута. У магновењу присети се најупечетљивијег догађаја из *свој живој*, сети се смрти оца. Преци на вечној стражи њеном оцу који је лежао на одру. Види и сада детаље тих слика. Чује и види велике млазеве априлске кише по прозорима који гледају на башту пред кућом. Отвара прозор и осећа хладне капи кише по лицу. Напред, иза бокора нарциса и зумбула, поред саме ивице ониске ограде, упараћене и распорећене дуж дворишта стоје црне прилике људи. У непрозирној тами, увијени у црне огртаче, и даље су немо стајали-

ти старци и старице. *Госпођа А.* покуша да загледа њихове очи, којих не беше, и из којих је само засветлео покоји кишни млаз, и док јој се коса на глави дизала она пређе погледом тихо, по нејасним и угаслим ликовима предака. Знала је да су то преци њеног оца – због кога је тада напустила усавршавање у Лондону – и да јој тим својим ћутањем одају пошту. Видела је њихове фигуре, вечите и неуништиве, као да је чула, у том, наизменичном ударању кишних капи и налета ветра, помицање мртвих тела. Гледала је и даље лица која су је разумела и то потврђивала својим ћутањем. Сакрила их је на сликама у албуму који је отварао једнако затворен, и који је милион пута, у ноћима, када је била тужна. Зажмури, поново отвори очи, док је грозница прожимала, осети олакшање. Њен мртви отац не беше сам. Наводно је погледала по ивици ограда, и сасвим несвесно опажајући, виде да тону ониски бетонски стубови ограда, мада и даље без детаљних обриса, у густу непрозирну маглу. Киша бије *госпођи А.* у лице. Овлажила јој је чело и умрсила прамене златне косе, и она затвори прозор. Пред њом воштанице поново бацише сенке по очевом одру, по људима који су тихо говорили, по стварима које су се јасније назирале. Покушавајући да одагна слику давног догађаја, *госпођа А.* се загледа у зелену равницу северне Француске која је промицала испред прозора воза. Равне њиве добро ижђикале пшенице, и поља сочних трава, подсетише је одмах на поља завичаја. Учини јој се, иако прозор беше затворен, да осећа мирис пољског цвећа. Но варка беше ер-кондишн, који је путницима дочаравао пределе преко којих је пролазио воз. Она се насмеши на ту своју првобит-

ну заблуду, загледана у очи младе Енглескиње. Њен пријатељ из детињства је читао новине. Кишне капи су се сливале низ стакло прозора купеа и две жене су раздрагано посматрале игру млазева воде. Сада већ над брдовитим пределима Немачке: смењују се борове шуме и простране њиве испресеране речицама и вештачким језерцима. По ивицама се виде шаренолики шатори. Хук ветра и шумови слапова су се јасно чули из звучника воза. Сунце је сасвим огољено, на далеком небу већ су се изгубили облаци. Њен пријатељ и Енглескиње дремуцкали су у својим местима незаинтересовани за пределе које су могли да виде у прозору.

„Чега све нема у мојој души данас”, рече тихо *госпођа А.* инжењеру који је ћутао. „Пресрећна сам због овог сусрета. Тако сам узбуђена. Некада у својим гимназијским данима, тамо на далеким обронцима, ишла бих у раним јутарњим часовима за суначевим зрацима. Допуштала бих да ме милују по упаљеним образима. Од сунца сам увек подрхтавала, ваљала се по росној трави, гасила жеђ, била бих занета собом. У тим тренуцима појављивале су се и прве звезде, далеке, далеке. Сенке дрвећа би почињале да се нестварно издужују, хватао би ме први страх, и кроз лаки сумрак разазнавала бих прва стабла. Осећала бих намах топлину под бледом месечевом светлошћу. Свуда наоколо владао је мир. Трчала сам до извора, враћала се назад. Тако је протицало моје лето.

И увек, сваке године, жељно бих очекивала нестварно издуживање ноћних сенки. Ти се тога не сећаш, наравно.”

„Ти си одувек у трци са сенкама и светлом, које их смењује. Твоја љубав је њима инспирисана. Тамо више никога немамо, а гробове? Ко ће да посети?”

Госпођа А. је гледала сребрни облак који је, чинило јој се, одувек кружио над њеном главом. Осети да јој се бутине грче као да јој се у полусну неко приближава. Воз је давао звучни сигнал последњег такта Вагнеровог Лоенгринга. Берлин беше врло близу.

„Да ли постоји Полицијскоисторијски музеј града *Берлина*? “

„Постоји”, рече инжењер. „Покажеш своју пропусницу доброћудном пазикући. Попнеш се мермерним степеништем у велики хол. Изнад другог монументалног степеништа које води на спрат видећеш огроман Бизмарков портрет, који строго гледа са једновековне историјске дистанце. Он, творац модерне немачке државе и њене историје, као да зазире од тебе, историчара, и истраживача прошлости; жена која њише својим пренаглашеним куковима, сетних очију у којима пожула вечито пламса.

Свеобухватни мир који влада у оквирима Бизмарковог портрета присилиће те да застанеш испод њега. Бићеш пред дилемом: Шта је, дакле, историја? Слике и споменици, који су ипак свеобухватно и за свагда мртви, или је историја само у нашим људским имагинацијама? Историја је мртва, егзистирамо само ми, живи људи, наша маштања, наше халуцинантне представе о неком свету, који је, можда, некада постајао, или је историја, ипак, једна велика лаж. Најобичнија мистификација. Од великог *Бизмарка* није остао ни прах. А на зиду, над мермерним степеништем, остала је крхка слика: уље и боје, као сликарева игра. Зато и

свака историја умире заједно са творцем, са својим писцем, она је била само његова стварност. А што се тиче етрурских ваза, египатских пирамида, хијероглифа, грчких акрополиса, римских арена – они су, ипак, свет мртвих ствари. Смрт није историја. Свет су једино живи људи. А ево, овог тренутка, *А.* се упутила за некаквим траговима, за некаквим документима о људима, који су можда живели.”

„Но”, рече *Госпођа А.*, „сумње су те које рађају имагинацију. Без обзира на то што ми се ти ругаш. Оне обликују у чудноватим, нестварним и фантастичним формама наше представе о прошлости: бити способан за креативност. Животиња не опажа смрт, значи није свесна прошлости. У томе је, дакле, и трагика човека. Данас ћу, вероватно, у музеју, бити упозната са трагичном судбином неких људи. Трагика наших истомишљеника. Сада је лако сести испред рачунара, пронаћи у каталогу људе који су били житељи из друге половине XX века, и оживети те невидљиве ликове некадашњих студената и учесника рата.”

Она зажмури и осети спокојство. Затим подиже своје велике и овлажене очи.

И сада почиње Прича којом се излази из стварности и почиње *стварности приче*.

ИЗНОШЕНИ ДАНИ

Она

Није требало да причаш како је испод црно офарбане косе једне старице хирург мирно повлачио рез да би на под сале, звучно и тупо, пао капак. Анатом је почео да виче: „Шта је, баба?” И прстом је показивао студентима да ухвате капак и гледају светло мрешкаву површину мозга. Ниси се ни могао приближити столу, јер свежи мртвац ужасно смрди. А како је тек смрдела изнутрица, у коју је анатом забадао прсте, разговарајући са бабом и вадећи из леша јетру, срце и плућа. Ниси мислио на очеву смрт. Али он је ипак чуо причу. Љутио се: неће да оде у гроб са шавовима који остају после обдукције; празан сецирани леш напуњен прљавим семинарским радовима студената. Неће да његову смрт прате речи анатома: сада је довољно леп. Студенти ће му *најправити* осмех и сјај очију.

Он

Дуго се у објективу задржава унутрашњост собе: згужвани прекривачи на кревету, две столице без наслона, сто на коме се налазе очувана ваза и цвет сасушених латица, укључен телевизор; у екрану трепери светло – знак истеклог програма. Лице је згужвано над длановима који дрхте, поигравају, у настојању да припале цигарету. Бели папир цигарете оду-

дара од тамне боје лица и црне поодрасле браде. Шта ће ми такав лик оца који се повија на столици. Широка блуза прекрива истакнуте лопатице и повијене пршљенове: стењање, јаукање, сипљиво кашљање приликом устајања. Покретање панталона на танким ногама, њихово подрхтавање, док прелазе застрти под. Руке додирују кичму, померајући се у тачкастој светлости екрана. Прозор *проширује* поглед: цвеће је опуштено на сунцу, лишће је виснуло, трава је прекривена слојем прашине. Лик оца као да није у стаклу, пред отвором собе, као да очи не прате кретање ногу по асфалту и пролажење брзих аутомобила. Рука повлачи завесу. Отац жели да издвоји жељено лице, да осети мирис коже, али се и даље не појављује мајка. Покретима руку, подигавши завесу, отворио је крило прозора. Кисели мирис прекривке, устајали мирис мокраће, мирис поквареног јела, мирис ракије, замењени су мирисом паљевине. Отварањем прозора отац је чуо гласове са улице. Песма је долазила са реке, бука неког аутомобила, негде далеко чула се јека трактора. Уво се напразало не би ли чуло гласове који се удаљавају, губе изненадно, наиласком аутомобила. Глава је била провучена кроз прозор и било је већ ближе треперење ваздуха. Даске на тргу биле су прекривене слојем папира и прашине као да је на њима намерно бацано ђубре из суседних радњи. Трг је био празан. Био је измишљен уместо центра било којих збивања; појам трга који има своју садржину и на којем је некада држан говор. Отац није могао чути *шушњаву* реке, као што је било у рано пролеће, када сав лед и снег *прирабе* течно стање воде, и потопа долину.

„Умрећеш“, тихи глас ће. „Ништа више неће спречити твоје тихо и немо умирање. Отворићу врата и људи ће видети да нестајеш; могу да ти се освете за зло које си им нанео као представник власти. Када једном почнеш заударати, никада се нећеш ослободити тог мириса. Послаће ти сандук, нов, чист, непромочив, који у себи чува баздење распаднутог тела. Почивај у њему да би те сачувао.”

Уво није знало одакле долази глас. Да ли монолог постоји написан? Шта да учиним са ликом оца који се гласу не супротставља, јер би га само појачао?

Рука је пажљиво затворила прозор, навукла завесу, дуго висила низ тело тресући се и клатећи док је отац ишао ка вратима. Горњи део врата је стаклен, али стакло је било *замућено* киселином. Онда се чула шкрипа врата, несигурно кретање, затим је отац осетио мирис штирка. Појавило се мајчино тело. Хаљина на мајци била је широка. Личила је на склониште, тако да је умањивала примамљивост тела. Оцу се чинило да је пресахло тело у хаљини.

„Зашто ме узнемираваш? Зашто отвараш врата? Зашто не дозволиш да постанем сама и далека, да заборавим себе, и да се понашам као да ме нема, као да ме никада није било? Нисам ти више потребна и не можеш се заогрнути мноме”, чуће се мајчин глас.

Шта да урадим с ликом оца који каже да је мајка сада његов гост? Уважава њено присуство. Задовољан је што она *заузима један део његовој живој*. Глава се покренула тражећи погледом предмете који би могли да укажу на гостопримство. У соби нема ничег до зидова, исењених покривача који миришу на свеже опрано рубље. На столу зјапи отворена конзер-

ва са мирисом зејтина. На тавану трули сандук очекујући очеву смрт. Мајчине руке су уздигнуте над кадом: плаши се да њиховим покретањем не додирне тело које би се поново преобразило, у додиру са њеним рукама.

„Ништа ми није потребно”, мајка ће. „Стој ту док слушаш моје речи. Тело је велика тескоба или је стављено на рану душе. Више није мелем, више никога не може исцелити. Почело је да нестаје. Не само да нећеш да умреш, већ сада кажеш и да не постојиш. Љубав си једино имао. Увек те је пратила и растрзала. Био си несталан и никако те није савладала. Савладала те је само власт. Упознај се сада са новом љубављу. Прерасла је у смрт.”

Глас мајке ишчезава. Дојке се отежу, извирују, цеде се у познати облик. Належу на хаљину и одвајају је од тела. Тресу се пружене очеве руке. Нису могле да се помере и разгрну хаљину. Не могу да стишају дојке.

Она

Твоја мајка ће доћи до прозора. Отвориће га. Стајаће дуго поред прозора. Довикнуће птицама. Упитаће га тихо о пророчанствима, о звездама за чије се нестајање плашио. Твој отац је неће чути. Када му твоја мајка помера главу, када га вуче за уво или рукав, твој отац ће рећи да је прича моћна, да га држи свим нитима, тако да је излазак немогућ.

„Ја не постојим”, рећи ће.

„Па како ја могу да разговарам са тобом?”

„Можеш. Једино можеш да разговараш са мном. Остале су само изговорене речи као твоје жеље.”

Он

Шта да урадим са таквим ликом оца за кога киша не долази с неба, воз не иде шинама и не пишти, сирене не вриште, нити песма допире до његовог уха? Ако би падала киша, за њега није кишило, пошто је он могао сатима да буде на хладној киши, да буде мокар, да му одећа буде полуледена, а понашао се као да нема кише. Али било је довољно да отац изговори реч: киша, па да се сав згрчи. Да каже: жена! и да се пред њим укаже жена која се разголићује. Мајчине речи га теше. Страхује за њега. Нуди га водом. Дарује га грожђем и медом. Стрпљиво га наводи на смрт. Даје му документацију, медаље, тапије. Пита га: „Зашто не нагињеш мом телу? Да ли се сећаш мојих груди?” Он не чује. Жене, ратови, људи извиру из његових визија.

* * *

Девојка долази до ходника. Застаје. У улазу је тамно.

Бат корака одјекује степеништем. Нисам закључио да ли се ципеле пењу, или су бачене низ стубиште? Девојка није била бојажљива као када улази у непознато, нити је погледом тражила натписе. Ноге су се дуго задржале пред вратима, без натписа, без магичног ока, да би се онда рука осамосталила, сагласила са тастером и изазвала звоњење у предсобљу. Како је звоњава била уобичајена, и како је долазила из прошлости, садашњости и будућности, отац се није покретао, нити обазирао на звук. У собу се

увукла хаљина смеђе боје, отвореног деколта, затим се у соби указала глава, оивичена светлом које је равномерно падало по лицу. Сlike нису висиле на зидовима, нити су биле уливене у њих, већ су са висина падали осенчени и испуцали ликови. Поједине сlike биле су састављене од квадрата, ромбова, тако да се чинило да нису у соби, и да се кроз њих може проћи. Приближавањем главе, гледане сlike удаљавале су се и губиле.

Шта да учиним с ликом оца чије је тело опуштено на поду? Чинило ми се: лице девојке је сишло са сlike. Тело се извукло из боја. Почело је рукама додиривати сликара. Лице се мало издвајало од боје на сликама. Руке су долазиле у сну и држале оца у загрљају. Био је сав у уснама, у рукама, дубоко укорен у девојачком телу, да се више није могао издвојити.

„Послали су ти сандук да ишчезнеш и иструлиш, а они земљу да не баце на тебе. Ти и даље сликаш њихову смрт, али више не руководиш њиховим животима: плаше те се. Крадеш само њихове усахле ликове, уносиш их у платна.”

„Не плаши се, девојко! Сада сам само сликар. Видим све сlike од постанка света до данас. Познајем животе мештана. Одавно су ми они слали сандуке. Покровитељ сам свих предузећа у околини. Производња непрестано расте. Ја и не очекујем да ми шаљу цвеће када производе сандуке. Некада смо значајним политичарима слали значке, једну и данас имам у реверу, али касније – када је производња порасла – шаљу ми готове производе.”

„Са твог прозора хоризонт је далек и црн. Сlike су ти сиве, очи су ти посивеле од гледања у њих. Иако носиш све сlike из прошлости, све

слике из детињства, очи су ти тужне. Пепео је у њима дубоко. Не може сагорети и ништа га не може раздувати. Лица твојих грнчара иста су као и посуде које праве; жута, без смеха. Твоје лице личи на вечно, а то је далеко, те као да је мртво.”

„Осећам да ће доћи време када више нећу да чујем прошлост, када више нећу да је издвајам из остале историје, када ће на једном месту бити моја прошлост, садашњост и будућност. Постоје звуци музике који су ми познати, као да их носим одувек, као да сам са њима рођен, или као да их ја стварам. Тако ће бити и са временом и историјом.”

Шта да урадим са таквим ликом оца чије су ципеле одбачене, јер га раздражује њихова боја? Седи за празним столом, без пића и без пепелара. На поду леже најновије слике. На њима видим трагове прстију.

„Ветар ми пролази кроз косу”, рећи ће. „Очи би требало отворити да се ветар сјури у њих, а после их навикнути на раздуване предмете и сне. Мислим да те одувек дочекујем тако блиску, толико без својстава, да и сам не знам да ли постојиш, или си само садржина у сликама. Прелазиш из *стања* слике у стварност. У рукама постајеш предмет који морам подизати, узимати, да се не би распао или изгубио.”

Падало је вече. Светлост је тулила у неуредној соби. Отац се покренуо. Чинило се да би могао летети, клизити или се налазити у бестежинском стању. Руке су остале покретљиве и преосетљиве на покретање платна. Покрети руку, кроз простор, ако се у прстима није налазила четкица, ускраћивали су могућну слику.

„Разлика између уметника и неуметника је као између живог и неживог човека”, рећи ће отац.

Девојка се подигла, покупила је платно, које није *научено* да показује одређене боје. Упртила је торбу и без речи стајала. У соби се чула испрекидана музика која се мешала са слоговима речи. Чуло се звоно пре корака, али се није знало одакле долази звоњење. Девојка се ослонила на руке загледавши се у једну слику. Само је пролажење времена могло променити дане, већ *ојрезле* и *претворене* у сећање.

Она

Најтеже је када онај кога описујете не зна да је у причи. Такав човек се најчешће мучи. Толико се мучи да почиње сумњати, да почиње говорити као да се не сналази у причи; као да је у сну. Али ја знам да је твом оцу било свеједно шта ће са њим бити у животу, а камоли у причи. Вребао је прилику да остану откључана врата и да оде до свог бившег предузећа које је, иначе, основао. Да се ради о филму, можда би поверовао да је толико важан његов лик. Не знаш шта ћеш рећи када је у питању прича.

Он

Шта учинити са ликом оца чија рука покушава да отвори врата? Прозори су облепљени папирима. Хартијама су прекривена огледала. Соба мирише на креч и фарбу. Руке су поцепале све папире који су прекривали прозоре уносећи светло у просторију. Огледало је онда пратило очево кретање. У

соби су се налазили: „Изношени дани”, остали на цртежима који су, згужвани, испунили читаву просторију.

„Зашто тако гледаш дане на цртежима?” питаће мајка. „Побегли су са календара и сада за њих живот ништа не значи. Пусти мене да мирно исперем дане, завлачећи прсте у њих, да их пажљиво очистим, и када некада отвориш врата да почну испадати у облику праха, који ће разнети промаја, између два отвора: живота и смрти.”

Њена хаљина делила је собу на две празнине. У једној се хаљина сама лила низ рамена, застајкивала на куковима, да би се сурвавала низ бутине. У другом делу собе, удаљавајући се, отац је гулио лишу на образу. Два тела су стајала дуго једно наспрам другог, у двама празнинама.

„Ти одувек нађеш начин да отвориш врата за која мислим да не постоје. Заборави једном на њих. Увлачиш се овде са страхом. Прикрадаш се. Још ниси свестан мог присуства. Нису то врата пред којима су стајали они који су желели да те посете, и они са којима си имао састанке. Чуваш ме толико пажљиво да ме ништа не може оштетити. Остављаш ме саму, у телу, да слушам како дишем, како се надимају груди, како се влажим знојем. Пролазим кроз сан. У њему чежњиво дрхтим. Толико сам дуго с телом да сам се из досаде морала навихти на њега.”

„Мени је, ипак, најважнија кожа”, отац ће.

„Ти си сликао, али то је изгледа било давно. После си се уживео у улогу да владаш другима.”

„Никада ником нисам припадао. Још мање владао. Никада ништа заједничко нисам имао

са светом. Људи су се само узалуд плашили, јер ја сам надживљавао њихове животе и гледао сам их као материјал.”

„Верујем ти, али си и сам био материјал. Све твоје невоље долазиле су из сусрета са водом, поразом, данима.”

* * *

„Шта да учиним са таквим ликом оца који је као представник власти одлучио да не постоји?”

„Измисли нови лик, или узми мог јунака.”

„Можда је очева одлука о непостојању чак и због мене, приповедача. Одлука да не постоји је симболична: отац је представник власти. Рекавши да чује глас описао је време када се појављује, место где се чује, положај тела како најбоље чује глас за који не зна одакле долази, али је сигурно њему упућен. Осмехнувши се, наћули уши као да само он зна тајну, као да је он једини обдарен да постане пророк, да се једино њему *готурају* речи, исто као што је раније сматрао да је важна идеја за коју се бори, па му је живот био лакши, као што би била и смрт, када би знао идеју због које нестаје. Узалудно је убеђивати га да халуцинира. Једном чувши глас, више не могавши да остане миран и спокојан, непрестано: у време ручка, вечере, рада и сна, док чита билтене и слуша програме, отворене су му уши тако да пркоси другима. Најбоље је да нестане. Треба полако унети фајл са твојим ликом.”

Други лик

Бесан због вести о приближавању совјетских војника границама Југославије, официр ЈНА прими, приликом јутарње визите у Пули, заповест о премештају, и љут због тога, оде у своју канцеларију. Због некадашње претње Италије пребачен је у Пулу, сада, пошто Југославији прети СССР, одлази у Ниш. Не зна какав га стан чека у Нишу. Сталне размирице између источног и западног света поново су довеле до сукоба у социјалистичким земљама, са реалном претњом да се сукоб прошири и на Југославију. Борба се премешта из једне социјалистичке земље у другу, а судећи по жестини, војска није само бранила тековине социјализма, већ је и свој бес искаљивала на грађанима који су се усудили да више воле Запад од Совјета. Зар не желе да буду савезници у срећи и несрећи, у мукама и пркосу, у изградњи социјализма?

Официр ЈНА био је смирен човек, задовољан својим животом, о коме није ни размишљао идући за потребама службе, напредујући од чина до чина, мењајући станове како се породица ширила, да би сада био у трособном стану, сваке вечери гледајући море, са терасе вишеспратнице. Сиромашан у детињству, и изненадно привилегован, постао је неумерен и похлепан, понекад расипан, али у служби коректан и послушан. Син му је студирао у Београду на Академији, мада је отац желео да га приволи за технологију у Загребу, или педа-

гогију на Ријеци, али нису помогла његова убеђивања. Препустио је сину судбину сматрајући да неће положити пријамни. Преварио се у процени способности свог сина. Међутим, после две године студија син је предложио да оде у Италију, и да настави студије у Риму. Клима у Београду, почетком седамдесетих, није му се свиђала, чак је и увредио оца говорећи му о плаћеницима широм Европе који се боре за рачун СССРа. Напао је француске филозофе, посебно Сартра, који је штампао своја дела новцем из социјалистичких земаља. Тескобан му је био прошлогодишњи боравак у Паризу. Интелектуалцима који беже из социјалистичких земаља нема места у Француској. Након позива за путовање у Италију, сам официјелни позив из Рима претвори у мишљење о себи, и својој уметности, те чак и у став италијанског галеристе. Исказао је презир према очевом занимању.

Седели су у кући. Сестра им се наклонила чучњем. Осмехнула се да би одмах побегла у своју собу. Знала је политичку причу коју ће поново тумачити њен брат и отац. За тренутак је ослушкивала. Неће ли је позвати? Отац је поменуо кафу и позвао кућну помоћницу. Сестра се попела на мансарду. Одлазила је у свој кутак. Свлачила је хаљину гледајући своје крхко тело. Завлачила се у кревет. Прекривала се. Нежно би дланом миловала тело. Чим би додирнула препоне, одмах би се плашила задовољства, тако да је гледала слике на зидовима, материјал завеса.

И тада јој се учинило да чује глас. Дозива је неко? Устаје румена у лицу. Стоји у светлу које допире у смирај. Повлачи завесу. Тражи хаљину коју би обукла како би што пре сишла у собу

у којој су, и даље, у диму, њен отац и брат говорили о политици као да је неизлечива болест коју само потенцирају и појачавају.

Отац је већ прекинуо разговор не желећи да слуша синовљеве речи. Грубо, војнички, одлазећи на терасу и гледајући море. Плаши се за сина. Ни данас не верује у некадашње закључке суда. Комунисте су саслушавали као агенте Гестапоа. Ах, та питања? Видео их је! Знао их је напамет! Чудио се зашто су на њих пристали да одговарају револуционари који се боре читавог живота. А његов син? Када би га мучили? Деца су почела да галаме. Излазе једно за другим. Последње јесење дане проводили су седећи у башти поред храма.

Он

Кроз одшкринута врата видим под који брише једна жена. Сва отворена врата личе на предсобља и оставе које познајем; на трпезарију моје мајке. Под је био тврд, мајка је и даље влажном крпом клизила по њему. Затварала је врата. Ветар је убацивао прашину са тротоара. Офицер је јасно видео њено округло лице, намазано слојем шминке и пудером, њен танак врат са масном косом која јој је падала низ леђа. Њено лице личило му је на портрет који се претвара у библијске мотиве: змију, анђела, рибу, крст, Pieti. Размишљао је чиме би могао да надокнади њену љубав.

„Не затварај врата, желим да упијем свет”, говорио је офицер. Доскора је мислио да га њихова љубав подсећа на слинаве марамнице, на чаршаве који су били прљави од отисака прстију. На столу је био реферат који је требало прочитати на састанку.

Тамно је. Не видим мајчин лик, нити њену силуету. Ставља официру колаче у уста. Он пружа усне. Понекад пољуби прсте. Грло, једњак, непци, зуби, миришу на руже.

„Хризантеме се не узгајају у свету који привидно гледа кроз нас. Нема их у плишаним купеима са чипкама и огледалима, нема их на зидовима и гобленима”, чујем глас мајке.

Она

Увођењем новог лика твој отац већ није у соби. Тренутак непажње твоје мајке и твој отац је део нове слике: стоји на гробљу. Земља из раке гомилала се и мирисала. Ветар је дувао око споменика. Песак је падао у раку, у мир, на сагорели восак. Речи су одзвучале дуго понављане, сличне одбаченим предметима који су помешани са травом. Мирис пића око гроба, звиждук воза у даљини, кости избачене из земље. У небу отвор где ће ујутру стајати сунце, у шупљини, сада виси завеса облака.

Прашина прелази с једне на другу страну улице. Уздигнута застане у ваздуху, умрља га, улети у очи, напада посматраче нагнуте над ископинама. Пред разрованом земљом измиче се археолог.

* * *

МОДЕЛ:

Шта значи то фотографисање, поред ископина?

АРХЕОЛОГ:

Девојко, тако улазиш у уметност. Постајеш свима доступна.

ГЛАС:

Нисте приметили да куће претрпавају фосилима. Откопавамо удове наших предака. У њима тражимо историју, судбину, порекло и старост. Рушевине морамо прекопати и претворити у историју.

СЛИКАР:

Шта лешеве могу да знају о прошлости? Не знају ништа о дрвећу које чува хладовину. Далеке су ствари којима се служимо. Не садрже наш живот иако могу да се употребе.

АРХЕОЛОГ:

Оруђа које су створили преци постала су независна од њих, смрти и времена.

Блиц засветли. Апарат није подигнут и око га не усмерава ка лику који би требало да остави траг на филму. Нагло окретање главе не успева да избегне насилничко упадање светла у око. Фотомодел подигне праменове косе и убаци их у објектив. Локне се протежу преко прстију. На лицу јој блеште налепљене пеге. Посматрачи се комешају и већ су ушли у оквир где је забрањено стајати.

МОДЕЛ:

Ушла сам у филм. Археолог ме је скоро додиривао. Блиц хвата на препад. Шчепа ме изненадно да се уплашим.

СЛИКАР:

Немогуће је да себе видим као сликара. То је, ипак, неки други сликар. Дан откада смо ушли у овај живот није се мењао. Само му се име мења и понавља. Ја сам научио на ово време, поред ископина и археолога, па ми се не одлази тамо где је време другачије – протицајно. Било каква промена није побољшање, јер само овде време осећам као своје, као историју. И прошлост осећам као своју, као што људи осећају да су њихове њиве и ограде, да руководе својом имовином. Дани су ђубришта неискоришћеног времена које се нагомилава и премешта у наредне дане. Садржај ове слике је девојка. Погледај како јој коса вијори. Лице јој је безбрижно, очи откривају дубину, поглед јој је *устјајао*, кроз њега пролазе предмети, а она их не додирује.

АРХЕОЛОГ:

Зашто лажеш када је платно празно?

СЛИКАР:

Можда девојку још нисам нацртао али знам да је она на слици. Можда још није постала видљива. Понекад се покреће и покушава да сиђе са платна, али ја јој не дозвољавам. Глава јој лежи на рамену и гори црвенкастом ватром. Очи подсећају на торбе које се непрестано пуне страхом и предметима.

Он

Сећам се: У углу је седео један штрби старац. Нисам разумео шта прича. Ваљда је говорио о тамници, о оцу. Плашио сам се за

оца: старци могу да мрзе! Видим и сада његово лице, вилице са једним зубом. Прича нер-азумљиво. Око њега лети пљувачка и засипа ме. Отац је тада говорио о сликарству. Оном човеку зуби су испали у тамници. „Не постоје велики сликари. Они су у прошлости.”

СЛИКАР:

Па ко је рекао да ја постојим? Увек сам у туђим сликама видео оно што сам желео да насликам. Сада сам сигуран да су све слике моје или било ког сликара.

МОДЕЛ:

Хоћеш ли да нацрташ душу археолога чији блиц хвата претке, њихове лобање, плашећи се њихових болести, те кости засипа дезинфекционим средствима? Шта је од предака остало у предметима које ваде археолози из мртве земље, и ређају пред очима?

Зашто си одлучио да не постојиш? Нестаћеш сасвим са земље. И рука ће ти нестати. Неће моћи да узима кист. И очи ће ти нестати. Оне у себи чувају гола тела жена.

Погледај лица посматрача. Скинута су као маске. Штета што не остају у ископинама. А знаш ли ти да на земљи постоје честице које живе будућим и прошлим временом, а када дођу у наше време, оне сагоре.

АРХЕОЛОГ:

Уђути већ једном! Ја чувам кости. Ево их у сандуку. Никада нећете изаћи из њега и бежати, пливати, скакати, слушати речи, владати. Све кости сложио сам и разврстао по временима, заједно с предметима. Често оживе. Раније нисам могао да се дружим с тобом. Био

си власт. Тада си био далек, а сада си туђ. Не можеш душу своје жене да нацрташ, а камоли њене љубавнике.

СЛИКАР:

Волим једноставно постојање жена. Да постоје и да су увек поред мене. Могу да их додирнем, да их волим. Гледам како се жена извлачи из љуштуре, из своје одеће, слично лептиру који се појављује из ларве: напреже се, увија, бабацује одећу. Онда се усправља гола.

Погледај ову земљу коју гњечим рукама, чију хладноћу осећам телом. И морам да будем земља. Тело ми је прошло кроз године, а ја се нисам променио. На лицу су се указале тамне и црне пеге. Дуго се суше. Тело се погрбило и излетеле су плећке, очни капци пали су на крмељиве очи. Болест ме све више обухвата, али не дозвољавам доктору да ме постави у постељу и из тела лековима гони зготвљену смрт.

Она

Чему та твоја прича о оцу? Да би оправдао мајку?

Он

Истина о њеном животу свела се на факта, неколико пресуда, подржавање неких људи који су је познавали пре рата, али нер-азумевање за јавни послератни живот у Југославији није је укључило у токове изградње. Њена породица била је дотучена новим несрећама и распадањем стеченог богатства. Некада раскошни живот, на којем су јој и даље

завидели, садашњи живот пун оскудице пораженог, мржња према победницима, презир према друговима који су је поштедели, нагонили су је да вене за прогонством. Постајали су јој туђи браколомства бахатих официра, насладе, жеље за осветом, раскош коју је напустила.

Она

И довољно је било унети само нови лик официра да дође до прељубе. Ја сам и знала да је мој отац био љубавник твоје мајке. У времену о коме пишеш, и у земљи, у којој говориш, слободна мисао изражава се овако како то твоја мајка чини: телом, или у тајним књигама за које стрепиш да би могле бити пронађене, да би те одвеле у затвор или егзил.

Пишчева напомена:

Седамдесетих је било тешко писати књигу *Паралелна библиотека*, осамдесетих је било бесмислено, а деведесетих нисам имао жељу за радом. Захваљујући стрпљењу Гојка Тешића, ипак је урађена ова књига.

БЕЛЕШКА О ПИСЦУ

Славољуб Марковић рођен је 1952. године у
Јаковљу.

Живи у Београду.

Објавио је следеће књиге:

Историјски циклус:

Пловно стање историје, КОС, Београд
(1982)

Киша из језика, Матица српска, Нови Сад
(1994)

Дрво у дворшћу, Рад, Београд (1997)

Језички циклус:

Значења и пројезе, Народна књига,
Београд (1998)

Градиво, КОС, Београд (1993)

Досада усвојених речника, „Флип Вишњић”,
Београд (1995)

Надауторски циклус:

Роман *Пројекат* са Славољуб и Рупљанац,
Време књиге, Београд (1994)

Славољуб Марковић
ПАРАЛЕЛНА БИБЛИОТЕКА

Главни уредник
ДОБРИЦА ЕРИЋ

*

Издавач
НОЛИТ
Београд, Теразије 27/II

*

За издавача
РАДИВОЈЕ НЕШИЋ, генерални директор

*

Лектор и коректор
СЛАВОЉУБ ТРУДИЋ

*

Прелом
БОРКА ДРЉАЧА
Пријемно одељење Нолића

*

Штампа

Штампано у 500 примерака
2000. године